

ANARKISTISK TIDSKRIFT

Nr 6-7

Pris 50:-

A photograph of a man with a white turban and a white short-sleeved shirt. He is speaking into two microphones and holding a white document. The background is dark.

**LIBYEN, HÖGEREXTREMISM,
JUGOSLAVIEN, GENTEKNOLOGI M M**

ANARKISTISK TIDSKRIFT

Nummer 5

Redaktion: Magnus Hörnvist, Mattias Gardell, Ted Nordstrand, Marie Beckman, Mattias Forshage, Börje Bergfeldt.

Adress: c/o Bokhandeln Info, Hornsgatan 151, 117 34 Stockholm.
Tel: 08 - 658 58 39

Prenumeration: 140:- / 4 nummer. Stödprenumeration: 160:-
Institutioner 200:-

Postgiro: 722 11 - 6

Tryck: TRYCKOP 1992

Innehåll:

Inledning	4
Muhammar Al-Khadaffi och den Libyska revolutionen	11
Mattias Gardell	
Lösningen på demokratins problem: Folkets makt	35
Muhammar Al-Khadaffi	
Franjo Tudjman och den habsburgska bakelsekulturen	51
Ulf B Andersson	
Högerextremister som offer för det moderna samhället	63
Birgit Rommelspacher	
Kvinnor! Gentekniken angår oss!	71
Cindy de Witt	
Den reellt existerande utvecklingen	82
Jan Wiklund	
Luthers sista strid	91
Ingemar Sjöo	
Recension:	
Giacomo Oreglia - DANTE	100
Mattias Forshage	

Inledning

Betraktar man det rika spektra av nutida ideologier som dominerar det politiska rummet på andra kontinenter än Europa och nordamerika finner vi ett antal som uppvisar beröringspunkter med den västerländska anarkismen och anarkosyndikalismen. Då förutsättningarna skiljer sig i fråga om ekonomisk och social organisering, kultur, religion och idéhistoria kan man inte förvänta sig annat än att även den ideologiska formuleringen kommer att uppvisa betydande skillnader. *Anarkistisk Tidskrift* bedömer det som värdefullt att dessa ideologer och ideologier ges tillfälle att presentera sig själva och kommer därför att publicera ett urval som vi av olika anledningar finner särskilt intressanta.

På personligheter på den nutida politiska arenan är lika kontroversiella som Muhammar al-Khadaffi. Han figurerar ofta i västerländska media och omnämns företrädesvis i negativa ordval. Det har skapat en situation där många tycker en hel del om honom utan att någonsin ta del av vad han själv tycker. På motsvarande sätt uttalar sig många privata och offentliga debattörer om det libyska samhällssystemet och landets internationella engagemang utan att någonsin ta del av det utifrån de libyska revolutionärernas perspektiv. Som en motvikt till detta har vi valt att publicera ett utdrag ur Khaddafis politiska idéskrift, *den Gröna Boken*, så att läsaren erbjuds att själv bilda sig en uppfattning om dess omstridda innehåll.

För att bättre kunna bedöma *den Tredje Universella Teorin* föregås utdraget av en längre inledning av Mattias Gardell i form av en separat artikel. Efter en kortare historisk inledning redogörs för den libyska revolutionens olika faser och bärande tankegångar. Ett antal problemområden förbundna med den alltid närvarande skillnaden mellan teori och praktik diskuteras liksom landets internationella politik. Artikeln avslutas med att sätta in den Tredje Universella Teorin i sin muslimska kontext. Arbetet bygger förutom litteraturstudier på ett besök i Libyen under vintern 1988/89.

Ett annat exempel på en statsbildning som inspirerat och inspirerats av "frihetliga" idéer var det forna Jugoslavien. Den s k "alternativa tredje vägen" mellan stormaktsblocken var en viktig fråga som Ulf B

Andersson tar upp i sin artikel *FranjoTudjman och den habsburgska bakverksskulturen*.

Titos försök att bygga ett socialistiskt samhälle med syndikalistiska förtecken (arbetarråd, producentkooperativ o s v) - som sågs med sympati av svenska SAC-Syndikalisterna ända fram till kongressen i juni 1990 - är idag utsatt för häftiga angrepp från de som vill revidera den jugoslaviska efterkrigshistorien till en historia där Titos regim görs till syndabock för att folken i Jugoslavien nu åter handlar som om de levde på 40-talet. Detta är något som i synnerhet den frihetliga delen av vänstern borde diskutera. Ulf B Andersson pekar dessutom i sin artikel på behovet av en genomgripande debatt om den frihetliga vänsterns syn på utvecklingen i det forna östeuropa. Artikelnen handlar främst om den framväxande nynationalismen i Jugoslavien, som när detta skrivs upplever en tid av "avspänning", ja Slobodan Milosevic talar t o m om att kriget nu är slut och betonar betydelsen av FN:s roll i ansträngningarna att hitta en "pragmatisk och realistisk väg" mot en lösning. Många befarar dock att krigets tyngdpunkt redan under våren kommer att förskjutas till Bosnien-Hercegovina, vilket inte verkar orimligt om man ser till att representanter för landets serbiska minoritet under slutet av februari utropat en egen stat. Som Ulf B Andersson påpekar riskerar krigets konsekvenser att bli än värre då kroater, muslimer och serber i Bosnien-Hercegovina bor i en gyttrig mosaik.

Vi i redaktionen hoppas också att Ulf B Anderssons artikel kan tjäna som en motbild till den något ensidiga massmediala bild som ges av kriget på Balkan; den tendens att automatiskt se med sympati på slovenernas och kroaternas "frihetskamp" samtidigt som man blundar för de övergrepp de i Kroatien boende serberna utsätts för. De fakta Ulf B Andersson lyfter fram om Kroatiens president Franjo Tudjman är minst sagt komprometterande.

I och med att fascisterna har visat framfötterna på sistone har vi på redaktionen sökt med ljus och lykta - det gör vi fortfarande! - efter artiklar som kan ge en djupare förståelse av detta fenomen. Birgit Rommelspachers artikel om högerextremism hittade vi i en tysk tidning; den tar i första hand upp teoretiserandet kring fascismen på tyska universitet. Mycket är säkert överförbart på svenska förhållanden. Samtidigt skiljer sig ideologiproduktionen på de svenska sociologi-institutionerna från

sin tyska motsvarighet på en punkt: svenska sociologer har inte visat samma intresse för teorier om fascism. Men i den mån svenska akademiker ändå har föreställningar om fascism, verkar det som de anser att fascismen är ett ungdomsfenomen. Det handlar om stackars svenska ungdomar som haft en taskig uppväxt. Fascismens verkliga offer, idag främst homosexuella och människor födda i andra länder, blundar man för. Vem vet, kanske skulle sociologerna tvingas tala om myndigheternas, inklusive polisens, trakasserier mot invandrare? Ett ännu mindre intresse finns för fascismens och rasismens förgreningar i olika styrelserum och vardagsrum, i olika åldersgrupper och yrkeskategorier - utanför den subkultur som består av grabbar i tjuoårsåldern ("vit makt-kulturen").

Vad Rommelpacher gör, utöver att ifrågasätta den akademiska och massmediala ideologiproduktionen, är att problematisera invanda sätt att förstå dagens fascism. Och då även våra egna föreställningar om fascism. Hennes invändningar träffar slappa, "materialistiska" föreställningar om fascismen som en enkel reaktion på sociala försämringar. Vi hoppas att artikeln ska fungera som ett led i den process, som det innebär att tänka igenom saken en gång till innan vi själva kommer fram till anspråksfulla teorier om fascismen på 90-talet.

Från fascismen och diskussionen kring den går *Anarkistisk Tidskrift* vidare i sin artikelserie om rasbiologi, bioteknik och genteknologi. Cindy de Witts artikel är den tredje i raden (de två första publicerades i nr 1 resp nr 4) av artiklar som kritiserar gentekniken ur ett ideologiskt perspektiv. Den här artikeln skiljer sig dock från de två första i det att ansatsen är vetenskapsteoretisk utifrån ett feministiskt perspektiv. De Witt företräder en feministisk analys som är inspirerad av vetenskapshistorikern Carolyn Merchants syn att dagens naturvetenskap, och då i synnerhet fortplantnings- och genteknik, är ett uttryck för patriarkal maktutövning och att det som sådant är riktat specifikt mot kvinnor och mot naturen. I den idéhistoriska genomgången av de ideologier som "ligger bakom" utvecklingen av dessa tekniker menar hon att män som grupp sedan flera tusen år förtryckt kvinnor och försökt kontrollera kvinnors sexualitet och fortplantning med hjälp av våld, lagstiftning och kulturella normer. Vad gäller mannens önskan att äga barnet har de allt sedan Aristoteles tid påstått att det är de som avlar barnet, kvinnan är bara behållaren, materian, inkubatorn. Fortplantnings- och gentekni-

kerna är bara en fortsättning på denna syn. Hela ämnet om forskning på mänskliga embryon, d v s själva grunden för fortplantningstekniken, har emellertid väckt livlig diskussion också kring de rent etiska aspekterna. Ska mänskliga embryon anses ha mänskliga rättigheter eller ej, och om så är fallet när? De Witt svarar varken ja eller nej på frågan med motiveringen att den ensidiga fokuseringen på embryot gör kvinnan osynlig, och att hela frågan om embryoforskning egentligen är en fråga om experiment på och manipulation av kvinnor. Fortplantnings- och gentekniker är direkta hot mot kvinnors mänskliga rättigheter och måste avslöjas som sådana.

I samband med Spaniens och EGs firande av Columbus misslyckade försök att finna en ny handelsväg till Indien och de allt starkare protesterna från ursprungsbefolkningar och den s k tredje världens folk mot de senaste 500 åren av exploatering och förtryck, problematiserar Jan Wiklund (aktiv i Miljöförbundet) begreppet "utveckling". Den utveckling Wiklund beskriver handlar om uppdelningen av världen i ett högt industrialiserat centrum (Västeuropa, USA och Japan) och en underutvecklad periferi av råvaruproducerande länder. Det här är en utveckling som knappast lett till att folkmajoriteten världen över fått det bättre, menar Wiklund. Snarare tvärt om! Visserligen har ett fåtal i världsmarknadens centrum och då främst dess medel- och överklass fått njuta frukterna av den här utvecklingen, men det stora flertalet människor runt om i världen har fått betala med att den genomsnittliga levnadsstandarden om och om igen tenderar att sjunka. Det är dessutom långt kvar till den genomsnittliga levnadsstandard som fanns innan kolonialiseringen av den s k tredje världen inleddes. Idag, då begreppet "utveckling" närmast används som en religiös term för att rättfärdiga ännu en offensiv, denna gång i EGs regi, för att omöjliggöra en rättvisare världsordning, påminner diskussionen i Wiklunds artikel om nödvändigheten av att bygga ett folkrörelsearbete utifrån ett "utvecklingskritiskt" perspektiv. Är verkligen den kapitalistiska världsordningen en historiskt oöverbinnerlig kraft som det inte går att rå på, eller är den ett resultat av makt- och ägarförhållanden som faktiskt kan förändras? Åtminstone skönjer Wiklund själv en väg ut ur utvecklingens återvändsgränd. Den reellt existerande utvecklingen har hittills lett till att det stora flertalet förlorat för att ett fåtal ska kunna vinna. Nya periferier

har ständigt inlemmats i den monopolitiskt styrda världsmarknaden och fås genom låga löner och billiga råvaror betala för kalaset. Men idag, menar Wiklund, finns inte längre några periferier kvar att inlemma i systemet. Det återstår numera för de olika monopolgrupperna att slåss om bytet. Det leder emellertid också till att kampen mot systemet överallt kommer att kunna mötas på samma nivå. Motsättningen mellan olika arbetargrupper kommer att försvinna om konkurrensen från låglöneländer försvinner. Den fackliga kampen kommer därför i framtiden att bli lättare, menar Wiklund, eftersom kampen för jämlikhet alltmer utgår från lika förhållanden. Det är visserligen en bild som för närvarande ter sig optimistisk, framförallt med tanke på att de forna s k reellt existerande socialistiska staterna nu håller på att inlemmas i systemet och med tanke på vad EG kommer att innebära som ett centrum med höga murar för att stänga ute den s k tredje världen. Kanske är det i stället så att dessa kapitalistiska centra just nu håller på att bygga ett mycket effektivt försvar mot att periferierna ges möjlighet att upphöra att vara just periferier. Det hindrar inte att Wiklunds framtidsbild kan förverkligas. En kamp för jämlikhet utifrån lika förutsättningar i en sammanvävd världsmarknadsekonomi skulle kunna ge den fackliga kampen en dimension som den tyvärr hittills saknat, d v s en intressegemenskap utan motstridiga intressen och utan det motdrag från arbetsköparna som konkurrens från låglöneländer utgör.

60- och 70-talets "vänster" har blivit ett kärt ämne att häckla i borgerliga media. Dessutom har "vänstern" alltsom oftast blivit ett allmänbegrepp. I själva verket fanns en mängd olika rörelser under 60-70-talet som alla, men av olika skäl, definierades som vänster. En vänster var den som utifrån ett folkrörelseperspektiv försökte förändra synen på t ex den gamla invanda auktoritära pedagogiken i skolorna, som med goda argument ville rasera ett kriminalvårdssystem som endast lyckats visa upp sina meriter i ständiga misslyckanden, som pekade på och lyckades starta debatter kring en ålderdomlig och nedbrytande mentalvård, som initierade miljö- och kvinnorörelserna och debatten om utsugningen av tredje världen osv osv. Det var en vänster som vi saknar idag då slakten på den offentliga sektorn, de förfallna skolorna, ropan på hårdare tag inom kriminalvården och den framväxande rasismen vittnar om en allt brutalare högeroffensiv. Men

det fanns också en annan vänster. Om den vänstern handlar Ingemar Sjöös artikel *Luthers sista strid*. Det var den auktoritära vänster som ockuperade sitt eget kårhus 1968 och som efter några år bestod av en uppsjö olika grupper och "partier". De igenkändes lätt genom att de alla gjorde anspråk på den rätta tolkningen av "marxismenleninismenmaot-sedongs tänkande" eller hyllade andra tveksamma figurer ur den auktoritära socialismens historia som sina egna jesussymboler (Trotskij, Enver Hoxa, Fidel Castro...) Det var de vänstermänniskor som i ur och skur stod i blåställ utanför systembolagen och sålde sina tidningar, som förtvivlat försökte lära sig att snusa och dricka brännvin som riktiga arbetare och som dessutom "gick ut till folket" som frälsningssoldater genom att för en kort period lämna universiteten och börja jobba på fabrik. Kanske sitter några av de gamla vänsterprästerna idag i de styrelserum där de nyliberala idéerna är självklarheter. Andra har blivit marknadssocialister och förordar en förening av fri marknad och socialism med samma självklara övertygelse som de för tio år sedan predikade en benhård planekonomi.

Ingemar Sjöö beskriver i sin artikel *Luthers sista strid* 70-talsvänstern med humoristisk träffsäkerhet. De var "politikens laestadianer", de sista stormtrupperna i Luthers puritanska armé. Numera så gott som utdöda och saknade av ingen. Framtidens revoltörer ligger inte på Freuds analyssoffa för att utrona karaktären av sina sublimerade drifter. De kommer inte att göra uppror med försakelsen som drivkraft. De kommer att begära allt genast! De kommer att göra uppror därför att också de vill ha allt det roliga som den kapitalistiska världsmarknadsökonomi förmår producera. Idag talar vi om ett tvåtredjedelssamhälle men i framtiden kommer den fattiga tredjedelen att ha blivit en majoritet, och det är härifrån, från de utanförställda som kräver sin del av kakan, som framtidens sociala omvälvningar kommer att utgå. Kommersialismen är själv en revolutionär kraft, en kraft som till syvende och sist bryter de sista feodala banden, som slutgiltigt förpassar puritanismens ideal till historiens sophög. Det är historiens ironi. Kommersialismen visar upp sina godsaker till försäljning samtidigt som alltfler står utanför systemet. Men de kommer att ta vad dom vill ha, menar Sjöö.

Avslutningsvis presenterar vi en bok som vid första anblicken kanske kan verka lite malplacerad i en anarkistisk tidskrift. Men Giacomo

Oreglias nyutkomna monografi över Dante är faktiskt ett brandtal för en radikal kanonisering av Dante såsom anark, och boken är mycket intressant på många sätt, varav Mattias Forshage resonerar kring några i sin recension.

Redaktionen

Glöm inte att
PRENUMERERA!

Muhammar Al-Khadaffi och den Libyska revolutionen

Mattias Gardell

Det landområde vi idag kallar Libyen är fyra gånger så stort som Sverige, men har endast 4,3 miljoner invånare (varav hälften under 15 år). Orsaken är främst ekologisk. 90% av landets yta är öken, 5% är halvöken och endast 5% är naturligt odlingsbar mark. Jordbruk i kustområdet och öknens oaser, nomadiserande boskapsskötsel, handel och hantverk var de traditionella näringsgrenarna i kombination med land- och sjöröveri. Libyen har existerat som statsbildning sedan 1952, då landet vann sin självständighet från kolonialmakterna genom FNs försorg.

Det geografiska område som då skapades förenade tre provinser som tidigare aldrig utgjort en politisk enhet. Tripolitania i väst har i politisk och kulturell bemärkelse traditionellt tillhört Maghreb-området. De som har haft makten där, dvs i det område som idag består av tre självständiga stater, Tunisien, Algeriet och Marocco, har också haft inflytande över Tripolitania. Cyrenaica i öst har på samma sätt räknats till den Egyptiska sfären, och Fezzan i syd har haft kulturella och politiska förbindelser med de svarta kungarikena i Sahel.

Mellan 1551 och inledningen på den italienska kolonialiseringen 1911 tillhörde Libyen det Ottomanska imperiet. Varken turkar eller italienare vann emellertid effektiv kontroll över hela det område vi idag kallar Libyen. De imperiala administratörerna förskansade sig i kustrensans städer, Tripoli och Benghazi, och vissa militära utposter i öknens oaser. Beduinklanerna kunde temporärt ingå fördrag och allianser med stadens mäktiga, men behöll alltid ett varierande men betydande mått av autonomi.

De italienska ockupationsstyrkorna kom närmast ett förverkligande av en enhetlig politisk makt över området. Deras försök att penetrera

södra Libyen möttes av erfarna beduinrigare, skickliga i ökenlandskapets stridskonst. Avrättningen av den legendariske gerillaledaren Umar al-Mukhtar 1932 markerade slutet på motståndets intensiva fas, med full kontroll erhöi aldrig Italien.

1837 grundade Muhammad al-Sanusi en Sufi-orden i Cyrenaica och härskade under den Ottomanska tiden över Libyens östra del som ett led i turkarnas version av indirekt styre. Sanusiordens inflytande var starkt i Cyrenaica, men inte i vare sig Tripolitania eller Fezzan. När Italien anföll ville de ha ett snabbt krig, med de fann inget stadsöverhuvud de kunde beröva makten. Stater måste stifta fred med stater, och Italien bidrog därför till att öka sufibrödraskapets politiska makt. Muhammads sonson Idris, som lett sällskapet sedan 1918, gavs titeln Emir och Italien skrev ett fredsfördrag med honom. Samförståndet varade inte länge och Idris gick i exil i Egypten, varifrån han stödde den östra motståndsrörelsen ekonomiskt och spirituellt. På detta sätt kan man påstå att den religiöse ledaren Idris al-Sanusi framstod som en politisk ledare över Cyrenaicaområdet. 1939 utbröt konflikten mellan England och Italien. Idris beslöt stödja den allierade sidan och ställde en sanusibataljon i brittisk tjänst. De flesta ökenrigare i denna bataljon kom från den stora beduin stammen *Libyen*, från vilken det senare självständiga landet tog sitt namn. Efter segern i andra världskriget behandlades Idris al-Sanusi som en statsman av sina allierade och han kom också att bli den federala republiken Libyens första statsöverhuvud, med maktbefogenheter även över de två landsdelar vars befolkning aldrig erkänt hans auktoritet. 1963 övergavs den federala konstitutionen och Libyen omvandlades till ett kungadöme, lett av Kung Idris I.

Som självständig nation var Libyen inledningsvis ett av världens fattigaste länder. 1954 var landets främsta exportvara järnskrot som andra världskrigets arméer lämnat efter sig i sanden. 1961 fann man olja och tre år senare var oljeexporten genom utländska företag igång. Den del av rikedomarna som inte tillföll de multinationella bolagen stannade i monarkens och några till honom relaterade familjers händer. Den plötsliga kontrasten mellan den rikaste rikedom och den fattigaste fattigdom bidrog starkt till framväxten av ett utbrett folkligt missnöje. Den andra huvudkällan till kritik av Kung Idris regim var utrikespolitisk. Jamal Abdul Nassers arabnationalistiska revolution i grannlandet Egypten gav förnyad näring åt de pan-arabiska strömningarna. Kung

Idris västerländska orientering i en tid då antikolonialismen och motståndet mot ockupationen av Palestina vann ökat stöd över hela arabvärlden underminerade folkets förtroende för monarken. Bland hans många kritiker fanns en ung soldat vid namn Muhammad al-Khaddafi.

Khaddafi och den libyska revolutionshistorien

Khaddafi föddes 1942 i ett beduintält i Sirte-öknen. Han flyttade som tonåring till ökenstaden Sabha, huvudort i Fezzan, för att studera, men blev relegerad efter tre år då skolmyndigheterna betraktade honom som en politisk uppviglare. Khaddafis politiska engagemang präglades av de händelser som inträffade under hans ungdom: Nassers revolution, Frankrikes atomvapenprovsvrängningar i Sahara, FLNs befrielsekrig i Algeriet och den palestinska motståndskampen. Pan-arabismen, som vid denna tidpunkt var socialistisk i orientering, har sedan dess alltid utgjort ett underliggande motiv i Khaddafis politiska tänkande.

Tillsammans med en grupp likasinnade skrev Khaddafi in sig i militärakademien i Benghazi 1963. Året därefter bildade han de Fria Officerarna (Unionist Free Officers) efter Nasseritisk förebild och revolutionen började planeras. Efter fem år var de redo att ta makten. En anekdot väl värd att berätta i sammanhanget är att datum för maktövertagandet ursprungligen fixerades till den 12 mars 1969. Det visade sig emellertid att den populära egyptiske sångartisten Umm Khultum skulle ge en helnattsshow i Benghazi just detta datum. Man beslöt därför att uppskjuta kuppen. Inte endast för att själva se showen, utan också för att ett betydande antal rojalistiska officerare kunde förväntas befinna sig där och man ville undvika onödig blodspillan.

Efter ytterligare ett antal uppskjutna datum, omringade de sammansvarna kungens palats halv tre på morgonen den 1 september 1969. Snabbt intog de arméförläggningar och officiella regeringsbyggnader innan Khaddafi kunde proklamera maktövertagandet. Av de första radiosändningarna står det klart att de pan-arabiska motiven vägde tyngre än de strikt inrikespolitiska. De första uttalandena lade tonvikten vid kampen mot israelisk och västerländsk imperialism, och revolutionens motto var identiskt med Nassers: *Frihet, Socialism, Enhet*. Uppenbart är att de Fria Officerarna i inledningsskedet endast hade vaga idéer om vad den proklamerade folkmakten skulle innebära i praktiken.

Den första principen, "Frihet", innebar frihet från utländsk dominans. Revolutionärerna övertog den brittiska flottbasen och den amerikanska flygbasen och alla europeiska soldater sändes hem. 1970 nationaliserades alla italienska företag samt British Petroleum och förhandlingar inleddes med de övriga oljebolagen.

Den andra principen, "Socialism", innebar ingen sympati för de existerande socialistiska systemen. Khaddafi har sagt att han förvisso har läst Mao, Che Guevara och Castro, men endast för att få idéer om *hur* man tar makten - inte för vad man skall göra med den efteråt. I stället för-espårkades vad som kallas "Muslimsk socialism". Jag återkommer till den islamiska grunden för den libyska revolutionen längre fram. Här räcker det med att konstatera att muslimsk socialism ser privat ägande som en självklar rättighet. Däremot skall landets naturtillgångar stå under gemensam kontroll och välståndet skall distribueras jämnt.

Den tredje principen, "Enhet", syftar primärt till att förena araberna i en nation. Dagen efter maktövertagandet förklarade Khaddafi för Nassers sändebud att man önskade en union med Egypten. Förhandlingar inleddes, och man kom överens om en union mellan Libyen, Egypten och Sudan. Nasser avled dock 1970, och unionsfördraget kom aldrig att förverkligas. Sedan dess har Libyen ingått en lång serie unioner med andra arabiska stater, utan att det någonsin kommit att innebära speciellt mycket i praktiken. Unioner ingicks mellan Libyen, Egypten och Syrien 1971 och 1972; Libyen och Tunisien 1974; Libyen och Syrien 1980; Libyen och Tchad 1981; Libyen och Marocco 1984; Libyen och Algeriet 1987; och Libyen och Tunisien 1988.

Vad gjorde då Khaddafi med den makt han och de Fria Officerarna erövrade? Man kan säga att Khaddafi, ur ett strikt politiskt perspektiv, drev två dominanta teser: *Staten* var ett onödigt och ett till sin natur repressivt organ. Den har inte någon plats i den libyska historien, som i stället kan sägas kännetecknas av en enveten kamp mot alla försök att upprätta statlig auktoritet över folket. Av detta följer att staten på något sätt måste avvecklas om folkmakten skall kunna förverkligas. *Makten* måste på något sätt brytas ner, decentraliseras och förläggas i folkets händer på lokal nivå. Om bara folket självt innehar makten och är fri att uttrycka sin vilja i egna organisationer måste samhället bli fulländat.

Dessa idéer, som uppvisar tydliga beröringspunkter med anarkosyndikalisternas politiska doktriner, är emellertid inte fullt så enkla att

direkt och konkret omsätta i praktiken. Den libyska revolutionshistorien kan ur ett välvilligt perspektiv beskrivas som ett prövande av olika modeller för att komma närmare det åtråvärda målet. Grovt sett kan man indela denna revolutionshistoria i tre perioder eller faser:

1. En formativ fas 1 september 1969 - 15 april 1973.
2. En övergångsfas 15 april 1973 - 2 mars 1977.
3. En "folkmakt" fas 2 mars 1977 - .

1. Den formativa fasen. Några drag ur denna inledande fas har redan omnämnts: de utländska bolagen nationaliserades och större inhemska kapitalister blev av med all egendom de inte kunde bevisa tillkommit genom eget arbete. Detta ökade Libyens ekonomiska tillgångar, vilket användes för att bygga skolor, sjukhus, bostäder, vägar, industrier och försvar. Arabiska blev undervisningsspråk, och utbildningsväsendet anpassades efter arabiska istället för västerländska behov. Libyen bröt med Kung Idris västerländska orientering och omvandlades till ett arabiskt muslimskt land.

Svårare var det att bli av med de gamla tjänstemännen och byråkraterna som fortfarande innehade sina positioner och i många avseenden motsatte sig Khaddafis socialiserings- och arabiserings-process.

Det första seriösa försöket att mobilisera ett folkligt deltagande i maktutövning och beslutsfattande kom 1971, då partiet Arab Socialist Union, ASU, grundades. Medlemskort delades ut till alla myndiga libyska män. Lokalavdelningar bildades på de flesta större bostadsorter och man höll val till den "Nationella Partikongressen". Men - i oaser, i småstäder och på många myndighetskontor var de ledande ASU-medlemmarna ofta samma gamla byråkrater som bromsat den revolutionära processen. Khaddafi anger att hans frustration över denna byråkratklass som envetet ställde sig mellan honom och folket ledde till nästa fas.

2. Övergångsfasen inleddes den 15 april 1973, då Khaddafi i ett tal till nationen propagerade för en "kulturell revolution". Folket uppmanades att beväpna sig och han gav armén order att dela ut vapen. Detta skulle möjliggöra för "massan" att kasta av sig de lokala småpåvarna och frigöra sig från de kvarvarande kapitalisterna. I praktiken kom detta

att utgöra fröet till de folkkommittéer och den folkmilis som senare skulle förvalta revolutionen.

Under denna transitoriska fas började Khaddafis idéer om folkmaktens nödvändighet och förverkligande ta fastare form. Han presenterade dem i sin politiska idéskrift, *den Gröna Boken*, vars första del publicerades 1975. Gröna Boken, ur vilken Anarkistisk Tidskrift valt att förmedla ett utdrag i anslutning till denna artikel, består av tre delar. Sammantaget utgör den vad Khaddafi kallar *den Tredje Universella Teorin*, vilken presenteras som ett alternativ till kapitalism och kommunism.

Den första delen heter "Lösningen på demokratins problem - folkets makt". I den går Khaddafi till storms mot den borgerliga parlamentarismen, mot proletariatets diktatur och mot båda systemens repressiva institutioner, som exempelvis polisen.

Den vägledande tesen är att "all representation är bedrägeri". Den borgerliga parlamentarismen betraktas som "förfalskad demokrati". Folket förvägras delaktighet i beslutsfattandet och får nöja sig med att gå och rösta. Sveket är totalt: Partieliter styr i folkets och demokratins namn samtidigt som folket fråntas makten över sina liv. I en sann demokrati får "ingen styra i folkets ställe".

Khaddafi anser att partisystemen är den moderna tidens diktatur. Ett parti är alltid ett odemokratiskt instrument, därför att det per definition är ett parti av folket och inte identiskt med folket självt. Jämfört med befolkningen är partiet alltid en minoritet. Denna kritik av partiet gäller även för de kommunistiska partierna i de - då Khaddafi författade sin skrift ännu existerande - socialistiska staterna. Khaddafi vänder sig även mot den närbesläktade tanken på proletariatets diktatur som samhällets frälsningsväg. Om en klass övertar makten och krossar alla andra klasser kommer det endast att resultera i att ett nytt klassamhälle uppstår genom en successiv skiktning av den segrande klassen. Makten får inte centraliseras utan måste decentraliseras, så att alla kan bli direkt delaktiga i alla beslut som berör dem.

Lösningen, alternativet till borgerlig representativ demokrati och partidikterad socialism är folkmakt. Denna skall förverkligas genom att upprätta ett system av folkkongresser och folkkommittéer som uppvisar direkta beröringspunkter med den demokratimodell som förfäktas av de svenska syndikalisterna i SAC. I varje bostadsområde skall folket

organiseras i lokala folkkongresser. Dessa basorganisationer skall vara suveräna i frågor som endast berör dem själva och de måste samarbeta med andra autonoma lokalorganisationer i frågor som rör ett distrikt, en provins eller hela landet.

På folkkongresserna fattas alla principiella beslut och en exekutiv styrelse, en "folkkommitté", väljs för att omsätta besluten i praktisk politisk handling. Dessa kommittéer får inte fatta beslut som går emot de riktlinjer som fastslagits på kongressen, utan har endast att verkställa de folkliga direktiven.

Den lokala kongressen väljer representanter till den nationella, "Allmänna Folkkongressen", som är landets högsta beslutande instans. De beslut som fattas där måste ha diskuterats igenom på de lokala baskongresserna och de valda representanterna åker dit med bundna mandat.

Den andra delen av den Gröna Boken behandlar "Lösningen på det ekonomiska problemet - socialism". Här vägleds Khaddafi av nödvändigheten att avskaffa löneslaveriet. Han menar att hur mycket en lönearbetares lön än höjs, hur mycket andra förmåner han än kan tillförskansa sig, hur mycket arbetsmiljön än förbättras, så kvarstår den grundläggande relationen och den centrala problematiken: arbetaren jobbar åt någon annan. Löntagaren är vår tids slavar, som måste sälja sin kropp och sin tid för att överleva. Lösningen är enkel: arbetarnas övertagande av produktionsmedlen. Härmed avser Khaddafi inte statens övertagande av produktionsapparaten i arbetarnas namn, en sådan lösning kommer heller inte åt det grundläggande förhållandet. Den enda lösningen blir direkt arbetarstyre genom att företagen omvandlas till producentkooperativ. Rätten att grunda egna företag anses självklar, men behöver företaget fler arbetare får de inte anställas utan måste göras till med-producenter.

För att motverka gruppegoism skall alla företag betala en del av vinsten till allmännyttan och på de större industrierna skall det vidare samhället ha minst en representant i arbetarstyrelsen för att ge folk insyn. Tankegången bygger på en fördelning av det producerade efter de produktionsfaktorer som ingår i produktionsprocessen. Arbetaren gör sin arbetsinsats - han skall ha en del av vinsten. Maskinerna gör sin insats - underhåll och investeringar skall betalas av den delen av vinsten. Naturresurser tas alltid i anspråk i produktionen. Naturens tillgångar

kan inte ägas utan endast förvaltas och denna del motsvarar därför allmännyttans legitima anspråk på en del av vinsten.

I jordbruket gäller principen om bruksrätt. En bonde har rätt att under sin tid på jorden bruka så mycket mark han kan genom sin egen arbetsinsats. Vill han utöka arealen får han samarbeta med andra självbrukande bönder. Inte heller får han producera mer än till sitt och sin familjs behov. Skapar han ett överflöd sker det på andras bekostnad, han har då i själva verket tillskansat sig en del av någon annans lott. Jordens resurser är begränsade och kommer endast att räcka till alla om de fördelas rättvist och jämlikt.

Den tredje delen kallas "Den sociala grundvalen för den Tredje Universella Teorin". Emedan de övriga två angriper en problemställning som är bekant och enkel att översätta till en västerländsk kontext, står den tredje och sista delen i Gröna Boken på en uppenbar nordafrikansk och muslimsk grund. I denna del framkommer tydligast det beduinska perspektiv som genomsyrar Khaddafis tänkande, och han rör sig med en förklaringsapparat som för en del västerlänningar kanske kan te sig främmande. Kortfattat anser Khaddafi att samhället måste bygga på den "naturliga" sociala ordningen. Han menar att de sociala relationerna och banden går från det lilla till det stora. Han definierar det som en serie sociala nivåer, familjen, stammen, nationen, och världssamfundet. Varje enhet på en nivå måste vara fri och självständig, och samarbeta med andra fria enheter på samma nivå tills de slutligen utgör en enhet på nästa högre nivå .

Khaddafi talar också om sociala kategorier som kvinnor, minoriteter och svarta. Han hävdar att alla existerande samhällen utövar ett systematiskt kvinnoförtryck. Orienten ser henne som en vara att sälja och köpa, och occidenten förnekar hennes kvinnlighet. Kvinnor och män skall vara jämlika och ha lika tillgång till makt. Jämlikhet och likhet är däremot en nödvändig distinktion. Män och kvinnor har olika biologiska roller som enligt Khaddafi inte får förtryckas. En kvinna får gärna vara företagschef, stridspilot eller minister. Däremot skall hon inte tvingas att utföra grova, tunga eller fömedrande sysslor som förstör hennes kvinnlighet. Hon måste kunna få sina rättigheter utan att behöva förvandlas till man.

Minoriteter måste garanteras självständighet och rätten att få behålla sina särdrag. I frågan om de *svarta* utgår Khaddafi från den mänskliga

katastrof som slaveriet utgjorde. Världens svarta kommer inte att glömma denna slaveriets tidsålder innan de fått sin rättmätiga upprättelse - detta är enligt Khaddafi en psykologisk drivkraft som till slut kommer att kröna de svarta som världssamfundets härskare.

Detta var i snabba drag huvudlinjerna i den Gröna Boken. Under den andra perioden i den libyska revolutionen, övergångsfasen, konkretiserades delar av teorin i det att folkkongresser, fackföreningar, kvinnoförbund och studentföreningar bildades. Khaddafi insåg att ASU - det enda tillåtna och teoretiskt (och manligt) sett allomfattande partiet - trots allt gick emot tanken på partilöshet och direktdemokrati, varför ASU upplöstes 1975/76.

Många libyer, inte minst unga arbetare och studenter tyckte att förändringarna gick alldeles för långsamt. Många företag ägdes ännu av kapitalister; många orter hade ännu inga folkkongresser och folkets makt var långt ifrån verklighet. Missnöjet kanaliserades i demonstrationer, ockupationer, kravaller och upplopp. Dessa protester markerade slutet för övergångsfasen och inledningen till **den tredje fasen**.

3. Mellan den 28 februari och 2 mars 1977 samlades representanter från olika folkkongresser, folkkommittéer och enskilda politiska aktivister till kongress i Sabha. Där beslöt man att tiden nu var inne för en revolutionär samhällsordning. Libyen skulle omvandlas till en *Jamahiriya*, "massornas samhälle, folkmakt". Landet omdöptes till *Socialist Peoples Libyan Arab Jamahiriya*, SPLAJ.

Arbetarna tog över kontrollen av de företag som ägdes av inhemska kapitalister och fackföreningarna omvandlades till "producentkongresser". Systemet med lokala folkkongresser och folkkommittéer blev de faktiska beslutsorganen, och den Allmänna Folkkongressen - dit även fackföreningar, producentkongresser, kvinnoorganisationer, studentföreningar och bondekooperativ sänder delegater - blev Libyens högsta beslutande organ.

Denna fas i den revolutionära processen pågår fortfarande och tränger ständigt in på nya områden. I mars 1988 beslutade man att fängelset var en människoovärdig korrektionsinstitution, och Khaddafi krossade personligen murarna till Tripolis stadsfängelse med hjälp av en bulldozer inför den församlade världspressen. I juni 1988 tog folkkongressen beslut om en serie mänskliga rättigheter. Åsiktsregi-

strering och diskriminering pga kön eller ras förbjöds. Folk garanterades rätten att bo var de vill, resa vart de vill, tycka som de vill och organisera sig som de vill. I augusti 1988 avskaffades militären och polisen. Vad det gäller den sista institutionen anser Khaddafi att den är inbyggt anti-demokratisk. Ingen utom folket självt har rätt att övervaka att samhällets lagar följs. Militären omvandlades till en Jamahiriya-milis underställd folkkongressernas kontroll, där folk tjänstgör enligt ett roterande schema. En liknande reformering skedde också av polisväsendet. Samma månad menade folkkongressen att kvinnornas frigörelse gick för långsamt. Därför infördes ett kvoteringsystem efter kön, så att folkkommittéer, domstolar, företagsstyrelser och andra institutioner blev garanterat könsblandade.

Fem problem, eller skillnaden mellan teori och praktik

Mycket av det ovan beskrivna förefaller tilltalande ur ett frihetligt socialistiskt perspektiv. Likväl sitter du kanske med frågor i bakhuvudet: - Jaha, detta var i teorin det, men hur är det i praktiken? - Vad har Khaddafi själv och de så omskrivna revolutionskommittéerna för plats i systemet?

Sanningen är att Libyen har en lång väg att gå innan en reell folknakt kan förverkligas. Den Gröna Boken beskriver inte Libyen. Den är en utopi. Den beskriver en tänkt ideal samhällsordning som man strävar efter att förverkliga. De ledande revolutionskommitté-medlemmar jag träffade i Libyen var fullt medvetna om den avsevärda skillnaden mellan teori och praktik som ännu existerar, vilket ingav förhoppningar. En förutsättning för att lösa ett problem är ju att erkänna dess existens.

Fem problem finner jag väl motiverade att diskutera här:

1. Ett allvarligt problem är graden av deltagande i folkkongresserna - vilket borde göra varje troende syndikalist uppmärksam. Här finns ett system med direkt demokrati. Varje lokal folkkongress är autonom och självstyrande. Varje individ har rätt att delta i diskussionen och vara med om att fatta de beslut som berör honom eller henne. På de folkkongresser jag besökte framgick tydligt att taket för diskussion och kritik var högt, samt att det var konkreta beslut av vikt som diskuterades. Ändå deltog långt ifrån alla berörda och berättigade på dessa möten. Hur

många som faktiskt deltar är svårt att fastslå. Den uppfattning jag fick efter att ha jämfört deltagande med uppskattad folkmängd på orten i fråga, samt efter att ha diskuterat problemet med flera olika revolutionärer, var att deltagandet varierar mellan 10 och 20%. En skrämmande låg siffra. Förklaringarna till detta kan vara många och av olika natur. Människor kan vara ovana vid stormöten, vid mötesordningen, vid att tala offentligt. De kan uppfatta mötena som outhärdligt tråkiga och sega och därför utnyttja den lagstadgade rätten till ledighet för andra ändamål. Den ofta praktiserade ordningen med consensusbeslut (motiverad demokratiskt-teoretiskt med att en majoritet inte har rätt att påtvinga en minoritet sin vilja) leder till enormt långa möten som kan dra ut över flera veckor.

Det är här som en av revolutionskommittéernas främsta uppgifter träder in: att motivera folk att delta i den demokratiska processen. Revolutionskommittéerna är en kader som består av Khaddafis gamla anhängare och unga entusiaster. De äger ingen formell makt att tvinga folk till mötena men förväntas peppa folk att delta. Revolutionskommittéerna utgör inget separat beslutsorgan. Däremot äger de en avsevärd informell makt. De är politiskt skolade, de är mötesvana, de kan argumentera och debattera. En kommittémedlems röst väger formellt sett lika med en icke-medlems i kongressbesluten. Skolningen och förtrogenheten med systemet ger dock honom eller henne en fördel framför icke-medlemmen, som sammantaget bildar en gråzon av inflytande och därför auktoritet. Pondera att en syndikalistisk revolution trots sin osannolikhet ändå skulle bli verklighet i Sverige. Dagens organiserade syndikalister skulle då få en ställning motsvarande de libyska revolutionskommittéerna. Skolningen i syndikalismens idéhistoria och organisationsstruktur, förtrogenheten med mötesordning och debatteknik skulle ge kärnan av gamla syndikalister samma informella övertag som dess libyska motsvarighet. En problematik väl värd att begrunda.

2. Ett annat problem är relationen mellan fastslagen nationell politisk linje och lokalkongressernas autonomi, vilket kan illustreras med ett exempel. Den Allmänna (nationella) Folkkongressen hade inom skolpolitikens område fastslagit alla medborgares rätt till fri utbildning. Att pojkar behövde gå i skola för att erövra nödvändiga kvalificerade kunskaper för att delta i uppbyggnadsarbetet av Libyen möttes med

allmän förståelse. Men flickor? Här stötte reformen på motstånd, framför allt från öknens beduiner, vars tradition bjöd att en flicka skulle skyddas och utbildas i familjen, i klanen. Att låta en institution överta uppfostran föreföll otänkbart. Skulle klanen ge upp sin auktoritet över sina medlemmar till förmån för en främmande myndighet? Skulle den bättre än familjen kunna garantera hennes heder? Gröna Bokens tal om könsjämlighet och Folkkongressens beslut (för övrigt fattade i en främmande storstad) var bara ord, lätta att vifta bort. Principen om lokalsamhällets autonomi innebar att skolreformen blev långt ifrån landsomfattande. Där moderna idéer syntes kollidera mot kulturella pelare som heder, ära och moral infördes ingen skolgång för flickor som nått puberteten. Åter blev det revolutionskommittémedlemmarnas uppgift att försöka motivera och övertala folket. Ofta var det i dessa fall klanmedlemmar som universitetsutbildats i storstäderna och återvänt som lärare som drev frågan. De kunde klanpolitikens intrikata spelordning, var välbekanta med och respekterade traditionerna och kunde på många håll efter idogt bearbetande etablera flickskolor med kvinnliga lärare. De första årskullarna blev prototyper och kunde om framgångsrika tjäna som goda exempel med vars hjälp reformarbetet kunde påskyndas.¹ Dock finns med stor sannolikhet ännu lokalsamhällen där principen om allas rätt till gratis utbildning ännu ej kunnat förverkligas mot den lokala majoritetens vilja. Om man betänker att ett av den Afghanska gerillans huvudargument mot den kommunistiska regimen i Kabul var att den stal och förstörde familjernas flickor genom sitt centrala *von oben* beslut om lika utbildning för alla, är den lokala självbestämmanderättens princip måhända klok. En viss tröghet i reformarbetet kan vara ett pris värt att betala för samstämmighet.

3. Ett betydligt svårare problem - från den utomstående betraktarens perspektiv - är Muhammad al-Khaddafis egen roll. Om revolutionskommittéerna har en makt som är informell är den åtminstone definierad i relation till den demokratiska strukturen. Khaddafi själv står däremot utanför hela strukturen. Khaddafi, och den roll han har, passar inte in i det direkt-demokratiska system han bidragit till att skapa. Frågar man libyer om hans roll blir det en lätt förvånad reaktion. Många slog ut med armarna i en självklar gest: "He' s the brother-leader of the revolution". Jaha, brodern-ledaren. Det går inte att finna begreppet definierat i den

Gröna Boken. Khaddafi är en karismatisk ledare som i sig förkroppsligar revolutionen. Han förefaller omåttligt populär och är föremål för en omfattande legendbildning. Även de dissidenter jag träffade (framför allt kommunister av olika nyanser som sörjde att Libyen inte reservationslöst kopierade modeller av andra kulturfokus, som Hoxa, Mao, Stalin, Castro, Lenin, Trotskij eller Il-Sung) var fulla av beundran inför "allas vår broder", även om de var mindre imponerade av vad revolutionen uppnått i olika avseenden.

Khaddafi står utanför den demokratiska strukturen och utanför folkets kontroll. Ändå står det klart att han fattar och genomdriver beslut, vilket kan illustreras med ett exempel. I januari 1989 dominerades många folkkongressmöten av den eskalerande konflikten med USA. Amerikanerna hade skjutit ned två libyska stridsflygplan ovanför Sirte-bukten och det libyska folkets känslor var i svall. Centralt för de Nordafrikanska kulturen är begreppen heder, ära och skam. Ömsesidig respekt, gästfrihet och artighet kännetecknar relationen mellan jämlingar. Ett nesligt angrepp eller en oförätt måste besvaras om inte hela klanen skall vanöras. USAs handlande sattes in i denna kontext. Det var en offentlig skymf som måste vedergällas enligt vendettans principer om inte hela libyska folkets ära och heder skulle tas ifrån dem. På de folkkongresser jag bevistade höjdes många rop på hämnd. Av alla de jag samspråkade med var en överväldigande majoritet för att på något sätt slå tillbaka mot USA. Den internationella pressen spekulerade likaså i vilka "terroraktioner" som nu kunde förväntas. (Storpolitikens regler definierar det internationella samtalets begrepp. USAs upprepade provocerade angrepp på Libyen är alls inga terroraktioner utan fullt legitima "operationer". Slår en liten nation tillbaka mot stormakten är det däremot självklart en "terroristhandling".) Min lägesbedömning - som inte skall uppfattas som vetenskapligt konfirmerad - är att om ett majoritetsbeslut fått avgöra Libyens handlande hade en vedergällning, exempelvis ett angrepp på USAs (även kallad NATOs) bas i Italien, utförts. Men det blev inte så. I stället bestämde sig Khaddafi för att ge liket av en amerikansk stridsflygplan som nedskjutits långt tidigare till vederbörandes familj genom påvens förmedling. Det var en storpolitiskt vis handling. Världen förväntade sig en "terroraktion" och USA hade med stor sannolikhet tacksamt tagit emot tillfället för att ytterligare trappa upp konflikten med Libyen. Khaddafi svarade med en human

gest och blandade om de moraliska kort massmedia delat ut till omvärlden: USA stod med skammen som den store busen och Khaddafi som the good guy. Det var ett klokt drag, men var det fattat enligt den fastslagna demokratiska beslutsordningen? Icke.

4. Arbetarförvaltningen av företagen är ett intressant kapitel i den libyska revolutionshistorien. Systemet förefaller fungera väl där det är infört. Arbetarna bestämmer själva produktionsordning, investeringar, löneförmåner, semester (på de flesta håll sex veckors betald semester), rätt till betald barnledighet osv. Problemet är att systemet inte är infört överallt. Det största arbetarförvaltade företag jag bevistade var en textilfabrik med 1500 medproducenter. De flesta andra storföretag är så kallade *joint ventures*, där ett utländskt bolag äger företaget tillsammans med ett libyskt. I dessa företag existerar ännu löneslaveri och en i mer traditionell mening fackförening organiserar arbetarna. Även om dessa fack tillförhandlat sig förmåner som många europeiska fack ännu endast drömmer om, så kvarstår den grundläggande produktionsrelationen: arbetaren är en löneslav som säljer sin kropp och sin tid för att överleva. Långsiktigt är det tänkt att alla företag skall bli arbetarförvaltade, men än återstår mycket att göra i denna sektor - inte minst med tanke på att den helt dominerande oljeindustrin ännu är undantagen full arbetarkontroll.

5. Inget land mig veterligt ger sina medborgare och sin invandrade arbetskraft likvärdiga rättigheter och skyldigheter. Libyen utgör inget undantag. Problemet här är att skillnaderna mellan Libyska medborgare och utländska medborgare blir särskilt tydliga. Libyen är tack vare oljan ett rikt land. Det har råd att ge alla sina medborgare gratis utbildning och hälsovård, god bostadsstandard och ett överflöd av matvaror. Här finns inte den slum och extrema fattigdom som kännetecknar livet för stora delar av grannländernas befolkningar. Libyen lyser därför som en fyrbåk som attraherar mängder med människor från fattigare och/eller mer odemokratiska länder. Till Libyen kommer människor från hela arabvärlden, från Afrika söder om Sahara (det är inte ovanligt att de gått hela vägen genom öknen från ex Västafrika) och från Asien. Med undantag för araber, för vilka särskilda förmåner gäller i linje med Khaddafis pan-arabiska ideologi, åtnjuter inte gästarbetarna samma

privilegier eller demokratiska rättigheter som landets medborgare. Givetvis kan invandrarna ansöka om medborgarskap till vilket dessa demokratiska rättigheter och skyldigheter är knutna. Många drömmer dock om att återvända med ihoptjänat kapital och nöjer sig därför med att stå utanför de ovan beskrivna demokratiska strukturerna i arbetsliv och politik. Jag saknar tillgång till pålitlig statistik, men invandringen torde i det närmaste ha fördubblat landets arbetsstyrka.² Likt så många andra oljestater i området innebär det en uppdelning av de i landet yrkesverksamma i ett A- och ett B-lag. För Libyens del, som till skillnad från dessa länder gjort ett seriöst försök att införa ett demokratiskt system, blir skillnaderna mellan dessa befolkningskategorier särskilt påtagliga. Jämförelsen är måhända orättvis, men tanken går till de grekiska stadsstaterna med dess direkt-demokratiska samhällsordning genom vilken alla fria medborgare, inte slaverna, kunde delta i det politiska livet.

Libyen och omvärlden

En aspekt av utrikespolitiken har kanske mer än någon annan gjort Libyen känt i folkmun. USA och västvärlden kan endast framställa sig som civilisationens och frihetens försvarare om motsatsen kan presenteras och besegras. I detta syfte har kommunismen och islam framställts som västerlandets ärkefiender, som negationer av civilisation och frihet. Khaddafi har utmålats som "en galen hund" och som "världens ledande terrorist". Många journalister har med utgångspunkt från "initierade källor" (dvs CIA, DIA, Mossad, osv) publicerat uppgifter som fått Khaddafi att framstå i samma dager som James Bonds galna, genialiska och genomonda motståndare.

Själva betraktar sig libyerna som svurna motståndare till all terrorism, inte minst den som regisseras av USA och Israel. Man kan framställa USA/Israel och Libyen som två parter i en spegelrelation där var och en med fasa betraktar den andre som ondskans inkarnation. Från libyskt perspektiv utgör USA det stora hindret som måste besegras om en bättre värld skall kunna förverkligas. Den libyska analysen av världspolitiken liknar de flesta andras i det att den ses om en kamp mellan "det goda" och "det onda". Skillnaden är att "det goda" inte definieras efter ideologiska utan praktiska kriterier. Det är inte vad du tänker utan vad du gör som definierar dig som god eller ond. Detta

särskiljer Libyen från exempelvis det forna Sovjetunionen som betraktade alla Moskvatrogna kommunistiska stater och befrielseörelser som goda och därför värda att stödja, alldeles oavsett vilken dess faktiska inrikespolitiska praktik i själva verket var. I linje med Jamahiriya-tanken stöder Libyen den överordnade principen om Alla folks rätt till självbestämmande. Det "onda" är allt som motverkar denna princip och definieras som fem samverkande krafter: reaktionärer, imperialism, zionism, rasism och fascism. Dessa onda makter stöds, eller till och med förkroppsligas av USA.

Anledningen till att detta ondskans imperium fortfarande dominerar världspolitiken är att motståndarsidan - som utgör en överväldigande majoritet - är alltför splittrad efter ideologiska linjer: efter huruvida de är trotskister eller maoister, muslimer eller buddhister, anarkister eller gröna, osv i all oändlighet. Den enda möjligheten att vinna detta krig om världens framtid är samverkan. Om alla små nationer och små befrielseörelser samarbetar skulle USA kunna besegras. Stoppa USA vapentillförseln till en gerilla, så måste andra gerillor och progressiva nationer ge dem vapen. Inleder USA ett handelsembargo mot en revolutionär regim, så måste alla samverka för att bryta det.

Vad som behövs är med andra ord en federation av befrielseörelser och progressiva revolutionärer i världen. För att klara det målet måste man bortse från ideologiska skillnader - inget folk får tvinga sin ideologi på andra folk - och enas om en plattform som minsta gemensamma nämnare: motståndet mot reaktionära krafter, mot imperialism, zionism, rasism och fascism.

1981 hölls en förberedande konferens som drog upp riktlinjerna för den organisation som kallas *The World Mathaba* (ungefär: världscentrum/mötesplats/utgångspunkt). Mathaba har sedan dess hållit två världskongresser, 1982 och 1986, samt en pan-indiansk kongress 1988 som samlade revolutionära indianer från Syd-, Central- och Nordamerika. På den andra världskongressen, i mars 1986, deltog en rad länder och befrielseörelser, som medlemmar eller observatörer. Från Latinamerika deltog bl a Nicaragua och Kuba, M 19 från Columbia och FMLN-FDR från El Salvador. Från Nordamerika kom representanter för Nation of Islam och andra svarta organisationer samt militanta indianer, chicanos och inuiter. Från Afrika kom bl a Burkina Faso, Ghana, Angola, Uganda, ANC och PAC från Sydafrika och SWAPO från Namibia. Från

Europa kom bl a IRA från Nordirland och ETA från Baskien (Spanien). Från Asien kom bl a Nordkorea, den mooriska gerillan från Filippinerna, kurder och palestinier. Från Australien kom representanter från den svarta urbefolkningen och Maoris på Nya Zeeland. Bredden och den ideologiska diversiteten är anmärkningsvärd. En stor skillnad från andra internationaler är att så många delegater från den sk "Fjärde Världens" folk deltog. Att svarta, chicanos, inuiter och indianer från USA ges stor betydelse framgår av det gemensamma motto man enades om på kongressen. *Mathaba vill tvinga USA att slåss på 100 fronter samtidigt.*

Det är således inte underligt att USA kallar Libyen för "terroristcentrum". Faktum är att USAs underrättelseorganisationer var klart oroade över Mathaba-kongressen. Under mötets gång besköts Libyen från amerikanska krigsfartyg. Flera av mötesdeltagarna arresterades vid hemkomsten och utfrågades av olika västerländska säkerhetstjänster. En månad efter kongressen, den 15 april 1986, terrorbombar USA Tripoli i ett misslyckat mordförsök på Khaddafi. CIA måste ha begått grovt tjänstefel. Khaddafi sov inte i sitt hus den natt bomberna föll utan som vanligt i ett beduintält någonstans i Sirte-öknen. Däremot dödades Khaddafis två-åriga adoptivdotter, Hana, och en av hans söner skadades svårt. Föreställ er den internationella reaktion som skulle följa om situationen hade varit den omvända. Vad skulle hänt om Libyen terrorbombat Vita Huset i Washington D.C., missat Reagan men dödat hans dotter och skadat hans son?

Islam och den Libyska revolutionen

Trots att den Gröna Boken aldrig nämner islam då den per definition vill utge sig för att beskriva en universell frälsningsväg för hela mänskligheten är den skriven ur ett muslimskt perspektiv. Därför bör den muslimska bakgrunden tecknas för att läsaren skall ges en möjlighet att bättre bilda sig en självständig uppfattning om Khaddafis politiska tänkande.

Islam är en mycket tolerant religion³, som inom sig rymmer ett brett spektra av olika tendenser. Till skillnad från kristendomen finns inget prästerskap med makt att avgöra vad som är renlärigt, och vad som skall fördömas som kätteri. Islamologer värjer sig från att använda begreppet ortodoxi om islam och framhåller att ortopraxi, rätt handlande, är ett

begrepp med större förklaringsvärde. En liknande inställning uttrycker som synes Khaddafi i uppbyggandet av den Libyenbaserade Mathaba-internationalen som beskrivits ovan.

Islam är världens snabbast växande religion med drygt en miljard troende. En delförklaring till dess popularitet är dess betoning på social rättvisa. Modern politisk islam framhåller islam som ”den tredje vägen”, vid sidan om den kapitalism och den kommunism som så uppenbart misslyckats att bringa välfärd åt jordens folk. Islam framhåller att målet för mänskligheten är dess perfektion. Människan skapades för att bygga Guds stat på jorden. Inom islam finns ingen motsvarighet till den kristna arvssynden. Tvärtom finns en positiv människosyn, som anger att hon är fullt kapabel att skapa ett gott liv för sig själv och sina medmänniskor, bara hon följer den av Gud anvisade vägen.

Länge var islam världssamfundets ledande kraft. Hundra år efter profeten Muhammad ibn Abdullahs död år 632 sträckte sig islam från Frankrike i väst till Indien i öst. Handel, industri, konst, arkitektur och vetenskap blomstrade. Det var genom muslimsk förmedling som den vetenskapliga revolutionen i Europa så småningom kunde bli verklighet. Längre såg det alltså ut som om verkligheten bekräftade islam som den färdriktning Gud aviserat för mänskligheten. Under den senare hälften av detta årtusende kom emellertid islam att alltmer aggressivt utmanas av de framväxande europeiska stormakterna. Under slutet av 1800- och början av 1900-talen kulminerade den europeiska expansionen och västerländsk militär ockuperade de flesta muslimska länder. Det kristna Europas framgångar skakade de muslimska tänkarna och framprovocerade den reaktion som idag kallas ”politisk islam”.

Grovt sett utgår den från en grundläggande frågeställning: Hur kommer det sig att vi, som bekänner oss till Guds religion, islam, har trängts tillbaka till fattigdom och förnedring? Hur kommer det sig att de europeiska makterna, som bekänner sig till en missuppfattad version av islam (kristendom)⁴ kan härja som de gör i världen? Lika förenklat kan man säga att de stora tendenserna inom politisk islam är överens om svaret: Det är inget fel på islam. Felet består i att ”fel islam” praktiserats under en längre tid. Då Ummayyad-kalifatet etablerades år 661 och flyttade det muslimska maktcentrat från Medina till Damaskus påbörjades en degenereringsprocess som med tiden allt djupare korrumpert islam. Till slut praktiserades sådana avarter, med så allvarliga sociala

och religiösa missförhållanden att Gud tillät Västerlandets övertag på det att muslimerna skulle vakna till besinning. Inom sunni islam anses perioden mellan år 622, då Muhammad etablerade det första fria muslimska samhället i modern tid³, i Medina och år 661, då den fjärde och siste av de rättrogna kaliferna (Muhammads ställföreträdare), Ali Ibn Abu Talib, mördades, vara den gyllene tidsåldern. Den islam som praktiserades då är den sanna islam. Det som måste göras idag är att återvända till denna gyllene källa, för att applicera dess principer på det moderna samhället. Så långt är man överens. De stora skiljelinjerna inom politisk islam härrör sig från att man är djupt oense om vilken islam som praktiserades då, samt hur dess principer skall appliceras idag.

Förenklat kan man urskilja två huvudtendenser inom politisk islam: Den "fundamentalistiska" eller "integristiska" respektive den "modernistiska" eller "socialistiska". Gemensamt för de båda är ett vitt religionsbegrepp, som anger att allt i det moderna samhället ryms inom Guds kompetensram. Båda anser att islam är lösningen på världens problem då den utgör en modell för det goda samhället. Men hur ser modellen ut och hur skall den förverkligas?

Integristerna anser att Gud givit lagen och modellen en gång för alla. Regeringen skall därför endast vara ett exekutivt organ, som verkställer Guds plan på jorden. Endast Gud är suverän, varför människoskrivna konstitutioner, såsom monarkier, parlamentariska demokratier, folkmakt, proletariats diktatur, osv är *shirk*, polyteism, månggudadyrkan, då den ställer mänsklig auktoritet jämte Guds. För att rätt kunna tolka Skriften och applicera dess principer och påbud i dagens komplicerade värld ges de skriftlärdade (*ulama*) och de juridiska experterna (*fuqaha*) ett stort inflytande över samhällsorganiseringen. Längst i detta avseende gick Khomeini och hans anhängare i Iran när de genomdrev den revolutionerande tanken om "de rättslärdes styre" (*vilayat-i-faqih*).

Modernisterna anser att Gud givit lagen och modellen, men att dess detaljföreskrifter är anpassade till de omständigheter som gällde vid tiden för dess uppenbarande. Budskapet och dess syfte har dock evig giltighet. För att kunna organisera dagens samhälle efter Guds vilja måste man därför se igenom den ordagranna lydelsen, studera föreskrifternas syfte med hänsyn till dess sammanhang och stifta ett regelverk som uppfyller samma ändamål idag. De rättslärde ges inflytande i kraft

av sin kunskap men inte religiös-politisk makt i övrigt. Den Medinska församlingen fattade på Profetens tid sina beslut efter gemensamma rådslag, eller konsultering (*shura*), vilket legitimerar olika former av medborgerligt inflytande på den moderna regimen. Bland de som gått längst här återfinns Khaddafi, som anser att shura-principen idag endast kan förverkligas genom ett direkt-demokratiskt system, så att alla ges möjlighet att påverka de beslut som berör dem.⁶

Inte endast den direkt-demokratiska modellen som "den tredje vägen" ges islamisk legitimering. Hela Khaddafis ideologi och det revolutionära samhällsexperimentet i Libyen genomsyras av islam. Revolutionen, eller statskuppen, den 1 september kallas *al-fatih*. Det är ett Koranskt begrepp med flera betydelsenivåer och innebär militär, social, pedagogisk och spirituellt erövring, öppning, banbrytning. Al-fatih öppnade möjligheten att organisera ett sant islamiskt samhälle. Khaddafi anser att den övriga muslimska världen sedan länge korrumpierats av mänsklig girighet och blivit statiskt och reaktionärt. Koranen, menar Khaddafi, står för progressivitet, jämlikhet och fred. Detta kan endast uppnås genom en folklig revolution inspirerad av den omvälvning revolutionären Muhammad Ibn Abdullah genomdrev. Hans främste motståndare i Mekka, Abu Jahel, Abu Lahab och Abu Sufyan, representerar världens alla kungar, kejsare och makthavare. Koranen fördömer *fisq*, vilket ordagrant betyder omoral, liderlighet, vältrande i lyx, men tolkas av Khaddafi i dagens språkbruk som "kapitalism". "Koranen", säger Khaddafi, "förespråkade socialism långt innan Marx och Lenin...och islam är långt mer kapabel än reaktionär kommunism att säkerställa lycka, välstånd och frihet åt jordens alla folk".

Khaddafi förespråkar således en "muslimsk socialism". Den privata äganderätten är stadfäst i Koran, men den förbjuder också exploatering. Khaddafi tolkar det välkända ränteförbudet i vidare mening, som ett förbud mot att göra pengar på andras arbete. Den libyska kombinationen av fri företagsamhet och löneslaveriets avskaffande har således en i grunden modernistisk muslimsk motivering. Samma system gäller för övrigt också inom bostadssektorn. Hemmet är en helig, okränkbar rättighet. Därför skall alla äga sin bostad. Däremot är det förbjudet att äga fler bostäder i syfte att hyra ut, och därmed profitera på andras boendebehov. Ty en grundläggande princip i Koranen är, enligt Khaddafi, "evig revolution mot olagligt ägande, exploatering och förtryck".

En av islams fem pelare är *zakat*, (religiös avgift, allmosa) vilket Khaddafi betraktar som en socialistisk princip. Den föreskriver ett välfärdssamhälle där alla människor skall ha tillgång till mat, bostad, kläder, sjukvård och utbildning. Jordens knappa resurser räcker endast till om de fördelas solidariskt, varför *zakat* i dagens värld innebär att samhället på laglig grund kan ta ifrån de kapitalistiska utsugarnas överskott och ge åt de behövande.

Jamahiriya-revolutionen 1977 innebar också att Sharia blev landets lag. Det innebär emellertid inte att dess detaljerade straffsatser för olika brott infördes, så som det skett där integristerna tagit makten (exempelvis i Iran, eller i Pakistan under Zia ul-Huq's regeringstid, då Abu Al'la Mawdudi's "fundamentalistiska" organisation *Jamaat-i-Islami* fick stort inflytande). Khaddafi anser att fuqaha (de rättslärde) haft en naiv och trångsynt attityd i förhållande till Lagen, vilket endast gagnat Sharias motståndare. Lagens grundprinciper skall följas, men tillämpningen måste anpassas till dagens förhållanden.

Härutöver kan Khaddafi liknas vid en islamisk "protestant", i det att han berövat Sharia merparten (i kvantitativ bemärkelse) av sin textbas. Grunden för Sharia i den sunni-muslimska världen utgörs som bekant av Koranen samt Sunna. Profetens Sunna är vad Muhammad gjorde eller sade i en given situation, vilket nedtecknats i omfattande traditionssamlingar (*hadith*). Då det enligt Khaddafi inte finns någon rimlig möjlighet att utan varje tvivel avgöra dessa hadithers autenticitet, kan de icke gälla som grund för Lagen. Sharia får endast grundas på Guds oförfälskade ord i Koranen.

Som modernist anser Khaddafi att det är fullt tillåtet för människorna att instifta nya lagar, "precis som Profeten tillät andra lagar i Medina".⁷ Det väsentliga är att lagarna står i linje med Sharias övergripande syfte: "att beskydda de mänskliga rättigheterna och den mänskliga värdigheten".

För att ge ett exempel kan vi diskutera Khaddafis syn på polygami (månggifte). Koranen ger som bekant en man rätt att äkta upp till fyra hustrur, under förutsättning att han kan behandla dem rättvist (förbehållet pekar således på monogami som norm, enligt en vanlig islamisk tolkning). Khaddafi menar att man måste studera påbudets sammanhang för att förstå dess syfte. Många änkor och föräldralösa flickor stod i 600-talets Arabien utanför klanstrukturen och därmed utan ekonomisk

eller social trygghet. Månggifte instiftades för att säkerställa deras personliga, ekonomiska och sociala välfärd. Detta syfte tillgodoses idag av välfärdssamhället, och därmed är monogami norm. Hävdar man ändå Koranens bud, måste man inse att det omvända förhållandet i sådana fall är lika legitimt, menar Khaddafi: "Om mannen tillåts att ha mer än en hustru, måste kvinnan också ges rätten att ha mer än en make".

Khaddafi har således en frisinnad syn på hävdvunnen islamisk praxis. Det gäller även en så allmänt accepterad uppfattning som tidsräkningen. Islam sätter starten för sin tidsräkning vid den 16 juli 622, då muslimer inledde flytten från Mekka till Medina. Khaddafi finner valet av datum absurt. Profetens eget uttåg var ju inte då utan i september. Dessutom, vad skulle nu vara så märkligt med skiftet av vistelseort? I stället anser Khaddafi att man bör räkna år Noll från Profetens dödsdag, 8 juni 632, ty då slöts en lång period i mänsklighetens historia. I alla tider, från Adam och framåt i historien, har Gud varit tvungen att sända profeter till människorna för att korrigera deras kurs då de kommit vilse. Muhammad är den siste profeten. Genom honom förmedlades all den kunskap människorna behöver för att kunna verka som Guds ställföreträdare på jorden. Vid hans död avslutades en epok och en ny era inleddes: Människan blev myndig och fullt kapabel att skapa ett gott liv genom att vist förvalta Guds skapelse. I sanning skäl till att påbörja en ny tidsräkning, menar Khaddafi. Ett beslut som med andra ord innebär att den Libyska tidsräkningen ligger ett decennium efter den övriga muslimska världen.

Avslutningsvis kan det konstateras att det muslimska perspektiv som genomsyrar Khaddafis tänkande får honom att förneka att den Tredje Universella Teorin skulle utgöra en ny ideologi. Efter Muhammad tillkommer inget nytt budskap. Khaddafi hävdar att hans skrift och Koranen står på samma grund, då den Gröna Boken utgör "en sekulär tolkning av islams grundläggande principer".

Det är min förhoppning att den läsare som följt mig hit skall känna sig väl rustad av denna bakgrundsteckning att själv bilda sig en uppfattning om Muhammad al-Khaddafi genom att ta del av det utdrag ur Gröna Boken som publiceras i anslutning till denna artikel.

Noter

1. Som exempel på landets framgångar i detta avseende kan man jämföra statistik över skolgång och analfabetism. 1969/70 gick 120 500 flickor i skolan. Av dessa var 110 500 i elementary education, dvs de första skolåren. Endast 3 500 flickor fortsatte till secondary education, till universitet eller fackutbildning. 1987/88 hade antalet flickor i utbildning ökat till 661 690. Av dessa gick 461 700 i elementary school och andelen i högre utbildning uppgick till 199 990. En avsevärd ökning således. Denna ökade utbildningsgrad avspeglas också i antalet analfabeter. 1973 var 90% av de Libyska kvinnorna analfabeter. 1988 var det endast 10% av kvinnorna som inte kunde läsa.

2. EIU konstaterar att pålitlig statistik över invandringen saknas. De beräknar att antalet icke-libyer 1990 uppgick till 600 000, d v s ca 50% av landets 1,2 miljoner arbetare.

3. Vilket inte utesluter existensen av intoleranta *muslimer*, som exempelvis många företrädare för den så kallade "fundamentalistiska" islamtolkningen.

4. Islam anser att muslimer, judar och kristna tillber samma Gud. De tre religionerna är i grunden ett. Kristendomen har dock missuppfattat Jesus. De har gjort sig skyldiga till "överdrifter i religionen", när de hävdar att Jesus inte är Guds profet - som islam säger - utan Hans son. Islam betonar förnuftet och applicerar detta på sin kritik av kristendomen. Hur kan Maria ha blivit med barn med en ande? Gud är En, inte tre, som de kristna säger. Hur kan Gud ha barn? Det är uppenbart att de kristna missuppfattat en hel del...

5. På den Libyen-baserade muslimska organisationen The World Islamic Call Society's andra kongress, 1982, utvecklade Khaddafi sin syn på att konsulteringen skall gälla alla medborgare och inte endast de skriftlärd (vilket är gällande i integristisk ideologi): "Konsultations-principen gäller alla muslimer, inte endast en grupp bland dem. Det finns inget annat sätt (att styra samhället) än att engagera alla muslimer i shura. Det enda sätt på vilket alla kan delta i rådslagandet är genom folkkongresser. Av detta skäl diskuterar Gröna Bokens första del folkkongressernas organisering och aktiviteter".

6. Islam anser sig vara världens äldsta religion. Adam är islams första profet. Abraham, Noak, Abraham, Moses, och Jesus är alla muslimska profeter, sända av Gud för att korrigera mänsklighetens kurs då den kommit på avvägar. Muhammad grundade således inte islam - det gjorde Gud när Han skapade världen. Däremot hyllas Muhammad som den siste profeten, och islams grundare i modern tid.

7. Här syftar Khaddafi på de fördrag som Profeten Muhammad skrev för att reglera förhållandet gentemot andra stammar och klaner, inte minst de judiska och kristna.

8. Inom islam sätts den 16 juli 622 som år Nolls början, därför att det markerade starten för det första oberoende muslimska samhället i historisk tid.

Bibliografi

- Ayoub, Mahmoud M, 1987, Islam and the Third Universal Theory The religious thought of Mu'ammarr al-Qadhafi. London: KPI Ltd.
- Bearman, Jonathan, 1986, Qadhafi's Libya. London: Zed Books Ltd.
- Davis, John 1986, Libyan Politics. Tribe and Revolution. London: I.B. Tauris
- The Great Green Charter of Human Rights of the Jamahiriyan Era. 1988. Tripoli: The World Mathaba.
- Hafiana, Said (ed), 1980, The International Qolloquium on Muammarr Qadhafis Thought: The Green Book. Volume I. Tripoli: World Center for Studies and Research of The Green Book, —1981, The International Qolloquium on Muammarr Qadhafis Thought: The Third Universal Theory and the New Jamahiryian System. Tripoli: World Center for Studies and Research of The Green Book.
- , 1982, The International Qolloquium on Muammarr Qadhafis Thought: Political, Economic and Social Bases of the Third Universal Theory. Tripoli: World Center for Studies and Research of The Green Book.
- EIU Country Profile 1991-92
- al-Khadhafi, Muammarr, Den Gröna Boken. Tripoli: World Center for Studies and Research of The Green Book.
- 1986, Islamic World Exposed to a New Invasion. Tripoli: The Islamic Call World Society.
- El-Khawass, Mohamed A, 1984, Qadhafi's ideology. The Theory and Practice. Tripoli: World Center for Studies and Research of The Green Book.
- Tashin Abdul Hai, 1979, Power and Revolution. Tripoli (?): Al-Moncha'a al-Cha'abia. Why We Support Liberation Movements. 1987. Tripoli: The World Mathaba.
- The Workers Revolution Cannot Be Avoided. 1987. Tripoli: The World Mathaba.
- The World Islamic Call Council, 1395 D.P. (Death of Prophet)
- The World Mathaba. Second Mondial Congress.1987.
- The World Mathaba, zero issue, June 1988.

Lösningen på demokratins problem: Folkets makt

Muhammar al-Khadaffi

Ingen representation i folkets ställe.

Parlamenten är ryggraden i den traditionella demokratin, såsom den framstår idag i hela världen. Parlamenten är en missvisande folkrepresentation, och dess parlamentariska system utgör en vilseledande lösning på demokratins problem. Parlament inrättades i princip för att representera folket, men denna princip är i sig odemokratisk eftersom demokrati innebär folkstyre och inte ett styre i folkets ställe. Så snart en parlamentarisk församling existerar, underförstås folkets frånvaro. Sann demokrati har till innebörd att folket självt deltar och inte företräds av någon annan. Parlamenten har blivit en legal barriär mellan folket och maktutövningen, där massorna uteslutits ur politiken och en myndighet har satts i dess ställe. För folkets del återstår då bara det yttre skenet av demokrati - de långa köerna till valurnorna.

Representation förvägrar delaktighet.

För att kunna klargöra parlamentetets karaktär måste vi studera hur ett sådant bildas. Parlamentet är antingen sammansatt av representanter från valkretsar, partier eller partikoalitioner, eller också kommer det till genom någon form av utnämning. Men alla dessa valprocedurer är odemokratiska, eftersom uppdelningen av väljarna i olika grupper för med sig, att en parlamentsledamot kan representera tusentals, hundratusentals eller miljoner människor, allt efter befolkningens storlek. Detta betyder också att ledamoten förlorar den organisatoriska kontakten med folket, eftersom han, i enlighet med den klassiska demokratins

principer, är satt att representera hela folket tillsammans med de övriga ledamöterna. Det är så den rådande traditionella demokratin vill ha det. Massorna är på så sätt helt avskurna från sina representanter, som i sin tur är helt isolerade från dem. Så snart som representanten vunnit massornas röster övertar han makten och handlar i massornas ställe. Den förhärskande traditionella demokratin ger parlamentsledamöten okränkbarhet och immunitet som inte tillkommer det övriga folket. Detta innebär att parlamentet blivit ett medel för att enväldigt beröva folket makten. Därför har folket rätt att kämpa för att genom en folkets revolution riva ner de maktinstrument som lägger beslag på demokratin och folkets suveränitet. Det är också folkets rätt att proklamera den nya principen: *Ingen representation i folkets ställe*. Ifall parlamentet har bildats genom att ett parti har gått segrande fram ur ett val, så är det ett partiparlament och inte en folkförsamling. Det representerar partiet och inte folket. Den verkställande makten utnämns av det segrande partiet och inte av folket. Det samma gäller för det parlament där varje parti erhåller ett antal platser. I detta fall representerar parlamentsledamöterna sina partier och inte folket, och den makt som en sådan koalition innehar är de förenade partiernas, inte folkets. I ett sådant system är folket offer för de politiska systemen som bedrar och exploaterar folket som står tyst i långa köer som kulorna i ett radband för att få lägga sina valsedlar i urnorna, ungefär som man kastar papper i en soptunna. Sådan är den traditionella demokratin i allmänhet över hela världen, vare sig det gäller politiska system med ett parti, två eller många partier eller inget parti alls. Det står sålunda helt klart att *representation är bedrägeri*. Representation är förfalskad demokrati.

Församlingar som sammansatts på grundval av arv, börd eller olika slags utnämningar faller inte under någon form av demokrati. Eftersom systemet med valda parlament baserar sig på valpropaganda för att vinna röster är det ett demagogiskt system. Röster kan köpas och förfalskas. Fattiga människor förmår inte delta i valkampanjen och det är alltid de rika, och endast de rika, som utgår som segrare.

Filosof, tänkare och författare försvarade teorin om den representativa styrelseformen i en tid då de utanförstående folken behandlades som fårhjordar av kungar, sultaner och erövrare. På den tiden var det viktigaste målet för folket att få någon som representerade dem inför dessa härskare; vilka avvisade t o m denna önskan. Därför fick folken

genomgå en lång och bitter kamp för att nå detta mål. Efter republikernas framgångsrika tid och nu i början av massornas epok är det orimligt att demokratins innebörd skulle vara att en handfull representanter väljs för att agera i de stora massornas ställe. Detta är en otidsenlig teori och en föråldrad erfarenhet, ty all makt måste vara i folkets händer.

De mest tyranniska diktaturer som världen har lärt känna har existerat i skuggan av representativa församlingar.

Partisystemet utesluter demokrati.

Partiet är vår tids diktatur. Det är den moderna diktaturens maktinstrument eftersom partiet är delens makt över helheten. Det är diktaturens senaste maktmedel. Eftersom partiet inte är en individ, grundar det sin skendemokrati på att inrätta parlament och utskott samt på sina medlemmars propaganda. Partiet är inget annat än ett odemokratiskt instrument på grund av att det är sammansatt av människor med samma intressen, åsikter, utbildning, geografisk hemvist eller tro. Dessa bildar ett parti för att nå sina mål eller för att påtvinga det övriga samhället sina åsikter och övertygelser. Ett partis syfte är att gripa makten under förvändan att det skall förverkliga sitt program. Demokratins sanna innebörd kräver att inget parti skall ha rätt att styra folket, eftersom massorna omfattar en mängd skilda intressen, åskådningar, karaktärsdrag, hemvister och trosföreställningar. Partiet är ett diktatoriskt instrument som gör det möjligt för en grupp människor med samma åsikter och intressen att styra folket i dess helhet. Jämfört med folket är partiet alltid en minoritet.

Syftet med att bilda ett parti är att skapa ett verktyg för att styra folket, det vill säga alla dem som inte tillhör partiet. Partiet baserar sig i grunden på en godtycklig auktoritär teori som går ut på att dess medlemmar bestämmer över resten av folket. Partiet förutsätter att dess makttillträde är vägen till att förverkliga dess mål, och utgår från att dess mål är folkets mål. Så rättfärdigar sig partidiktaturen, och det är grunden till all slags diktatur. Det spelar ingen roll hur många partier det finns, principen är en och densamma. Men förekomsten av många partier intensifierar kampen om makten, något som verkar förödande för folkets möjlighet att uppnå landvinningar och åstadkomma ändamålsenliga samhällliga planer. Denna förödande inverkan utnyttjas av oppositionspartiet som argument i dess kamp för att undergräva regerings-

partiets ställning och erövra makten. Även om partierna i sin inbördes kamp sällan tar till vapen, fördömer och förtalar de däremot varandras handlingar. Denna kamp är oundviklig och försiggår på bekostnad av högre och vitalare samhällsintressen. En del, om än inte alla, av dessa högre intressen offras i kampen om makten, eftersom dessa intressens sammanbrott innebär stöd för oppositionspartierna mot regeringspartiet. Oppositionspartiet måste i egenskap av ett maktinstrument störta regeringen för att kunna överta makten. För att nå detta syfte måste oppositionspartiet underminera regeringens verk, samt sprida tvivel om dess politik även om den är till gagn för samhället; allt detta för att bevisa regeringens oduglighet som maktinstrument. Följaktligen offras samhällets högre intressen och planer i partiernas kamp om makten. Även om denna kamp skapar politisk aktivitet är den i själva verket destruktiv politiskt, socialt och ekonomiskt. Följden kan dessutom inte bli annat än att ett maktinstrument efterträder ett annat. Men det är folket som är den stora förloraren. Det innebär ett nederlag för demokratin. Dessutom kan partier mutas och korrumpas, både inifrån och utifrån.

Ursprungligen är partiet avsett att representera folket. Sedan kommer den ledande gruppen inom partiet att representera partimedlemmarna och slutligen partiledaren att representera den ledande gruppen. Det är lätt att se att partierna bedriver ett parodiskt gyckelspel, vars själviska natur lägger grunden för det politiska spelets manövrer, trick och taktiska finter mot demokratin. Allt detta bekräftar att partisystemet är den moderna diktaturens maktinstrument. Det är en öppen form av diktatur vars stadium världen ännu inte har passerat och som med rätta kallas den moderna tidens diktatur.

Det segrande partiets parlament är i sanning ett partiparlament, eftersom dess verkställande makt i realiteten är detta partis makt över folket. Denna partimakt som anses tjäna folkets bästa, är i själva verket en bitter fiende till en del av folket, nämligen i första hand oppositionens parti eller partier och dess anhängare. Sålunda är oppositionen inte heller ett instrument för folkets kontroll över regeringspartiet, utan den söker själv varje möjlighet att erövra makten. I enlighet med den moderna demokratins regler är regeringen ansvarig inför parlamentet, vilket sålunda skall stå för kontrollen, men vars medlemmar huvudsakligen tillhör regeringspartiet, d v s regeringspartiet är tillsatt för att kontrollera sig självt. Där framstår det klart, bedrägeriet, falskheten och

ogiltigheten hos de politiska teorier som idag dominerar världen, och som den nutida traditionella demokratin bygger på.

Partiet är endast en del av folket, men folkets makt är odelbar.

Partiet styr i egenskap av folkets ställföreträdare, men principen måste vara: *ingen representation i folkets ställe*.

Partisystemet är det nutida stam- och sektsystemet. Ett samhälle som styrs av ett parti är exakt likt det som styrs av en stam eller en sekt. Partiet står, som tidigare framhållits, som representant för en samhällsgrupps åsikter, intressen, tro eller boplat. Ett sådant parti utgörs, liksom en stam eller en sekt i förhållande till hela folket, av en minoritet. Från minoritetens gemensamma värderingar eller sekteristiska tro utformas den politiska ideologin. Endast blodsbanden skiljer stammen från partiet, och möjligen finns ett sådant samband från den tid då partiet grundades. Det finns ingen skillnad mellan partiets, stammars och sekters kamp om makten. Förkastar man politiska stam- och sektsystem, måste man likaledes förkasta partisystemet. Båda kämpar med samma medel och samma målsättningar. De negativa och destruktiva effekterna på ett samhälle med sekt- och stamstrider är identiska med dem som partierna åstadkommer.

Klassen

Klassen är grundvalen i ett politiskt system som liknar det som bygger på ett parti, en stam eller en sekt. En klass dominerar ett samhälle på samma sätt som ett parti, en stam eller en sekt. Klassen är liksom partiet, stammen eller sekten en samhällsgrupp med gemensamma intressen,, som uppstår hos en samling människor förenade genom blodsband, tro, kultur, hemvist eller levnadsstandard. Det är samma orsaksfaktorer som ligger bakom uppkomsten av klasser, partier, stammar och sekter, och konsekvenserna är desamma. De uppstår genom den samhörighet som samma blodsband, tro, levnadsstandard, hemvist eller kultur skapar hos folket, och som leder till gemensamma strävanden. Den sociala struktur som klassen, partiet, stammen eller sekten utgör en del av leder till en politisk uppfattning vars mål är att främja gruppens intressen. I samtliga fall gäller att klassen, partiet, stammen eller sekten aldrig är detsamma som folket utan en del av detta och utgör en minoritet. Om en klass, ett parti, en stam eller en sekt härskar över ett samhälle, blir dess politiska system diktatur. Men en klass- eller stam-

koalition är dock bättre än en partikoalition, eftersom människorna ursprungligen består av en grupp stammar. Det är sällan man finner någon individ som inte tillhör en stam och alla människor tillhör en viss klass. Partiet omfattar däremot aldrig ett helt folk, och dess anhängare är alltid en minoritet i jämförelse med massorna utanför partiet. I en genuin demokrati finns ingen rätt för en klass att förtrycka andra klasser, ingen rätt för ett parti att krossa andra partier, ingen rätt för en sekt eller en stam att krossa andra sekter eller stammar för att vinna egna fördelar.

Att tillåta sådant är att överge demokratins logik till förmån för våldets logik. Ett sådant handlingssätt är diktatoriskt, eftersom det inte gagnar hela samhället som ingalunda består av en enda klass, stam eller sekt eller ett enda partis medlemmar. Det går inte att rättfärdiga ett sådant handlande. Enligt diktaturens försvarare består samhället av olika delar, och en av dessa måste tillintetgöra de övriga för att förbli ensam vid makten. Detta agerande är inte till hela folkets bästa, utan till förmån för en enda klass, en stams, en sekts eller ett partis intresse, det vill säga till förmån för dem som styr i samhällets ställe. Diskriminerande handlingar riktar sig ursprungligen mot individer som inte tillhör det parti, den klass, den stam eller den sekt som vill tillintetgöra samhället.

Ett samhälle splittrat av en kamp mellan partier är precis som ett samhälle splittrat av sekt- eller stamstrider.

Ett parti som bildas för att företräda en klass förvandlas automatiskt till dess ersättare och processen fortsätter ända tills man erövrat makten från den gamla klassen och blivit dess efterträdare.

En klass som övertar ett helt samhälle, övertar också dess karaktärsdrag; om till exempel arbetarklassen krossar alla andra klasser, blir den det samhällets arvtagare, och dess materiella och sociala bas. Den som får samhällsarvet på sin lott bär med sig alla dess karaktäristiska drag, även om dessa inte genast ger sig till känna. Med tiden dyker emellertid egenskaper från de eliminerade klasserna upp bland arbetarna själva. De kommer till uttryck i deras åsikter och ställningstaganden. På så sätt blir det så småningom allt mer tydligt, att arbetarklassen skapat ett särskilt samhälle som uppvisar samma motsättningar som det gamla. Materiellt och moraliskt är samhällsmedlemmarna till en början olika, men så uppstår grupper som automatiskt utvecklas till klasser precis som dem som avskaffats, och maktkampen återuppstår. Först gruppen och sedan fraktionen och slutligen den nya klassen - alla dessa deltar i kampen om

makten och dess instrument.

Samhällets materiella bas är instabil, därför att den också har en social aspekt. Styrelseformen för samhällets materiella bas kan måhända förbli stabil under en tid, men denna stabilitet försvinner så snart som nya materiella och sociala förhållanden uppstår. Ursprungligen bestod alla samhällen med klasskonflikter av en enda klass men på grund av en ofrånkomlig utveckling uppstod ur denna klass flera stridande klasser.

Den klass som exproprierar andras egendom av eget intresse för att därigenom bibehålla makten, skall finna att den egendom som den tillskansat sig har frambringat samma förhållande i den egna klassen som i samhället i dess helhet.

Sammanfattningsvis kan man säga att alla försök att lösa maktutövningsproblemet genom att söka ena samhällets materiella bas och alla försök att få slut på kampen till förmån för ett parti, en klass, en sekt eller en stam, och alla försök att tillfredsställa massorna genom att välja representanter eller ordna folkomröstningar för att fastställa deras åsikter har misslyckats. Att fortsätta på den inslagna vägen vore bortkastad tid och ett hån mot folket.

Folkomröstning

Folkomröstningen är ett svek mot demokratin. De som röstar "ja" eller "nej" uttrycker i realiteten inte sin egen vilja; de har tvingats att förbli tysta i enlighet med den moderna demokratins begrepp. Det enda de får säga är ett ord: "ja" eller "nej". Detta är höjden av diktatoriskt system och förtryck. Den som röstade "nej" borde få förklara varför han inte röstade "ja", och den som röstade "ja" borde på samma sätt i sitt val få visa och öppet ge uttryck för anledningen till att han inte röstade "nej". Alla borde få ge uttryck för sin vilja och tala om varför de accepterar det ena och förkastar det andra.

Vilken väg skall då människan välja för att en gång för alla befria sig från tyranniets och diktaturens tid?

Eftersom det svåraste problemet i demokratin är styrelseformen vilket tar sig uttryck i konflikter mellan partier, klasser och individer, och då val och omröstningar endast är resultatlösa för att dölja misslyckandet med att komma till rätta med detta problem; kort sagt för att komma till rätta med detta problem, är den enda möjliga lösningen att skapa en styrelseform som inte bygger på konflikter mellan olika fraktioner,

och inte representerar endast en del av folket, det vill säga en styrelseform som inte är ett parti, en klass, en stam eller en sekt och som varken representerar folket eller talar i dess namn.

Ingen representation i folkets ställe för representation är bedrägeri. Om en sådan styrelseform kan bli verklighet, kommer problemet att lösas och folkets demokrati bli en realitet. Människorna kommer att ha lämnat tyranniets tidsålder och de diktatoriska systemen bakom sig och i stället ha upprättat folkets makt.

Den gröna boken framlägger den slutgiltiga lösningen på styrelseformens problematik och anger färdriktningen ut ur diktaturens epok och leder in i den genuina demokratis tid.

Denna nya teori baserar sig på folkets makt, utan representation eller befullmäktigande. Den förverkligar den direkta demokratin i en organiserad och effektiv form. Den skiljer sig från de tidigare försöken till direkt demokrati, vilka inte kunde tillämpas i praktiken och som var betydelselösa, därför att de saknade folkorganisation på basnivå.

Folkkongresser och folkkommittéer

Folkkongresser är det enda medlet till en folkets demokrati. Varje annan styrelseform är odemokratisk. Alla styrelseskick som finns i världen idag är odemokratiska, eftersom de inte använder sig av denna metod. Folkkongresser är målet för massrörelsernas strävan efter demokrati.

Folkkongresserna och folkkommittéerna är den slutliga frukten av folkens kamp för demokrati. Folkkongresser och folkkommittéer är inte skapelser av fantasin utan en produkt av mänskliga tankar som tillgodogjort sig människornas erfarenheter i deras strävan efter demokrati. Direkt demokrati är den idealiska metoden som, om den förverkligas i praktiken, är helt odiskutabel och okontroversiell. Nationerna frångick den direkta demokratin därför att det, hur litet folket än var, var omöjligt att samla alla på en gång för att tillsammans diskutera, studera och besluta om politiken. Direkt demokrati förblev en utopisk idé fjärran från verkligheten. Den ersattes av olika teorier rörande styrelseformer som: parlament, partier, koalitioner och folkomröstningar. Alla resulterade i att folket isolerades från den politiska verksamheten och fråntogs sin suveränitet och sin självbestämmanderätt till förmån för de stridande styrelseformerna alltifrån individen till klassen, sekten, stammen, par-

lamentet och partiet.

Den gröna boken anger för folken den ideala färdriktningen på vägen mot den direkta demokratin i dess harmoniska och effektiva form. Eftersom man obestriddligen måste vara överens om att direkt demokrati är idealet - även om man inte kunnat tillämpa den i praktiken - och eftersom denna Tredje Universella Teori möjliggör en praktisk tillämpning av direkt demokrati, är demokratins problem i världen äntligen löst. Det enda som massorna nu måste göra är att kämpa för att få slut på alla slag av diktatoriska system i världen; alla dessa styrelseformer som falskeligen kallas demokratiska, må de bygga på parlament, sekter, stammar, klasser, eller enparti-, tvåparti- eller flerpartisystem.

Det finns endast en enda demokratisk metod, en enda demokratisk teori. Olikheterna och skillnaderna mellan de system som gör anspråk på att vara demokratiska visar att de inte är demokratiska. Folkets makt har endast ett ansikte och det finns endast ett sätt att förverkliga den, nämligen genom folkkongresser och folkkommittéer. *Ingen demokrati där inte folkkongresser och folkkommittéer finns.*

Först indelas folket i folkkongresser på basplanet. Varje folkkongress på basplanet utser var sitt sekretariat. Sekretariaten bildar tillsammans folkkongresser för varje distrikt, vilka skiljer sig från folkkongresserna på basplanet. Så utser massorna i dessa kongresser administrativa folkkommittéer, som ersätter regeringsadministrationen. På det sättet handhas alla allmänna affärer av folkkommittéer, vilka är ansvariga inför folkkongresserna på basplanet som bestämmer deras politik och kontrollerar deras verksamhet. Alltså är både administrationen och kontrollen över den i folkets händer. I och med detta lämnas den föråldrade definitionen av demokrati: *demokrati är folkets kontroll över regeringen.* Den måste avskaffas och ersättas av den riktiga definitionen: *demokrati är folkets kontroll över sig självt.*

Alla medlemmar i folkkongresserna tillhör genom sitt yrke och sin samhällsfunktion olika sektorer och kategorier som t ex: arbetare, bönder, studerande, handelsmän, hantverkare, ämbetsmän, och utbildade specialister. De måste därför bilda egna folkkongresser för yrkesutövare, och samtidigt vara medlemmar i folkkongresserna och folkkommittéerna. Frågor och förslag som tas upp av folkkongresserna och folkkommittéerna samordnas och får sin definitiva utformning i Den Allmänna Folkkongressen, där folkkongressernas och folkkommittéernas

arbetsgrupper träffas en gång om året. Det som behandlas och handläggs av Den Allmänna Folkkongressen remitteras i sin tur till folkkongresserna och folkkommittéerna. Folkkommittéerna är ansvariga inför folkkongresserna på basplanet för verkställandet av besluten. Den Allmänna Folkkongressen är ingen församling av medlemmar och ordinarie ledamöter som parlamenten är. Det är en församling av folkkongresserna och folkkommittéerna på basplanet.

På detta sätt löses styrelseformernas problematik och de diktatoriska maktinstrumenten försvinner. Folket är sitt eget styrelseorgan och demokratins problem i världen löses definitivt.

Andra delen.

Lösningen på det ekonomiska problemet: "socialism".

Den ekonomiska grundvalen för Den Tredje Universella Teorin.

Viktiga historiska utvecklingsstadier har ägt rum i strävan efter att finna en lösning på arbets- och löneproblemet, det vill säga förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare, mellan ägare och producenter. Dessa stadier innefattar bl a införandet av fasta arbetstider, ersättning för övertidsarbete och olika tider av ledighet, införandet av minimilöner, delaktighet i vinst och administration. Dessutom har godtyckligt avskedande förbjudits och social trygghet garanterats tillsammans med rätten att strejka och andra åtgärder som finns i nästan alla moderna arbetslagar. Förändringarna på äganderättens område har inte varit mindre viktiga i så motto att det har utvecklats system som begränsar inkomsterna, förbjuder privat ägande och överför det till staten.

Trots alla dessa icke obetydliga förändringar i det ekonomiska problemets historia existerar den grundläggande problematiken fortfarande. Trots alla modifikationer, förbättringar, ändringar, och åtgärder som gjort problemet mindre allvarligt än det var under föregående århundraden och som har givit arbetarna många fördelar, så är det ekonomiska problemet ändå fortfarande olöst i världen. Experiment som har inriktats på ägandeförhållandena har inte löst producenternas problem. De är fortfarande lönearbetare, även när äganderätten förflyttats från den extrema högern till den extrema vänstern eller givits skiftande mellan-

ställningar.

Försöken att förbättra lönerna var inte mer långsiktiga än de som inriktade sig på äganderätten och som ledde till att en ägandeform byttes mot en annan. Allt vad alla experiment med löneproblematiken kunde åstadkomma var några förmåner för arbetarna, tillförsäkrade genom lag och beskyddade av fackföreningarna. Dessa förmåner har ändrat den svåra situation som rådde omedelbart efter den industriella revolutionen. Arbetare, tekniker och tjänstemän har stegvis fått rättigheter som annars hade varit svåra att nå. Det ekonomiska problemet existerar emellertid fortfarande.

Det här försöket som begränsades till lönerna var absolut ingen lösning. Det var ett konstgjort reformistiskt försök som stod närmare välgörenhet än erkännandet av arbetarnas rättigheter. Varför ges arbetarna lön? Därför att de producerar till förmån för andra som anställer dem för att framställa en viss produkt. I det här fallet har de inte förbrukat sina produkter utan har varit tvungna att överge dem mot lön. Den sunda regeln är: *Den som producerar är den som konsumerar.*

Lönearbetare är en sorts slavar, hur förbättrade deras löner än må bli.

Lönearbetaren är som en slav till den herre som avlönar honom. Han är till och med en tillfällig slav, eftersom hans slaveri varar så länge som han arbetar för lön hos arbetsgivaren, oavsett om den senare är en individ eller en stat. Arbetarnas förhållande till ägaren eller till det producerande företaget med avseende på deras egna intressen är alltid detsamma. Under rådande omständigheter i världen är de avlönad arbetskraft, även om ägandeformen varierar från höger till vänster. Till och med den offentliga ekonomiska sektorn ger lön och sociala förmåner som inte skiljer sig nämnvärt ifrån den välgörenhet som arbetarna åtnjuter från de rika ägarna till privata ekonomiska företag.

Argumentet att inkomsten från offentlig egendom återgår till samhället, inklusive arbetarna, till skillnad från fallet med ett privat bolag där inkomsten bara går till dess ägare, är ett giltigt argument. Det är giltigt om vi tar i beaktande samhällets allmänna intressen snarare än arbetarnas specifika intressen. Det är också giltigt om vi förutsätter att den politiska makten som monopoliserar äganderätten är alla människors makt, det vill säga hela folkets makt utövad genom dess folkkongresser och folkkommittéer, snarare än den makt som utövas av en klass, ett

parti, en stam, en individ, eller någon annan representativ makt. Även i detta fall är förmånerna som arbetarna får, i form av lön, procent av vinsten eller sociala tjänster, desamma som de förmåner som arbetarna får ifrån det privata företaget. Det vill säga, arbetarna både i den privata och den offentliga sektorn är avlönade arbetare fastän ägarna skiftar. Utvecklingen av ägandeformerna från en ägare till en annan har således inte löst problemet med arbetarnas rätt till vad som har producerats direkt av honom själv. Beviset är att producenterna fortfarande är lönearbetare trots ändringen av ägandeformerna.

Den slutliga lösningen är att avskaffa lönesystemet, frigöra människan ifrån hennes trældom och återvända till naturlagen som bestämde olika typer av relationer före uppkomsten av klasser, regeringsformer och lagar stiftade av människan.

Naturlagen är måttstocken, referenspunkten och den enda källan i fastställandet av de mänskliga relationerna. Naturlagen har lett till en naturlig socialism grundad på jämlikheten mellan produktionens ekonomiska faktorer och har nästan åstadkommit balans mellan individens konsumtion och naturens resurser. Men människans exploatering av människan, och förhållandet att några individer äger mer än vad de behöver, är en tydlig avvikelse ifrån naturlagen och början till förfall och korruption i människans liv och början till det exploaterande samhället.

Om vi analyserar produktionens ekonomiska faktorer ifrån gångna tider till nu, finner vi alltid att de är sammansatta av följande beståndsdelar: råvara, produktionsmedel och producent. Den naturliga regeln för jämlikhet är att varje faktor bidrar med sin insats i produktionen, för om någon av faktorerna dras tillbaka blir det inte någon produktion. Varje faktor har en väsentlig roll i produktionsprocessen och utan den skapas ingen produktion. Så länge som varje faktor är väsentlig och nödvändig, är de alla lika mycket värda i produktionsprocessen. Därför borde alla vara jämställda i sin rätt till vad som produceras. En faktors inkräktande på en annan bryter mot naturlagen som förespråkar jämlikhet och är ett angrepp på andras rättigheter. Varje faktor har då en andel oavsett antalet faktorer. Om vi finner en produktionsprocess som utförs av bara två faktorer, bör varje faktor få hälften av produktionen. Om den utförs av tre faktorer, bör varje faktor således få en tredjedel av produktionen och så vidare.

Vid tillämpningen av denna naturlag i både forntida och moderna situationer finner vi följande:

I ett stadium med manuell produktion, består den produktiva processen av råvara och en producent, människan. Ett produktionsmedel kom senare in mellan de två och människan använde det i produktionsprocessen. Djuret kan anses vara ett exempel på produktionsmedlet som en energienhet. Sedan utvecklades detta och maskinen ersatte djuret. Råvaran ökade i kvalitet och kvantitet, ifrån ett billigt och enkelt material till ett värdefullt och komplicerat. På samma sätt utvecklades människan ifrån en ordinär arbetare till en tekniker och ingenjör, och ett stort antal arbetare började ersättas av några få tekniker. Trots att produktionsfaktorerna har förändrats kvantitetsmässigt och kvalitetsmässigt, så har inte den grundläggande rollen för varje faktor förändrats. T ex järnet, som varit en av produktionsfaktorerna både förr och nu, bearbetades ursprungligen av en smed för att framställa en kniv, en yxa, ett spjut etc. Samma järnmetall framställs nu i stora smältugnar och av den producerar ingenjörer och tekniker maskiner, motorer och alla slags fordon. Djuret - hästen, mulan, kamelen och liknande - som var en av produktionsfaktorerna har nu ersatts av ofantliga fabriker och enorma maskiner. Produktionsmedlen som förr var primitiva verktyg har nu blivit en komplicerad teknisk utrustning. Trots detta, är de väsentliga naturliga produktionsfaktorerna i grunden stabila oavsett deras enorma utveckling. Denna stabilitet hos produktionsfaktorerna gör naturlagen till den absolut rätta basen för att slutgiltigt lösa det ekonomiska problemet, då alla tidigare försök, som bortsåg från denna lag, misslyckats.

Tidigare historiska teorier behandlade det ekonomiska problemet ur två synvinklar, den ena gällde äganderätten till endast en av produktionsfaktorerna, den andra gällde lönen för produktion. De löste inte det egentliga problemet, nämligen själva produktionens problem. Därför är det viktigaste kännetecknet för de ekonomiska systemen som råder i dagens värld lönesystemet som berövar arbetaren all rätt till hans produktion antingen den produceras för samhällets räkning eller för ett privat företag.

Det industriella företags verksamhet baseras på råvaror, maskiner och arbetare. Produktionen är resultatet av arbetarnas användning av maskiner för att bearbeta råvaror. På detta sätt kommer de fullbordade

produkterna fram ur en produktionsprocess som skulle ha varit omöjlig utan råvarorna, fabriken och arbetarna. Så om vi tar bort råvarorna kan fabriken inte fungera; om vi tar bort fabriken blir inte råvarorna bearbetade och om vi avlägsnar producenterna stannar fabriken. De tre faktorerna är lika väsentliga i produktionsprocessen. Utan dessa tre faktorer kommer det inte att bli någon produktion. Varje enskild faktor kan inte ensam utföra denna process. Inte ens två av dessa faktorer klarar det. Den naturliga regeln i detta fall kräver att de tre faktorernas andelar i produktionen är lika, det vill säga en sådan fabriks produktion delas i tre delar, en andel för varje produktionsfaktor. Det är inte bara fabriken som är viktig utan också de som konsumerar dess produktion.

Samma sak gäller jordbruksproduktionsprocessen. Den som tar i anspråk endast två faktorer, människan och jorden, är exakt lika den manuella processen i industriell produktion. Här är produkten enbart uppdelad i två andelar motsvarande antalet faktorer i produktionen. Men om en jordbruksmaskin eller liknande används, så delas produktionen i tre delar: marken, bonden och det instrument som används i jordbruket.

På så sätt kan ett socialistiskt system etableras, där produktionens processer följer naturlagen.

Behovet

Människans frihet är inte fullständig om någon annan kontrollerar hennes behov. För behov kan resultera i en människas förslavande av en annan. Behov orsakar exploatering. Behov är ett reellt problem, och konflikter uppstår på grund av kontrollen över människans behov.

Bostaden åt den boende

Bostaden är ett basbehov både för individen och familjen. Därför bör den inte ägas av andra. Det finns ingen frihet för en individ som bor i en annans bostad, vare sig han betalar hyra eller inte. Alla försök som har gjorts i olika länder för att lösa bostadsproblemet är inga lösningar alls. Orsaken är att dessa försök inte strävar efter en grundlig och slutgiltig lösning. En lösning som erkänner nödvändigheten för människan att äga sin egen bostad. Försöken har koncentrerats på att reducera eller öka hyran och standardisera den, vare sig det har gjorts på bekostnad av det allmänna eller den enskilde. I ett sant socialistiskt samhälle får ingen,

inklusive samhället, kontrollera människans behov.

Ingen har rätt att bygga ett hus utöver sitt eget och sina arvingars i avsikt att hyra ut det, därför att det huset representerar en annan människas behov och att bygga det i syfte att hyra ut det är ett försök att utöva kontroll över en annan människas behov. *I behovet är friheten dold.*

Inkomsten är ett nödvändigt behov för människan. Sålunda borde samhällsmedlemmarnas inkomst inte vara en lön från någon källa eller välgörenhet från någon. För det finns inte några avlönade arbetare i det socialistiska samhället, bara delägare. Din inkomst är en form av privat ägande. Du sköter den själv, antingen för att tillfredsställa dina behov eller för att vara med och delta i produktionen, där du är en av dess huvudfaktorer. Din del kommer inte att användas som lön för utförd produktion som tillhör någon annan.

Fortskaffningsmedlet är en nödvändighet både för individen och familjen. Ditt fortskaffningsmedel bör inte ägas av andra. I det socialistiska samhället kan inte någon människa eller myndighet äga privata fortskaffningsmedel i syfte att hyra ut dem, för det är att utnyttja andras behov.

Jorden

Jorden är inte någons egendom. Men var och en har rätt att, i hela sitt och sina arvingars liv, *nyttja den genom att arbeta och bruka den, eller genom att använda den som betesmark.* Detta bör ske genom hans egna ansträngningar utan att han använder sig av andra med eller utan lön, och bara till den grad att den tillfredsställer hans egna behov.

Om äganderätt till mark vore tillåten, så skulle bara de som bor där ha en del därav. Marken finns där för evigt, medan brukarna skiftar med tiden i fråga om yrke, kapacitet och närvaro.

Ändamålet för det nya socialistiska samhället är att skapa ett samhälle som är lyckligt därför att det är fritt. Det kan uppnås bara genom att man tillfredsställer människans materiella och andliga behov, vilket i sin tur sker genom frigörandet av dessa behov från utomståendes dominans och kontroll.

Tillfredsställelse av dessa behov bör uppnås utan att man exploaterar eller förslavar andra, annars kommer det att stå i motsättning till det nya socialistiska samhällets ändamål.

Människan i det nya samhället arbetar antingen för sig själv, för att tillförsäkra sig om sina materiella behov, eller för ett socialistiskt företag där hon är delägare i produktionen. Hon kan även utföra tjänster för samhället som tillgodoser hennes materiella behov.

Ekonomisk verksamhet i det nya socialistiska samhället är en produktiv aktivitet för att tillfredsställa de materiella behoven och inte en improduktiv sysselsättning eller en aktivitet som söker vinst att efter tillfredsställda behov spara överskottet. Detta är en omöjlighet enligt den nya socialismens regler.

Det rättmätiga ändamålet för individernas ekonomiska aktivitet är endast tillfredsställa sina behov, ty världens rikedomar är begränsade i varje stadium, likaså rikedomen i varje individuellt samhälle. Därför har ingen individ rätt att bedriva ekonomisk aktivitet för att vinna mer av den rikedomen än vad som är nödvändigt för hans behov, eftersom överskottet tillhör andra individer. Han har rätt att spara genom att ta ifrån sina behov och ifrån sin egen produktion, men inte från andras ansträngningar, eller på bekostnad av andras behov. För om man tillåter ekonomisk aktivitet att sträcka sig utöver tillfredsställandet av behoven, kommer människan att ha mera än vad hon behöver och att hindra andra ifrån att erhålla sina behov. De besparingar som överskrider behoven är en annan individs del av samhällets välstånd.

Not.

Ovanstående är hämtat ur Gröna bokens första del, S 7-30, andra del, S 45-54, 56-60.

Franjo Tudjman och den Habsburgska bakverkskulturen

Ulf B Andersson.

Det var en vacker dag i april. Solen hade just stigit upp när jag gick ner mot hamnkvarten i Trieste. För drygt 40 år sedan var det nära att det tredje världskriget startade just här. Medan Jugoslavien ännu tillhörde östblocket så växte spänningen när väst och öst i Trieste hade en av sina första dramatiska konflikter. Men nu i april 1990 hade Europa äntligen blivit av med den varböld som järnridån (från Trieste till Stettin, som Churchill sa i sitt Fultontal 1946) utgjort i årtionden och inget pekade på att krig återigen skulle kunna hemsöka Europa.

Nere vid hamnen låg motorfartyget Dionea och väntade. Klockan 8 styrde vi ut på Adriatiska havet för färden över till Istrienhalvön, som tillhörde Italien under mellankrigstiden, men som nu var en av trumfkorten i Jugoslaviens kamp för att locka turister. Vi lade till i några hamnar och de få passagerarna klev av, så till slut var jag ensam ombord. Jag låg på däck och läste Grantas specialnummer om kommunistregimernas fall i Östeuropa¹ och njöt av känslan av att vara ensam på havet. I Porec (Parenzo) klev jag i land och hade därmed några timmar på mig för en promenad i en turistort som laddade för sommarens anstormning. På väggarna påminde affischerna om att en valkampanj pågick i Kroatien. Kroatiens demokratiska rörelse, HDZ, dominerade helt med sina bilder på Franjo Tudjman.

Annars var Porec som turistorter brukar vara. Några stora hotell, diskotek, glassbarer, pizzerior och små trevliga kaféer med den habsburgska bakverkskulturen rikligt företrädd. Stadens gamla delar var väl bevarade och vittnade om tidigare härskare med den bysantiska 1300-

talsbasilikan som det främsta kulturmärket. Några äldre tyska turister strövade fredligt omkring, 45 år efter att Nazityskland kastats ut.

Anarkister i öst och väst

Tillbaka i Trieste väntade ett unikt möte: för första gången sedan 1920-talet var det möjligt för anarkister från hela Europa att träffas på en konferens. Ingen behövde längre leva i exil. Veteraner från den spanska anarkosyndikalistiska rörelsen hävdade att detta var det största anarkistmötet sedan Amsterdam 1907. I fyra dagar möttes ca 300 frihetliga i livliga diskussioner. Några gånger skar det sig ordentligt, som när anarkisterna från väst började sjunga Internationalen vid avslutningen, och möttes av total oförståelse från kamraterna i öst som lärt sig hata den sången. Eller när Insurrection-gruppen höll långa teoretiska utläggningar och delade ut pamfletter till kamraterna i öst med detaljerade beskrivningar hur de borde föra kampen, helst genom att göra uppror och ockupera någon avlägsen stad på den polska landsbygden. Då skakade de östliga anarkisterna på huvudet. Och när anarkister från Sovjet och Östeuropa talade om behovet av en marknadsekonomi, där självförvaltande företag och kooperativ skulle sälja sina produkter, då fnyste många från väst och vidhöll sin tro på en planerad ekonomi. Vägarna att hitta till någon form av gemensam anarkism eller frihetlig socialism var många och varierande. Här fanns engelsmän, spanjorer och fransmän som på något sätt ändå har kontakter eller rötter i den frihetliga grenen av arbetar- och fackföreningsrörelsen. Från andra länder var det unga studenter som på universiteten hade upptäckt de anarkistiska teoretikerna. I Slovenien hade den livaktiga punkscenen spelat en viktig roll. En rebellisk kultur tillsammans med miljögrupper, mänskliga rättighetsgrupper och en stark pacifistisk rörelse växte till ett spännande "civilt" samhälle som till sist överflyglade den kommunistiska staten.

Gemensamt för hela Östeuropa och Sovjet var att anarkistgrupper hela tiden varit en del av den demokratiska oppositionen. Man hade gått i samma demonstrationer, slagits av samma batonger och hamnat på samma mentalsjukhus eller fängelse som andra oppositionella. Antalet individer som var aktiva anarkister var naturligtvis litet, men i de flesta kommunistiska diktaturer fanns de och kunde identifieras både såväl hemma som utomlands.²

April 1990 känns redan historiskt passé. Nu är det 1992 och nya ideologiska kartor måste ritas när terrängen snabbt förändras. De som trodde på en genväg från realsocialismen till en frihetlig socialism hade fel. Insurrection-tendensens syn på nationell befrielsekamp kan knappast vara gångbar idag: "Speciellt när det gäller de östeuropeiska länderna så måste anarkister vara närvarande i detta folkliga anfall, dock utan att förneka anarkismens internationalistiska ideal. Varje uppdelning av stora stater är ett steg fram mot befrielse, vilket Bakunins teser stödjer. Alla rörelser för nationell befrielse från Sovjetunionens hegemoni och andra stora östeuropeiska stater måste därför stödjas.³

De som trodde på en reformistisk, socialdemokratisk avveckling av diktaturena med en gradvis övergång till kapitalism och en välfärdsstats sociala skyddsnät fick också fel.

Vänsterns tystnad

De enda som kan glädjas åt dagens utveckling torde vara de nyliberaler som nu fått nya experimentverkstäder. Samtidigt bör det påpekas att alla de som på något sätt förespråkade en "socialistisk" utveckling ur kommunistregimernas haveri samtliga tycks ha underskattat de realsocialistiska samhällenas grad av förfall: ekonomiskt, miljömässigt, moraliskt, politiskt och graden av repression (vilket öppnandet av Stasiarkiven är ett exempel på).

Det finns knappast någon anledning att sörja de ruttna system som gått i graven med miljoner dödade i den repression som härskat sedan Lenins och Trotskijs dagar. Däremot är det märkligt hur vänstern idag tycks oförmögen att ens försöka diskutera hur vi ska förhålla oss till den nya värld som är på väg att växa fram. När marxistiska CMS (Centrum för marxistiska samhällsstudier) arrangerade sitt traditionella Folkuniversitet vid Trettonhelgen 1992 var det som om ingenting hade hänt. Och det är klart att det är lättare att diskutera feminism eller facketts roll i det borgerligt styrda Sverige än frågan om t ex kriget på Balkan. Inte desto mindre är det ett skrämmande fenomen att så många idag tycks blunda för just detta krig.

När Anarkistiska Federationen i Stockholm (AFIS) sammankallar till A-möte i Stockholm mars 1992 är det gamla invanda ämnen som ska diskuteras: miljökamp, antifascism, feminism, alternativ, antikapitalism och klasskamp. Och så ska man käka borgarna/de rika. Inte heller

Class War (som nu tycks ha gett upp ambitionen att bli ett alternativ efter anarkismen/syndikalismen och återigen orienterar sig mot frihetligheten) tycks under sin världskonferens i London i september lagt någon större vikt vid utvecklingen i det f d östblocket.

Varför är då dessa frågor så viktiga? De handlar uppenbarligen inte bara om befolkningsförflyttningar där miljontals människor snart kan komma att knacka på det EG-anslutna/anpassade Europas dörr. Det handlar också om vilken typ av samhällen vi kommer att få i hela Europa i början av 2000-talet. Frigörelseprocesserna i öster där nya nationalstater upprättades på löpande band under hösten och vintern har blåst nytt liv i regionala/nationella befrielseströrelser i Västeuropa. Plötsligt kräver man nu med allt större tyngd att stater med gränser, flaggor och arméer skall upprättas i Skottland, Baskien, Sydtyrolen, Katalonien, Slovakien o s v.

Europeiskt stamkrig

Nationalism är ofta det begrepp vi använder för att beteckna de rörelser och politiska strömningar som på bara ett par år fullständigt kommit att dominera det politiska livet i stora delar av det forna Östeuropa och Sovjetunionen. Utanför vår egen världsdelen har man allt oftare börjat, mindre och mindre ironiskt, tala om ett Europas stamkrig. Konflikten i Jugoslavien kan i sin nuvarande form närmast jämföras med kriget i Liberia eller Somalia än konflikter med enklare förklaringsgrund. Många har pekat på att det här inte finns någon "good guy" att ta ställning för. Som historikern Peter Englund beskriver det: "Varje vecka skickar jag hem bilder från massakrer' sade den tyske tevejournalisten och slog uppgivet ut med händerna, 'men bolaget använder dem inte. Det är ingen som vill se sådant.'" Peter Englund konstaterar att han med egna ögon ser hur kriget går vidare vid olika frontavsnitt i Kroatien och att det "egentligen är något mycket sällsamt detta, att ett storkrig inne i Europa möts med en sådan förströdd likgiltighet. En tappad landskamp i ping-pong eller en till hälften nedbantad kvartskändis föser utan större möda Kroatien ut ur det mediala synfältet", fortsätter han och konstaterar att krigets bakgrund tycks ha gjort att många därför väljer "att bara avfärda det hela, som vore människorna där nere fattade av någon mörk gudom som dragit ned dem i ett obegripligt psykotiskt raseri."⁴

Det jugoslaviska experimentet

Den jugoslaviska tragiken är naturligtvis extra smärtsam för den vänster som likt socialdemokraternas utrikestalesman Pierre Schori minns Jugoslavien för brytningen med Stalin, partiskampen under andra världskriget, alla invandrare, Praxis-gruppen med dess frihetliga humanistiska socialism o s v.⁵

Men vänstern har alltså varit mycket tyst sedan kriget bröt ut. Författaren Lennart Frick är ett undantag när han medger att "Jugoslavien var för mig ett land som tedde sig som ett möjligt alternativ i det svartvita kalla kriget - och jag kan rimligen inte ha varit den ende som hyst sympati för Titos gamla partisandrom om ett sammanhållet mångkulturellt Jugoslavien utanför blocken. Hans kamp mot Moskva för att värna oberoendet och de trevande försöken att bygga ett socialistiskt samhälle med syndikalistiska förtecken kändes som hoppfulla inslag..och drömmen om en alternativ tredje väg ville jag ogärna förlora."⁶ Även i den syndikalistiska fackföreningsrörelsen fanns sympati för det jugoslaviska självförvaltningsförsöket. Således hänvisades det i svenska SAC:s principförklaring till de jugoslaviska arbetarråden som ett exempel på hur principen om cirkulerande representantskap och begränsad makt för ombud kunde tillämpas med framgång.⁷

Det finns förvisso mycket kritiskt att säga om skillnaderna mellan myternas Jugoslavien och verklighetens Jugoslavien, men idag tenderar man att revidera historien till en historia där Titos kommunistiska efterkrigsregim görs till syndabocken för att folken i Jugoslavien nu åter handlar som om de levde på 1940-talet. Karl Marx' gamla klyscha om att historien andra gången upprepar sig, inte som en tragedi utan som fars, kanske istället kan formuleras om enligt följande: Tragedin kan även en andra gång upprepas som en verklig tragedi.⁸

Det kan då vara värt att hålla i minnet att mellan den första tragedin (1941-45) och dagens (1991-) ligger det kommunistiska försöket att balansera de olika folkgrupperna i Jugoslavien. Tito, som själv var kroat, såg t om till att tre nya nationaliteter erkändes: montenegriner, makedoner och muslimer (det sistnämnda är naturligtvis en något oegentlig "uppfinning" eftersom det handlar om slaver, bosatta i Bosnien-Hercegovina, som omvändes under det Ottomanska väldet, men som numera blivit allmänt accepterad). Dessutom tillerkändes albanerna i Kosovo och ungrarna i Vojvodina vittgående självbestämmanderätt

inom den serbiska delrepublikens gränser.

Bräcklig vapenvila

Det går inte att föringa den brutala repression som den kommunistiska centralmakten använde när nationalismen hotade att övergå till separatism (t ex den "kroatiska våren" 1971) men samtidigt tycks det råda en bred samstämmighet om att de etniska motsättningarna, ur centralmaktens perspektiv, var hanterbara ända fram till 1980-talet. Blandäktenskap var inte ovanligt och i många byar och städer levde människor sida vid sida tills krigshetsarna bokstavligt talat sköt sönder samexistensen 1991 (om kriget kommer att bryta ut i Bosnien-Hercegovina, vilket många befarar redan kan ske under våren, så kommer konsekvenserna bli än värre då kroater, muslimer och serber där bor i en gytrig mosaik). När detta skrivs i mitten av januari råder en bräcklig vapenvila vid den kroatiska fronten, FN förbereder sin stora insats där 10 000 soldater ska utgöra en fredsbevarande styrka och en cirkus av diplomatiska erkännanden har satts igång. Framtiden är osäker och svårbestämd. Men det går förmodligen att med stor säkerhet hävda att det är *eticiteten* som kommer att dominera politiken i sydöstra Europa under en lång tid framåt. Ishtiaq Ahmed har med utgångspunkt från konflikterna i Sydasien förklarar begreppet så här: "Etnicitet kan definieras som en tendens hos grupper att värna om sina medlemmars intressen gentemot andra grupper och staten. Dessa grupper hålls samman av medvetenheten om gemensamt ursprung, religion, sekt, språk eller kulturell tradition. Denna känsla av samhörighet och t ex att dela gemensamma symboler stärker den etniska identiteten. Förtryck och orättvisa, verkligt eller upplevt, ligger ofta till grund för etnicitet".⁹

Krigets orsaker

Bland socialister, som sett med sympati på undertryckta nationers kamp för frigörelse, eller bland liberaler och konservativa som velat värna om frihetsideal mot ett totalitärt samhällssystem som realsocialismen, har det ibland funnits en tendens att automatiskt se med sympati på slovenernas och kroaternas kamp för självständighet. Ställningstagandet har underlättats av att det är serberna som militärt för kriget i Kroatien.

Samtidigt har klarsynta personer av olika ideologiska hemvister varit

mer skeptiska till den förenklade synen där Slovenien och Kroatien gjorts till något slags demokratiskt bålverk mot kommunismen.¹⁰ All statistik pekar på att Slovenien varit den rikaste delrepubliken i Jugoslavien med t ex ett stort behov av gästarbetare som arbetskraft.¹¹ Någon slovensk statsbildning har inte funnits under överskådlig historisk tid, så det är snarast komiskt att Sloveniens ledare ofta förklarar att man vill ingå i det integrerade EG-Europa men absolut inte som en del av ett Jugoslavien styrt från Belgrad.

Om man bortser från den provocativa serbiska politiken mot Slovenien så kan man inte utesluta att de ekonomiska problemen som blev tydliga runt 1989 bidrog till att de slovenska ledarna beslöt att satsa på självständighet, kallt kalkylerande med att ett kort och snabbt krig kunde vara lönsamt.¹²

När den jugoslaviske premiärministern Ante Markovic 1989 genomdrev ett marknadsekonomiskt reformprogram så visste alla att resultatet skulle bli ökad arbetslöshet. I början av 1990 förutspådde vice premiärministern Zivko Pregl att "kanske 20 procent av arbetskraften i Jugoslavien kan avskedas utan att BNP behöver minska."¹³ Och i den rikaste republiken, Slovenien, hade den ekonomiska tillväxten tappat fart och i februari 1990 beslöt parlamentet i Ljubljana att sluta betala in bidrag till den federala stödfond som via den federala regeringen gick till underutvecklade delar av Kosovo och Serbien.¹⁴

Carl-Ulrik Schierup har beskrivit marknadsekonomins effekter med proletarisering, nedläggningar och ökad arbetslöshet som en "potentiell grund för en ny radikal vänsterrörelse". Och då skulle "de populistiska ideologiernas mobilisering mot inre och yttre etniskt definierade fiender" fungera som en "politisk inkapsling av allt mer explosiva klassmotsättningar". De nya politiska eliterna (som ofta är sprungna ur den gamla kommunistiska byråkratin) skulle hotas av denna tidsinställda bomb och appeller om etnisk solidaritet; "en folklig mobilisering med en auktoritär populistisk prägel, uppbackad av en strävan att censurera och monopolisera den offentliga debatten" skulle bli svaret.¹⁵

Schierups analys, som skrevs före krigets utbrott den 26 juni då Slovenien och Kroatien proklamerade självständighet, pekar på ett möjligt specifikt samband mellan enpartisystemets utnyttjande av etniska symboler, vilket tillsammans med nationalismen som ett uttryck för politisk kritik, har gjort att "de etniska kraven och konflikterna har fått

en absolutistisk karaktär på ett sätt som knappast har skett tidigare i Balkans historia.”

Kjell Magnusson skriver i en bakgrund författad efter krigets utbrott att ”det våld och den grymmhet som kommer till uttryck befinner sig bortom alla rationella samhällsvetenskapliga förklaringsmodeller” men anser ändå liksom Schierup att förklaringar kan sökas i att den relativa frihet som ändå fanns i Jugoslavien innebar att systemet inte fick kritiseras, men att ”politiska konflikter mellan delrepublikerna var konstitutionellt legitima. Det innebar att varje politisk fråga mycket lätt fick etniska dimensioner och att nationella motsättningar ständigt auktualiserades på nytt.”¹⁶ Under 1980-talet mobiliserades allmänheten i Jugoslavien på etniska grunder och kommunismens sammanbrott hann aldrig ge plats för en politisk pluralism.

Vänsterpopulism

Det kan verka förvånande att de skickliga manipulatorerna faktiskt lyckades genomdriva att kriget blev verklighet. Men det hade förberetts länge. Den serbiske presidenten Slobodan Milosevic har lyckats kombinera kommunism med ohöjld chauvinism. Med hjälp av propagandistiska massmedier som har spritt de mest fantastiska historier dominerar idag den serbiska politiken av en allians av Milosevics omdöpta kommunistparti och ännu mer ohöjlt serbnationalistiska styrkor som med regimen goda minne deltar i kriget med paramilitära förband.

För Milosevic blev läget i Kosovo en sprängbräda till makten.¹⁷ Påståenden om att den albanska majoriteten i Kosovo genomförde ett folk mord på serberna blev i mitten av 1980-talet allt vanligare.¹⁸ Historier om våldtäkter och övergrepp spreds till den serbiska allmänheten och snart hade stora delar av den serbiska intelligentsian (inklusive delar av Praxis-gruppen) tillsammans med den serbisk-ortodoxa kyrkan ställt sig bakom kravet på att ”folk m ordet” måste stoppas.¹⁹ När till sist det albanska självstyret upphävdes och serbisk diktatur infördes 1990 kunde Milosevic konstatera att omvärldens protester blev lama och att hans popularitet t o m ökade. De politiker som utmanade Milosevic vid valen 1990 var ännu mer albanfientliga. Vuc Draskovic talade t o m om att deportera albanerna.²⁰

Kroatien - en nazistisk vasallstat?

I Kroatien kunde under samma tidsperiod Franjo Tudjman lägga grunden till återupprättandet av Kroatien som självständig stat. 1981 hade Tudjman, som då var pensionerad partisangeneral från den kommunistiska armén, dömts till tre års fängelse sedan han ifrågasatt de officiella dödssiffrorna under andra världskriget.²¹ Tudjman ansåg att den kroatiska Ustasjaregimens massakrer hade överdrivits - en tabubelagd fråga i det kommunistiska Jugoslavien. 1988 publicerade Tudjman boken *Bespuca-Povjesne Zbiljnosti* ("Ödemarker - den historiska sanningen") som utkom i nya upplagor 1989 och 1990.²² Där behandlar Tudjman bl a Förintelsen under andra världskriget: "Den uppskattade förlusten av upp emot sex miljoner döda är i allt för hög grad baserad på känslomässiga och partiska vittnesmål liksom på överdrivna faktauppgifter när man efter kriget tog hämnd på krigsförbrytare och gjorde upp räkningen med besegrade...I mitten på åttiotalet har världsjudenheten fortfarande ett behov av att återkalla minnet av sin 'förintelse' när man försöker förhindra valet av FN:s generalsekreterare Kurt Waldheim till Österrikes president!"²³

Tudjman väljer att sätta citationstecken kring ordet förintelse och anser att dödandet av judarna inte skulle ha ägt rum om nazisterna hade segrat i Sovjetunionen. Då skulle det nämligen ha kunnat bli en territoriell lösning på det "judiska problemet" genom reservat i östra Polen eller Madagaskar. Huvudpoängen med Tudjmans bok är dock att "bevisa" att antalet dödade i Jasenovac, ett kroatiskt förintelseläger, är klart överdrivet. Medan serberna hävdade att 700 000 dog kommer Tudjman fram till siffran 40 000. Av dessa 40 000 ska större delen ha dödats av judar, varvid Ustasjas skuld i princip kan avskrivas. Tudjman lär också ha sagt: "Tack gode gud för att min fru varken är serb eller judinna."²⁴

Den 14 januari gjorde han dock en snabb helomvändning och offentliggjorde ett brev han skrivit till Judiska världskongressen där han anklagar Ustasja för att ha begått brott mot mänskligheten.²⁵ Det var dagen innan EG skulle besluta om erkännande av Kroatien.

Under valkampanjen 1990 refererade Tudjman till Stor-Kroatien och det har funnits antydningar om att den nuvarande kroatiska republiken skulle vara en fortsättning på den nazistiska vasallstaten under andra världskriget. I januari kom återigen uppgifter om att kroater och serber

nu diskuterar en uppdelning av Bosnien-Hercegovina. Samtidigt har Tudjman talat om en militär återerövring av de serbiskkontrollerade områden som förlorats i kriget. Dessa områden har för övrigt utropat sig som självständiga serbiska republiker.

Balkan, med dess komplicerade historiska och politiska bakgrund, kan visserligen vintern 1992 sägas vara ett specialfall. I vilket annat fall skulle ett EG-land, Grekland, kunna bromsa ett erkännande av republiken Makedonien med hänvisning till Alexander den stores rätt till namnet Makedonien? Sedan Bulgarien erkände Makedonien för Milosevic direkt till Aten, och denna sydliga republik hotas nu av en grekisk-serbisk allians. Sedan 99,9 % av albanerna i Makedonien i en folkomröstning 11-12 januari 1992 röstat för självständighet kommer självklart regeringen i Tirana få ett speciellt intresse att skydda sina landsmän. Och i Kosovo anses albanerna nu endast ha en lång och blodig kamp att ta till för att kunna lämna Serbien.²⁶

Den jugoslavisk-amerikanska sociologiprofessorn Bogdan Denitch varnar för att vi står inför en stor tragedi i Östeuropa: "Om demokratin åtföljs av massarbetslöshet, en drastisk sänkning av levnadsstandarden och nedskärningar i en redan nu otillräcklig välfärdsstat, kommer den inte att bli långvarig. Det räcker inte att kunna köpa pornografi, att ha val vart fjärde år och att de intellektuella får uppleva glasnost. Det kommer inte att vara tillräckligt...och om västvärlden deltar i en ny låtsaslek, som talar om för människorna att det enda sättet att ta sig ur dagens dilemma är att acceptera Internationella Valutafondens och Världsbankens formuler, då blir vi medansvariga för att demokratin går under i ett hav av populism och nationalistisk demagogi, där de första offren kommer att bli den demokratiska vänstern, minoriteterna, kvinnorna och de mänskliga rättigheterna."²⁷

Denna uppmaning gäller naturligtvis inte bara socialdemokratin i USA och Europa, utan från en annan utgångspunkt även den frihetliga vänstern. Passiviteten och ointresset måste brytas, annars riskerar det serbisk-kroatiska kriget att bara bli det första exemplet på det nya Europas sätt att gå över likhögar för att uppnå etniskt rena statsbildningar. Behovet av en genomgripande debatt om vår syn på nationalismen brådskar i en tid då internationalismen är på väg att förpassas till nostalgikammaren.

Noter

- ¹ Granta nr 30: New Europe! Ett lysande nummer med välskrivna bidrag daterade julen 1989.
- ² Se t ex Radio Free Europes översikt november 1988 över östeuropeisk opposition, publicerad i Östeuropa-Solidaritet nr 4/1988-1/1989.
- ³ To anarchist comrades from the East. ProvoCazione/Anarchismo och Insurrection. Ej daterad.
- ⁴ Balkankriget som banalitet av Peter Englund. I Moderna Tider, januari 1992.
- ⁵ Anförande av Pierre Schori vid Arbetarrörelsens fredsforums höstseminarium om "Fallet Jugoslavien - Kris i Europa", Stockholm 18 november 1991.
- ⁶ Den raserade drömmen av Lennart Frick. Arbetet 11 januari 1992.
- ⁷ SAC:s Stadgar och Principförklaring (Federativ, Stockholm 1984). Hänvisningen till Jugoslavien ströks utan förklaring eller debatt vid SAC:s kongress i juni 1990.
- ⁸ Resonemanget är inspirerat av Ernest Gellner: Nationalism and Politics in Eastern Europe. New Left Review no 189 (London, oktober 1991).
- ⁹ Ishtiaq Ahmed: Separatistströrelser i Sydasiien, s 9-10. Utrikespolitiska Institutets serie Världspolitikens dagsfrågor nr 12/1991.
- ¹⁰ Här bör nämnas Fredrik Braconiers samtliga artiklar på SvD:s ledarsida under 1991 och januari 1992.
- ¹¹ Hugh Poulton: The Balkans-Minorities and States in Conflict, s 35. Utgiven av Minority Group, London 1991. Se också Kjell Magnusson: Kulturella skillnader i Jugoslavien (Svensk Tidskrift nr 8-9 1991). Magnusson påpekar där: "I Slovenien har man emellertid haft mycket liten förståelse för invandrarnas krav på kulturbevarande åtgärder, samtidigt som man varit djupt oroad av hotet mot slovensk kultur och de slovenska gästarbetarnas och minoriteternas situation i Västeuropa." (s 571).
- ¹² Se veckotidningen Newsweek och The European under juli och augusti 1991.
- ¹³ "Fri ekonomi ger stark valuta - men färre jobb". SvD 16 mars 1990.
- ¹⁴ "Sloveniens tillväxt tappar fart." SvD 7 april 1990.
- ¹⁵ Carl-Ulrik Schierup: Postkommunismens vägskäl: etnisk mobilisering och klassmotsättningar i Jugoslavien. Häftet för Kritiska Studier nr 2/1991.
- ¹⁶ Kjell Magnusson: Svensk Tidskrift nr 8-9/1991.
- ¹⁷ För en retorisk analys av Milosevics språkbruk och manipulativa förmåga, se John B Alcock: In praise of chauvinism: rhetorics of nationalism in Yugoslav politics. Publicerad i Third World Quarterly, London oktober 1989.
- ¹⁸ Fallet med serben Djordje Martinovic som i maj 1985 påstods ha fått en flaska uppkörd i anus av albanska angräpar fick stor spridning. Om detta, se Poulton s 17.
- ¹⁹ "Folkmordspetitionen", januari 1986 undertecknades av 200 Belgradintellektuella. Se Poulton, s 17-18.
- ²⁰ Djurdje Ninkovic: How the socialists Won in Serbia...and how they are lost. East European Reporter, London no 4 (vår-sommar nummer 1991).
- ²¹ Poulton, s 32.

²² Uppgifterna ur Tudjmans bok har hämtats från Robert D Kaplans artikel "I vilken värld lever Kroatien?" som har översatts från The New Republic (USA) i Moderna Tider, januari 1992.

²³ Kurt Waldheim anklagades då för medverkan i krigsförbrytelser i Jugoslavien under sin tid som officer i nazityska armén.

²⁴ TT-AFP telegram. SvD den 16 januari 1992.

²⁵ Ibid.

²⁶ Miranda Vickers: What Cost Kosovo? History Today, december 1991.

²⁷ Bogdan Denitch: Europa och USA - ett vänskapligt avstånd. Publicerad i Efter muren - nya järnidåer? (Arbetarrörelsens Fredsforum 1991).

Högerextremister som offer för det moderna samhället

Birgit Rommelspacher

Vad säger kvinnliga och manliga sociologer om högerextrema gruppers våldsdåd mot etniska minoriteter i Tyskland före och efter återföreningen? Hur förklarar de den ökande brutaliseringen av och toleransen gentemot marginaliseringen av utlänningar? Vid en genomläsning av de mest skilda texter om det här ämnet stöter man snabbt på ett förvånansvärt fenomen: analyserna koncentrerar sig alla på en särskild människotyp - tysk manlig ungdom ur de lägre sociala skikten. Han verkar vara prototypen för högerextremistiskt och rasistiskt beteende. I honom tycks alla väsentliga riskfaktorer samlas.

De underprivilegierades reaktion

De våldsamma angreppen på minoriteter, som genomförs nästan varje dag av ungdomsgäng, är mycket uppseendeväckande. De kräver givetvis en förklaring, liksom praktiska motåtgärder. Men var inte den höga procentsatsen sympatisörer till republikanerna t ex bland polisen i Berlin också uppseendeväckande? Varför undersöktes inte detta fenomen närmare? Och varför är det inte intressant att undersöka fastighet-sägares fobier gentemot flyktingar, motiven hos tidningsmännen som hetsar mot turkiska ungdomar, eller att framställa personlighetsstudier över de som förestår flyktingförläggningar? Min förmodan är, att det passar inte in i det koncept som går ut på att högerextremism - och framför allt rasism - tolkas som de underprivilegierades reaktion på frustration och förtryck. Detta är nämligen det centrala antagandet i alla de analyser som föreligger.

Jämsides med de "klassiska" orsakerna såsom bostadsbrist och ar-

betslöshet besvärjer man idag, i syfte att förklara högerextrema förhållningssätt, den s k moderniseringsprocessens faror. Genom att lösa upp traditionella livssammanhang som familj, klasstillhörighet och grannskap driver denna på en individualisering, som kastar varje individ tillbaka på sig själv, för att sedan överlåta denne åt sitt öde, isolerad och utan orientering. Dessutom, heter det, har det moderna tilldelat oss en global ekologisk katastrofs osynliga faror. Allt detta utlöser rädsla, som lätt kan kanaliseras om i en rädsla för främlingar.

Med mest eftertryck sägs denna "moderniseringsschock" (Heitmeyer)¹ drabba manliga ungdomar, eftersom dessa ännu tvingas kämpa för sitt inträde i samhälle. De är främst utsatta för konkurrenstrycket och rädslan för en oviss framtid. På detta sätt blir deras frustrationer och oro till de egentliga orsakerna till rädslan och fientligheten gentemot främlingar, och deras motvilja mot minoriteter tolkas som framsprungen ur förståeliga motiv. I de samhällsvetenskapliga undersökningarna av högerextremismen är det dessa tyska ungdomar - och inte offren för deras övergrepp - som framträder som de vilka tvingas bära vårt samhälles egentliga lidande. Det är särskilt dem man ägnar inlevelse och medkänsla. Och oförhappandes har gärningsmännen blivit till offren.

Behovet att avlasta gärningsmännen har numera till och med lett till att nynazistiska våldsvarkare och våldsförespråkare inte bara gjorts till offer för vidriga omständigheter, utan deras våldshandlingar gentemot socialt svagare har även tolkats som motstånd mot social orättvisa och diskriminering. Hajo Funke, sociolog i Berlin, talar om "moderniseringsoffrens uppror"². Hans studie är fylld av hänvisningar till sociala missförhållanden och politiska försummelse, till den hopplösa situationen för dem som kommit till korta. Förvisso nämner han på ett ställe att strävan att säkra de egna privilegierna är ett motiv för t ex välkvalificerade tyska arbetare att välja republikanerna. Det kräver också en del ansträngning från hans sida att passa in tyska tjänstemän i beskrivningen av de deklasserade. Därför måste han, för att göra deras högerextrema böjelser rimliga, abrupt hänvisa till skatte- och sjukförsäkringsreformen. När det slutligen gäller bönderna får det duga med referenser till lagar och åtgärder inom EG.

Tyskland är ett av de rikaste länderna i världen. Är det då inte cyniskt att framhäva fattigdomen som källan till utlämningshatet - även om det givetvis är riktigt att motsättningarna i samhället växer och att framför

allt vissa grupper blir allt fattigare, trots all rikedom? Men de vars levnadsstandard är lägst, tillika de mest utsatta för "moderniseringens" risker, väljer som vi ska se inte republikanerna i större utsträckning än de välbärgade.

3 steg i konstruktionen av en offer-tes

De problemkomplex som framkallar högerextrema förhållningssätt är, enligt sociologernas mening, framför allt följande: ekonomisk oro, psykosociala problem till följd av sönderfallet av både traditionella miljöer och familjens hägn, och slutligen upplevelsen av ett globalt hot om ekologiska katastrofer.

1. Ekonomisk oro. För att testa om det finns ett samband mellan utslagning och böjelsen för högerextrema förhållningssätt, mellan å ena sidan bostadsbrist och osäkra arbetsplatser och å andra sidan en förkärlek för auktoritära "problemlösningar", bör man först ställa den motsatta frågan: Gäller även det motsatta, dvs skyddar frånvaron av sådana brister från högerextremism? En Infas-undersökning³ har visat, att de kvinnor och män som väljer republikanerna är jämnt fördelade över alla inkomstkikt. Villaägare och lägenhetsinnehavare är till och med överrepresenterade. Sympatisörer till republikanerna är mer nöjda med sin ekonomiska situation än de som väljer socialdemokraterna och de gröna. De är till och med mer optimistiska än andra väljare när det gäller att förutsäga den framtida ekonomiska utvecklingen.

Det ekonomiska argumentet är alltså inte särskilt hållbart. Wilhelm Heitmeyer⁴, en ofta åberopad "expert på högerextremism" (enligt "taz"), citerar själv en rad undersökningar som belägger att social nöd ingalunda gör människor särskilt benägna att anta nynazistiska förhållningssätt. Högerextrema ungdomar kommer snarare ur en medelklassmiljö, där för övrigt fördomen om de lägsta sociala skiktens speciella närhet till högerextremism också föddes. Detta bekräftas på ett övertygande sätt av en nyligen gjord undersökning i Tübingen⁵, i vilken ett representativt urval av ungdomar i området tillfrågades om sin politiska inställning. Forskarna konstaterar att socialt diskriminerade ungdomar uttryckte sig betydligt mindre invandrarfientligt än ungdomar som kom från en framgångsrik miljö med goda framtidsutsikter.

2. Oro till följd av förlusten av sociala band. Otvivelaktigt pågår det en fortskridande individualiseringsprocess i vårt samhälle, vilket

exempelvis kan avläsas på ökningen av ensamhushåll. I Västberlin består hälften av alla hushåll bara av en person. Det är också obesträtt att den därmed sammanhängande isoleringen medför otaliga psykiska och sociala problem. I de föreliggande undersökningarna bedöms individualiseringen nästintill uteslutande som en risk, utan att se till befrielsen från social kontroll och familjens tvång. Kvinnor, till exempel, kan säkert inte så lätt förstå den bedömningen, då de ofta alltför väl vet vilket pris de tvingades betala för en "lycklig familj".

Manliga sociologer uppfattar däremot överlag familjens upplösning som ett bortfall av social säkerhet och försörjning. Denna ensidiga bedömning är logisk, på så vis att den är en nödvändig byggsten i konstruktionen av den tes som går ut på att högerextremister i första hand är offer. Frågade man sig om inte individualiseringsprocessen också för med sig fördelar och privilegier, skulle det enbart störa försöket att underbygga denna tes. Den tesen går inte att empiriskt belägga - det är till och med Heitmeyer medveten om. Gång på gång tvingas han, som han själv skriver, "irriterat" slå fast att ungdomar med en auktoritär och nationalistisk inställning oftast känner sig socialt trygga och integrerade, vilket också bekräftas av den nämnda undersökningen i Tübingen. Dessutom har väl den tyska historien tillräckligt tydligt visat att inordningen i familjen, grannskapet, föreningen, klassen etc inte på något sätt är ett verksamt medel mot högerextrema ställningstaganden.

3. Oro för ekologiska katastrofer. Hur riktigt det än är att de ekologiska riskerna nu har antagit globala proportioner, så kan man omöjligt, när man beklagar sig över det, bortse från att de rika och de fattiga länderna berörs olika av följderna av detta. När t ex Ulrich Beck⁶ hävdar att alla människor på jorden är förbundna med varandra i och med näringskedjan och att alla människor i lika stor utsträckning är utsatta för globala hot, eftersom dessa inte längre gör halt vid nationsgränserna eller klasskrankorna, *då* lägger han allehanda ogripbara faror till alla de andra problem, t ex social osäkerhet, som "vi" sägs vara så utsatta för. De ogripbara farorna hjälper till att göra det rimligt att inte ens ställa frågan, varför ett av världens rikaste länder i väldigt liten utsträckning tillerkänner flyktingar asyl. Till slut är "vi" så tuktade av efterhängsna problem att det finns alla skäl i världen för politisk radikaliserings, dvs det finns tillräckliga skäl för inhumanitet och arrogans.

Avhistorisering och avpolitisering blir sålunda följden av en offer-tes, som tror att orsakerna till högerextremismen enbart står att finna i trycket från de aktuella ekonomiska och sociala problemen. Men som vi har sett är den tesen falsk. Ekonomisk nöd och prekära framtidsutsikter förutbestämmer ingalunda på något särskilt sätt en nynazistisk läggning.

Var finns gärningsmännen?

Frågan infinner sig då varför den tesen är så ovanligt populär och för många framstår som så rimlig. Framför allt ställer sig frågan, var nu gärningsmännen finns någonstans. Ända tills nu har det ju bara varit tal om offer. Samhällsvetenskapens svar är lika mångordigt som bristfälligt. Bestämdes de traditionella analyserna av en vertikal dikotomi (mellan ovan och nedan) - de härskande vilseleder de förtryckta, i det att de med hjälp av propaganda riktar deras missmod gentemot de som står ännu lägre - så föredrar de nutida forskarna en horisontell dikotomi: De talar om samhällets "centrum", som, via ideologisk påverkan, länkar "periferin" in i utlänningsfientliga banor. Om man alltså vill undersöka högerextremismens "sanna" orsaker, måste man titta närmare på detta "centrum". I de föreliggande undersökningarna sker det dock antingen nästan inte alls eller på ett sådant sätt att detta "centrum" förflyktigas i abstraktioner, som är svåra att förstå. "Centrumet" tillordnas otydliga fenomen som "moderniseringsprocessen", "förfrämligande" och "allmänt konkurrensbeteende" eller "samhälleliga motsättningar". En central motsättning, som gör människor desorienterade och öppna för högerradikala paroller, är enligt Heitmeyer t ex den "vansinnigt forcerade internationaliseringen av marknaden å ena sidan och å andra sidan inflytelserika gruppers löfte att bevara befolkningens etniska homogenitet." En annan central motsättning är att "nationella gränser avtar samtidigt som den inre avgränsningen tilltar".

I och med sådana abstraktioner försvinner de konkreta gärningsmännen, tillsammans med "centrumets" egenintressen. Överför man exempelvis den först nämnda motsättningen på tyska förhållanden, så betyder "marknadens internationalisering" inget annat än att det tyska näringslivet har ett intresse av att fortsätta att profitera på den s k tredje världens utslugning. Och strävandet efter etnisk homogenitet avser det förhållande att tyskarna ensam ska dela upp resultatet av denna utslugning

mellan sig. På ett liknande sätt låter sig också den andra förmenta "motsättningen" - att "nationella gränser avtar samtidigt som den inre avgränsningen tilltar" - upplösas i en beskrivning av reella intressen: gränserna för kapital och varor, men ingalunda för, exempelvis, politiska flyktingar, ska bli mer genomsläppliga.

Vad gäller de övriga problemkomplexen som samhällsvetenskapen ständigt pekar på, dvs de problem som mynnar ut i att den enskilde och isolerade individen är hjälplöst utelämnad åt effekterna av förlopp som inte är möjliga att påverka, så vore det intressant att veta: varför är det handlandet hos de mest förfördelade som i störst utsträckning bestäms av dessa problem? Är inte just "centrumets" förkämpar särskilt markanta företrädare för "moderniseringsprocessen" och borde det inte därmed vara de som mest utpräglat uppvisar de egenskaper som sammanhängs med denna? Att en distans till de härskande värderingarna kan följa med den tilltagande marginaliseringen ut i "periferin", det förmår experterna på högerextremism uppenbarligen inte inse. Men det kan möjligtvis vara en av orsakerna till att de som tillhör de fattigare befolkningsskikten agerar mindre utlänningsfientligt än socialt integrerade och välbärgade välfärdsmedborgare.

Experterna på högerextremism kopplar ihop rasism och våld mot etniska minoriteter med nästintill alla människors allmänna levnadsförhållanden i industrinationerna: kopplingen är så ospecifik att man måste dra slutsatsen att bara upphävandet av industrialiseringen kan stoppa rasismen. Naturligtvis skulle de aldrig förespråka något sådant, utan de vill blott understryka hur allvariga, omfattande och oföränderliga de problem är som de gjort ansvariga för utlänningshat och -diskriminering. Vem känner inte igen sig när det talas om "förfrämligande", "konkurrens" och "isolering"? Och vem känner sig inte delaktig i en inställning som i någon mening är "kritisk"? Det tycks mig som om dessa analyser så att säga "naturaliserar" rasismen: rasismen förknippas så obetvingligt med de grundläggande levnadsvillkoren i samhället att bara en fantast skulle kämpa mot den.

Både grundligare och konkretare

Om vi verkligen vill förstå rasismen måste våra analyser både bli grundligare och konkretare. Konkretare i den meningen att vi ägnar mer uppmärksamhet åt de reella intressena, framför allt åt det intresse som

består i utsugningen av andra länder och i bevarandet av den egna välfärden, som man inte vill dela med andra. Ty detta intresse förenar mycket väl de mäktiga och de mindre mäktiga här i landet. På den punkten är de flesta tyskar eniga. Forskarna i Tübingen talar helt korrekt i sammanhanget om "välfärdschauvinism". Man bör alltså konkret fråga sig hur den expansiva utsugningen av de fattiga länderna återverkar på tyskarnas psyken. Hur formas deras självbild av detta; det vill säga, i hur hög grad har de internaliserat det ekonomiska systemets principer och hur förhåller de sig till sina fördelar och privilegier?⁷

Samtidigt måste analyserna bli grundligare, för rasism och förföljelse av utlänningar har, liksom flertalet politikere, vetenskapsmän och kyrkofolks tystnad, en lång och hemsk tradition hos oss. Det samma gäller försöket att presentera gärningsmännen som offer - den tes samhällsvetenskapen idag mycket framgångsrikt använder för att erhålla samhällelig bekräftelse. Men varför är egentligen tesen om nynazister som offer för samhällets utveckling så populär?

Som redan nämnts koncentrerar sig undersökningarna av högerextremismen nästan uteslutande på manliga ungdomar ur de lägre sociala skikten. Genom att högerextremismen sålunda projicerats på grupper i samhällets periferi, har problemet förskjutits och resten av samhället så att säga frikänts. Resten av samhället kan invagga sig i förhoppningen att man kan få grepp om "problemet" med hjälp av sociala myndigheter (i sammanhanget rekommenderas gärna en alternativ pedagogik), bostadsbyggande, arbetsskapande åtgärder och inte minst polisen. Därtill kommer samhällsvetenskapens uppgift, som blir att utarbeta pedagogiska program för ungdomarna, för att tillsammans med dem bearbeta deras "egentliga" problem - ensamhet och känsla av meningslöshet.

De verkliga offren, de etniska minoriteterna själva, förblir i regel utestängda. De ska inte spela någon bärande roll i den här historien, utan enbart överta syndabockens funktion. Följaktligen förekommer de inte alls i de pedagogiska programmen. Dessa befattar sig endast med de tyska ungdomar som socialarbetarna välvilligt vänt sig till.

Samhällsvetenskapen avslöjar sin dumdryga inskränkthet redan därigenom, att makthavare och ansvariga inte ens kommer i dess blickfång, att högerextremismen såsom en sannolikt rent manlig angelägenhet inte ger den anledning att ställa några fler frågor, att den aldrig låter de etniska minoriteterna själva komma till tals, och att den ignorerar det

handfasta intresset av status quo hos de flesta tyskar, liksom rasismens tradition i Tyskland. Denna vetenskap har inte det minsta intresse av att montera ner den egna rasismen ens på universitetet, till exempel genom att ifrågasätta om inte de egna texterna är etnocentriska och rasistiska, genom att upphäva restriktionerna för icke-tyska studerande, eller till och med genom att bemöda sig om att anställa lärare från etniska minoriteter som föreläsare vid högskolorna.

För experterna på högerextremism tycks den "andra sidans" synvinkel inte vara intressant, och inte alls nödvändig för att kunna bedriva vetenskap. Hur skulle de följaktligen och exempelvis kunna rekommendera ungdomar att förhålla sig anständigt till minoriteter? Det är emellertid inte heller, som vi sett, deras åliggande.

noter

1. Wilhelm Heitmeyer; "Wenn der Alltag fremd wird. Modernisierungsschock und Fremdenfeindlichkeit", Blätter für deutsche und internationale Politik, nr 7/91
2. Hajo Funke; Republikaner. Rassismus, Judenfeindschaft, nationaler Größenwahn; Berlin: Aktion Sühnezeichen Friedensdienste, 1989
3. Herta Däubler-Gmelin & Kerstin Kießler; "Die Rechtsaußen-Parteien und die Frauen. Warum die Republikaner eine Männerpartei sind", i: Konservative und Rechtsextremismus, München, 1989
4. Wilhelm Heitmeyer; Rechtsextremistische Orientierungen bei Jugendlichen. Empirische Ergebnisse und Erklärungsmuster einer Untersuchung politischer Sozialisation, München, 1989
5. J Held, H Horn, R Leiprecht, A Markavic; Du mußt handeln, daß du Gewinn machst... Empirische Untersuchung und theoretische Überlegungen zu politischen Orientierungen jugendlicher Arbeitnehmer, Universität Tübingen, 1991
6. Ulrich Beck; Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne, Frankfurt, 1986
7. Birgit Rommelspacher; "Rechtsextreme als Opfer der Risikogesellschaft. Zur Täterentlastung in den Sozialwissenschaften", i: 1999, nr 2/91

översatt av Magnus Hörnqvist

Artikeln är ursprungligen publicerad i Konkret nr 9/91.

Kvinnor! Gentekniken angår oss!

- en feministisk analys av fortplantnings- och genteknikerna

Cindy de Witt

Analys

Vissa feministers syn på fortplantnings- och genteknikerna har rötter i liberal teori. Centrala begrepp är "reproductive choice", "reproductive alternatives" eller "reproductive options" (fria fortplantningsmöjligheter). Man accepterar teknikerna och har ingen kritisk analys av vare sig tekniken eller vetenskapen. Dessa kvinnor påstår att naturvetenskap och teknik i sig själva inte är kvinno- eller naturfientliga, att de är objektiva, könsneutrala och värderingsfria. Problemet är att de kontrolleras av män.

Enligt denna teori skulle fortplantnings- och genteknologierna inte användas på ett destruktivt och förtryckande sätt om de var i kvinnors (feministers) händer. De skulle kunna användas för vår frigörelse. Vad som är tekniskt möjligt ska tillåtas och jämlikhet ligger i att alla ska ha tillgång till alla dessa möjligheter.

Jag företräder en annan feministisk analys som är mer kritisk till dessa tekniker. Jag delar den feministiska vetenskapshistorikern Carolyn Merchants syn att dagens naturvetenskap och teknik är ett uttryck för ett patriarkalt tänkesätt och att det som sådant är specifikt riktat mot kvinnor och mot naturen.¹ Fortplantningsteknologins och genteknikens effekter på kvinnor är bara ett uttryck för detta.

Män som grupp har sedan flera tusen år förtryckt kvinnor och försökt kontrollera kvinnors sexualitet och fortplantning via våld, lagstiftning och kulturella normer. Män har velat äga kvinnors förmåga att skapa

barn, att skapa liv. I sin önskan att äga barnet har männen allt sedan Aristoteles tid påstått att det är de som avlar barnet - kvinnan är bara behållaren, materian, inkubatorn. Fortplantnings- och genteknikerna är bara en förlängning av denna syn.

Med feministiska ögon försöker jag och många andra kvinnor se vad dessa tekniker betyder för kvinnor nu och i framtiden och på ett internationellt plan. Hur kommer de att påverka våra liv, våra möjligheter, våra rättigheter och vårt människovärde? Hur kommer det att inskränka och definiera oss? Många av dessa tekniker är mycket beroende av kvinnors kroppar och används huvudsakligen på oss.

Ideologier

Vad är det för ideologier som ligger bakom utvecklingen av dessa tekniker? För att förstå genteknik och andra tekniker måste man titta närmare på vetenskapsideologin. Den vetenskapsideologi som är den förhärskande idag tog form under perioden 1500-1700-talen, den tidsperiod vi idag kallar för den vetenskapliga revolutionen. Flera filosofier rymms inom denna vetenskapsideologi. En är filosofin om mekanismen eller vad man kalla maskintänkandet. Universum, naturen, människokroppen m m jämförs med en maskin byggd av små, utbytbara delar. Genom att plocka sönder maskinen kan man förstå hur den fungerar. Tidigare hade människor uppfattat naturen som en levande, kvinnlig varelse. Men efter den vetenskapliga revolutionen var naturen omvandlad till död, livlös materia.

En annan filosofi inom denna vetenskapsideologi är reduktionismen, enligt vilken man kan dela upp ett komplext problem i ett antal mindre problem som kan lösas. Istället för att titta på hela djur har man kommit till en nivå där man studerar allt mindre delar av dem - organ, celler, arvs massa. Reduktionismen leder till att man tittar på mindre och mindre beståndsdelar och således tappar bort helheten.

Vetenskapsideologin byggde också på tanken om kontroll och dominans. Naturen måste kontrolleras och domineras. Enligt denna vetenskapsideologi ansågs Naturen som ofullkomlig, någonting som behövde förbättras genom teknik (techné=hand). Kunskap om Naturen skulle leda till makt över Naturen och den mekanistiska, reduktionistiska synen öppnade vägen för en hämningslös exploatering av naturen.

Tankarna om att förbättra naturen bygger på maskintänkandet. Om

man kan plocka isär en maskin och förstå hur den fungerar kan man också byta ut delar för att reparera eller förbättra maskinen. Det här sättet att tänka ser vi t ex i transplantationskirurgi och i växtförädling. Detta leder i sin tur till antagandet att tekniken är bättre än naturen.

Vid början av 1900-talet kom ett nytt inslag i vetenskapsideologin - ingenjörstänkandet.² För ingenjören var målet med forskningen att kontrollera, manipulera, transformera och skapa nytt liv. Naturen sågs som en råvara som skulle transformeras av biologiska forskare för att bli mer rationell, effektiv och manipulerbar för ingenjören.

Fortplantnings- och genteknikerna genomsyras också av rashygienisk ideologi. Rashygien bygger på rangordning av människor baserad på vissa kriterier. Detta kan t ex vara medvetet eller ett omedvetet antagande om vem som får föda barn och vilka barn som skall få födas. Rangordningen kan bestå av andra egenskaper, t ex "dåliga" gener, missbildningar eller kön. Och någon (mest män) har makten att bestämma vad som är "bra" eller "dåliga" egenskaper, vem som är värd att ha eller inte ha.

Idealet om den perfekta människan har funnits sedan Aristoteles tid. Att förbättra människosläktet kan idag göras på två sätt. Ett är att uppmuntra vissa människor som anses som "bättre" att gifta sig med varandra och skaffa barn, s k positiv eugenik. Ett annat sätt är att förhindra att människor med oönskade egenskaper skaffar barn, eller t o m se till att dessa människor inte föds eller växer upp, s k negativ eugenik. Tankegångar om positiv och negativ eugenik är mycket gamla men fick sitt tydligaste uttryck i USA, England och Europa i början av 1900-talet.

Befolkningspolitik bygger ofta på den rashygieniska ideologins uppfattning att vissa kvinnors barn (fattiga, U-länder) inte är värda att födas. Samtidigt finns det en önskan i de flesta industriländer att kvinnor ska föda fler barn. Men inte ens där anses alla barn som önskvärda och alla kvinnor värda att få barn. Många läkare anser t ex att kvinnor med "dåliga gener" inte bör skaffa sig barn.³ Och det var inte så länge sedan, närmare bestämt 1973, som "olämpliga" kvinnor tvångssteriliserades här i Sverige.⁴

I fortplantningsteknikerna ser vi maskintänkandet tydligt: ägg och spermier kan plockas ut, blandas ihop och sätts in i någon annan. Genteknik reducerar allt till gener, små bitar av arvs massa som kan

klippas ut och förflyttas. Hela gentekniken är ett uttryck för ingenjörstänkandet. Det bygger på att göra nya och bättre maskiner genom att flytta gener för nya egenskaper till organismer som inte annars har dessa egenskaper.

Med denna bakgrund ska vi nu kritiskt granska de moderna teknologierna. De är bara en fortsättning på de vetenskaps- och rashygieniska ideologierna som genomsyrar vårt samhälle. Vart är utvecklingen på väg? Vart leder dessa ideologier och vad har de redan haft för konsekvenser när det gäller kvinnors rättigheter?

Utvecklingen

Fortplantnings- och genteknologierna är mäktiga instrument i patriarkatets strävan att definiera kvinnor. Och definierandet av kvinnor utifrån ett patriarkalt perspektiv drabbar alla kvinnor, överallt i form av frågor som: Vem är en bra eller lämplig mor? Vem ska få föda barn? Och vilka barn ska få födas?

Genmanipulation med djur och människor förutsätter att forskare har tillgång till embryon som forskningsmaterial. Dessa får de från provrörsbefruktningar. Än så länge pågår ingen känd genmanipulation med mänskliga embryon, men mycken sådan på andra djurarter. Enligt Richard Seed, mannen som utvecklade metoden att spola ut befruktade ägg från kvinnor, kommer fortplantningsteknologierna att börja som infertilitetsbehandling. Men efterhand kommer de att användas för att kontrollera och styra människans evolution, vilket han anser är bra. Genom genterapi skulle man också kunna programmera in nya egenskaper i mänskliga embryon, t ex motståndskraft mot miljögifter.⁵

Önskan att styra den mänskliga utvecklingen är en typ av rashygien. Rashygieniska tänkesätt finns inom alla grenar av fortplantnings- och genteknikerna. Som ett exempel finns provrörsbefruktning och tvångssterilisering i flera u-länder. Infertilitet är mest utbredd bland fattiga kvinnor, men i t ex Indien är provrörsbefruktning tillgängliga bara för de som kan betala. Fattiga kvinnor ska tvångssteriliseras.

Med surrogatmoderskap har fadersrätten börjat fastslås via det juridiska systemet. I USA har flera domslutsutfall bestämt att fadern är den riktiga föräldern i vårdnadstvister mellan den s k "surrogatmodern" (hon är egentligen barnets biologiska mor) och fadern. Detta är ingenting annat än en fortsättning på Aristoteles gamla syn att bara fadern kan

vara den riktiga föräldern till ett barn. Modern är bara en passiv inkubator. Surrugaci förstärker synen att kvinnor bara är passiva behållare, vilket tar bort vår mänskliga integritet.

Surrogatmödraskap är redan en etablerad, snabbväxande industri i USA och andra länder. Och attityderna hos de män som styr utvecklingen visar att tekniken redan ökar kvinnors utsatthet, speciellt då fattiga kvinnor. John Stehura, Bionetics Foundation Inc., säger t ex att möjligheten för embryoöverföring (då det befruktade ägget spolas ur en kvinna och placeras in i en annan kvinnas livmoder) gör att surrogatindustrin snart kan söka billiga surrogatmödrar i tredje världen.⁶ De kanske nöjer sig med att acceptera bra vård och mat under graviditeten istället för pengar.

Många feminister ser detta som en ny typ av handel med kvinnor, liknande den som redan finns kring prostitution i u-länder. Samma nätverk för denna typ av handel kan användas för att starta s k "reproduktiva bordeller" som de ibland har kallats.⁷ Detta kan leda till att fattiga bruna eller svarta u-landskvinnor föder vita i-landskvinnors barn i framtiden.

Även i Sverige har saken en kommersiell sida. I ett land med en offentlig sjukvård är tre av tio IVF-kliniker privata (Sofiahemmet i Stockholm, Carlanderska i Göteborg och Ellenbogen i Malmö). Forskare i USA har sökt patent på en metod för att spola ut befruktade ägg från kvinnors livmödrar. Tanken är att man kan inseminera kvinnan och fem dagar senare få ut det befruktade ägget genom att föra upp en slang i livmodern och spola ut det med vätska. Kommersialiseringen ökar uppenbart risken för utnyttjande av kvinnor i experimentellt syfte.

Det råder stor brist på s k "forskningsembryo" som är överblivna embryo efter provrörsbefruktning. Kvinnor vill frysa de extra embryon och använda de för ett senare befruktningstillfälle. Forskarna försöker öka tillgången till embryo på flera olika sätt. Det finns forskning som går ut på att kunna odla äggstockar i vävnadsodlingar, så att man kan få ägg utan att "besvära" kvinnor. I framtiden kan det t o m bli möjligt att odla ett kvinnligt embryo till dess att det utvecklar äggstockar och sedan plocka ut det för fortsatt odling.⁸ Forskare har också försökt med att erbjuda ersättning (i USA 25 dollar per befruktade ägg) eller släppa fram kvinnor som står i steriliseringskön om de tillåter att läkarna behandlar dem med fertilitetshormoner och sedan plockar äggen under själva

steriliseringen (England).

Hela ämnet om forskning på mänskliga embryon har väckt livlig diskussion, speciellt kring de etiska aspekterna. Det finns en allmän oro för embryot/fostret och för forskningens frihet. Debatten handlar mest om embryo ska anses ha mänskliga rättigheter eller ej, och om så är fallet när. Enligt Patricia Spallone fokuseras debatten på två led. Å ena sidan konservativa och antiabortgrupper som vill se embryot som en människa redan från och med befruktningsogonblicket och som därmed vill förbjuda all form av embryoforskning. Å andra sidan forskarna vill se embryot som en potentiell människa men bara efter 14 dagar efter befruktningen, när den normalt implanterar sig i livmoderväggen. De vill försvara sin rätt att forska på embryo.

Genom att fokusera all debatt på om embryo är en människa eller ej, och om det har mänskliga rättigheter, gör man emellertid kvinnorna osynliga. Detta resonemang används till och för att föreslå begränsningar av kvinnors rätt till fri abort. Men embryot kommer ifrån kvinnokroppen. Och om det antogs att embryot bara var en vävnad som andra, då blir det tydligt att hela frågan om embryoforskning egentligen är en fråga om experiment på och manipulation av kvinnor.

I bl a USA blir uppfattningen att kvinnor är farliga för fostret allt vanligare. Kejsarsnittsfrekvensen har ökat lavinartat i USA, men också i Sverige. Närmare 25% av alla födslar i USA sker nu med hjälp av detta kirurgiska ingrepp. I USA har det hänt att en läkare har bedömt att kvinnan måste genomgå kejsarsnitt, med motiveringen att annars riskerar barnet att bli skadat under förlossningen. Kejsarsnitt är kirurgi och alla människor har rätt att vägra sådana kroppsliga ingrepp enligt Helsingforsdeklarationen. Men i flera fall har läkarna gått till domstol om en kvinna har vägrat samarbeta och fått ett domstolsbeslut som tvingat henne att mot sin vilja att genomgå kejsarsnitt. Läkaren tar fostrets parti och skapar därmed en onaturlig konflikt mellan kvinnan och fostret.

I minst ett fall (i USA) har kvinnan hämtats av polis och tvingats till sjukhus. Detta betyder att gravida kvinnor har förlorat sina mänskliga rättigheter i form av självbestämmanderätt om en läkare vill tvinga henne att genomgå kejsarsnitt. I flera fall har kvinnor förlöst innan kejsarsnitt kunnat genomföras och barnen har visat sig vara helt friska. Allt detta förstärker synen att kvinnan är ett objekt, en behållare, att den riktiga patienten är fostret. Samt inte minst att kvinnors vilja väger

mindre än läkarnas i samhällets ögon.

Kejsarsnittfallen är prejudicerande för framtida ingrepp i kvinnors rättigheter. Fosterterapi är en ny medicinsk gren som är tänkt att kunna behandla fostret i moderlivet om det skulle behövas. T ex skulle det vara möjligt att medicinera eller göra kirurgiska ingrepp för att rätta till ett livshotande tillstånd. Men, kirurgi och terapi på fostret innebär fysiska ingrepp också på modern. Vilket kräver hennes informerade samtycke, märk väl. Än så länge har bara ett fåtal fall av fosterterapi skett. Och än så länge har kvinnorna ställt upp. Men vad händer när kvinnan väger möjliga förbättringar för fostret och möjliga risker för sig själv och bestämmer att terpin är så osäker att hon inte vill ställa upp. Jag befarar att läkarna kommer använda samma taktik mot kvinnor som de använder sig av när det gäller kejsarsnitt.

I en artikel i svenska Läkartidningen tas frågan om fosterterapi upp. Författaren skriver att "från föräldrarnas sida säga nej till ett föreslaget ingrepp är givetvis *för närvarande* (min kursiv) inte oetisk. Sådant problem kan däremot uppstå om vissa åtgärder en dag blir standardbehandlingar och föräldrarna sätter sig emot att ingreppet utförs. En sådan vägran kan då bli föremål för rättslig prövning."⁹ Märk väl att kvinnan har försvunnit i termen "föräldrar" som om paret skulle genomgå ingreppet, inte kvinnan.

Att se fostret som en individ, en patient, skapar en konstgjord konflikt mellan kvinnan och fostret. Logiken inom kejsarsnittstänkandet kan likaväl användas när det gäller att "skydda" fostret från moderns beteende. Det finns redan fall där kvinnor har åtalats i USA för att ha misskött sig själva (rökt tobak, druckit alkohol m m) under graviditeten eller inte följt läkarens order till punkt och pricka och därmed utsatt fostret för "misshandel". Därmed ökas den patriarkala kontrollen genom att läkare definierar vem som är en lämplig mor - d v s hon lyder hans order.

Här i Sverige har tänkesättet om fostret som individ, i möjlig konflikt med modern, visat sitt tydligaste uttryck i den statliga utredningen "Den gravida kvinnan och fostret: två individer" (SOU 1989:51). Kvinnor omvandlas där till den "maternella miljön" och fostret till den "riktiga" patienten. Detta leder till att kvinnor mer och mer betraktas som en behållare, ett objekt som ska styras och kontrolleras.

Fortplantnings- och genteknologierna i form av fosterdiagnostik

berör redan idag många kvinnor. Någon gång under de flesta graviditeter här i Sverige erbjuds hon att genomgå någon typ av fosterdiagnostik för att se om allt är "normalt", oftast ultraljudsundersökning men även fostervattensprov. Fostervattensprov används till att söka efter kromoskador men även för att leta efter specifika genetiska defekter. Barnet håller på att bli en produkt som ska kvalitetskontrolleras.

Begreppet "normalt" blir allt snävare för varje s k genetisk defekt som kan upptäckas. Definitionen av vad en allvarlig genetisk sjukdom eller defekt är kan tänjas hur mycket som helst. Tidigare har man ansett att det är grava sjukdomar eller handikapp som hotar fostrets eller det nyfödda barnets liv. Än så länge kan forskare bara upptäcka ett 50-tal av de närmare 3 000 genetiskt betingade sjukdomar som finns. En del av dessa är dessutom lindriga sjukdomar som inte är livshotande. Men forskare har börjat anse att även lindriga genetiska defekter är anledning nog för att göra fosterdiagnostik. T o m benägenheter för olika sjukdomar där en genetisk komponent finns (sockersjuka, hjärt- och kärlsjukdomar, cancer, allergier m m) har börjat räknas som "allvarliga" genetiska defekter.

Många kvinnor känner redan tryck på sig att abortera lindrigt skadade foster. Vad kommer att hända när det finns möjlighet att upptäcka 300 genetiska sjukdomar? Och tusentals andra egenskaper? Och när det blir möjligt att göra detta tidigare under graviditeten? Fostervattensprov tas tidigast vid 16-18 veckan och kräver minst 2-4 veckors väntetid innan svar kan ges.

Korionbiopsi är en ny variant av fosterdiagnostik som kan göras redan vid 8-9 veckor, där en bit av fostrets del av moderkakan avlägsnas för analys. I vävnaden finns fostrets arvsmassa. Resultatet kommer inom ett eller några dygn. Metoden är planerad att ersätta fostervattensprov. Inom en snar framtid kan det t o m vara möjligt att ta ett blodprov från modern och avskilja fosterceller som har slunkit in i moderns blod. Dessa skulle kunna analyseras med genetisk fosterdiagnostik. Detta skulle kunna göras ännu tidigare och kunde erbjudas alla gravida kvinnor. Alla gravida kvinnor skulle ställas inför valet.

Men vem bestämmer vilka liv som är värda att levas genom att ta fram dessa nya metoder? I Tyskland finns det redan tryck på kvinnor att abortera ett "defekt" foster för att spara staten pengar på handikappvård. I England har den ansedda läkarorganisationen Royal College of Phy-

sicians rekommenderat landsomfattande screening och kompletta fosterdiagnostikprogram. De anser att ett sådant skulle förhindra födelsen av 2 000 gravt handikappade barn årligen. De motiverar detta med att det är billigare att göra screening och fosterdiagnostik än att behandla dessa barn.¹⁰

Vilka attityder kommer att möta de kvinnor som bestämmer sig för att inte abortera ett skadat foster eller att inte genomgå fosterdiagnostik? Kommer barnet, familjen och samhället att lägga skulden på henne för att hon belastat dem? Kanske alla kvinnor inom en snar framtid måste genomgå fosterdiagnostik eller bli klassade som oansvariga, dåliga mödrar om de vägrar, eller om de vägrar att abortera ett skadat foster.

Vi kanske kommer att ses som samhällsfarliga om vi vill föra våra "defekta" gener vidare. Forskaren och genetiska rådgivaren Robert Williamson från England anser t ex att det är oetsikt av en kvinna att efter fosterdiagnostik inte abortera ett skadat foster.¹¹

Fosterdiagnostik handlar om hur vi värderar olika människor. Många handikappade reagerar mot fosterdiagnostik eftersom det är ett tecken på att handikappade anses vara mindre värda än fullt friska människor. Om det inte redan fanns värderingar om att handikappade är mindre värda eller har liv som inte är värda att leva skulle det inte vara intressant att leta efter dessa egenskaper.

Kvinnor har också lägre status i manssamhället och vi ska inte förvåna oss över att man arbetar intensivt med olika sätt att bestämma kön. Fostervattensprov används nu i Indien och Kina för att upptäcka barnets kön, med det enda syftet att abortera bort flickfoster¹² Även här i Sverige har det förekommit sådana aborter efter korionbiopsi. Och det är inte speciellt överraskande när sociologiska undersökningar visar att även i I-länderna finns det en önskan att föda pojkar - eller en pojke först och sedan en flicka.¹³ Förstfödda barn har visat sig ha mer självförtroende, vara mer ambitiösa och framgångsrika och ha högre IQ värden. Om pojkar alltid föds först skulle könsrollerna bli biologiskt inbyggda i födelseordningen. Hur kommer flickor att känna sig när de vet att deras föräldrar medvetet valde dem att inta andra plats?

Könsselektering kan betyda reduktion av kvinnors antal (som redan är ett faktum i Indien) och kommer att leda till negativa konsekvenser för kvinnors ställning i samhället. Dessa metoder är konkreta uttryck för ett kvinnohat som är ett internationellt fenomen. Könsselektering är den

värsta formen av sexism.

Allt detta tvingar oss kvinnor att ställa en rad viktiga frågor. Vem styr utvecklingen? I vems intresse? Vem tjänar pengar och vem får makt med hjälp av sådan forskning? Och vem betalar priset?

Vad vi ser idag är en industrialisering av fortplantningen. Man kan köpa och sälja ägg, spermier, embryon. Man kan beställa en produkt (ett barn) via surrogaci och man kan kvalitetskontrollera den via fosterdiagnostik.

Kvinnors människovärde

Fortplantnings- och genteknikerna gör att kvinnans värde inte ligger i vem hon är utan i vad hon producerar: ett barn (surrogaci), ett friskt barn (fosterdiagnostik), en son (könsbestämning). Hon blir ett instrument och berövas på så vis sitt människovärde. En indisk kvinna har sagt att indiska kvinnor har reducerats till att bli sonproducerande maskiner. Om de inte uppfyller kravet kan de bokstavligen kastas ut av sina män.

Dessa tekniker är direkta hot mot kvinnors mänskliga rättigheter och måste avslöjas som sådana. Kvinnor världen runt har börjat förstå vad som händer och börjat kämpa emot. Vi alla måste vara med. Det gäller oss och kommande generationers kvinnor.

Noter

¹ Carolyn Merchant: *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution* (Harper and Row, San Francisco, 1980).

² Se t ex Philipp Pauly: *Controlling Life: Jaques Loeb and the Engineering Ideal in Biology* (Oxford University Press, New York 1987).

³ Gena Corea: *Who may have children and who may not*. I: H. Patricia Hynes (red): *Reconstructing Babylon: Women and Technology* (Earthscan Publications LTD, London 1989a).

⁴ Gudrun Nordborg: *Reproduktionsteknologi och rashygien*. I *Retfaerd-Nordisk Juridisk Tidskrift* 38 (10), s 73.

⁵ Gena Corea: *How reproductive technologies affect women*. Ingår i Corea (1989).

⁶ Gena Corea: *The Mother Machine: Reproductive Technologies from artificial insemination to artificial wombs* (Harper and Row, New York 1985).

⁷ Janice G Raymond: "The international traffic in women: Women used in systems of surrogacy and reproduction. I *Reproductive and Genetic Engineering: Journal of International Feminist Analysis* 2 (1), s 51-58. 1989.

⁸ Gena Corea (1985).

⁹ Leif Olsen: "Fosterterapi - kirurgisk klåfingrighet eller realistiskt behandlingsalternativ? Läkartidningen 86/8, s 609-13.

¹⁰ Ben Webb: UK physicians demand action. I Nature 341 (1989), s 91.

¹¹ Robert Williamson: Potential applications of gene mapping. Föreläsning på konferensen Trends in Biotechnology, Stockholm 11-14 mars 1990.

¹² Madhu Kishwar: The continuing deficit of women in India and the impact of amniocentesis. Ingår i Man-made Women: How New Reproductive Technologies Affect Women (Hutchinson, London 1985). Se även Vibhuti Patel: Sex-determination and sex preselection tests in India: Recent techniques in femicide. Ingår i Reproductive and Genetic Engineering: Journal of International Feminist Analysis 2 (2), s 111-20.

¹³ Roberta Steinbacher och Helen B Holmes. Ingår i samma antologi som ovan.

SOLIDARITETEN BEHÖVS!

En nordisk solidaritets- och semestervecka på
Bona folkhögskola 27/6 - 3/7 1992.

**- En idéhistorisk tillbakablick. - Hur mår Latinamerika idag?
- Det framtida solidaritetsarbetet.**

Vänskapsförbundet Sverige-Nicaragua
Barnängsgatan 23, 116 41 Stockholm
Tel: 08 - 642 08 81

Den reellt existerande utvecklingen

Jan Wiklund

Nästa år firar Spanien och EG med pompa och ståt Columbus ankomst till Amerika.

Amerikas indianer har protesterat skarpt mot att gamla kolonialmakter firar vad de kallar fem hundra år av förtryck. Men på många sätt gör Västeuropa rätt i att fira. Det är sin egen utvecklingsmodell de firar. Erövringen och utplundringen av Amerika lade en stabil finansiell grund för Utvecklingen, den reellt existerande utveckling som har gett oss en värld uppdelat i ett nordligt centrum av lyx och överflöd och en sydlig periferi av svält och elände.

Men vad betyder "utveckling" egentligen? Kan man inte tänka sig en mer jämlik utveckling?

Under medeltiden var Europa knappast mer "utvecklat" än de andra stora jordbruksbygderna i världen — Indien, Kina, Västasien. Teknik och levnadsstandard var jämförliga, liksom politisk styrka. Men detta började förändras under 12-1300-talen, ungefär samtidigt som det uppstod en stor ekonomisk och politisk kris i alla dessa kulturer, när jordbruksmetoderna inte längre kunde föda den växande befolkningen.

I Europa resulterade förändringen i något mycket speciellt.

När det blev mindre att äta för envar, och mindre överskott för överheten att lägga beslag på, började ett intensivt slagsmål internt inom överheten om det som fanns kvar. Till att börja med lyckades folkmajoriteten utnyttja denna överhetens splittring för att förbättra sin ställning. Bönderna gjorde uppror. Auktoritetsförhållandena löstes upp. Lagar som befäste överhetens makt kunde inte hållas i kraft. Ideologier som betonade jämlikhet kom i svang och tog sig bland annat uttryck i

radikala kristna rörelser. Faktiskt kom en utveckling mot ökad jämlikhet också igång. I början av 1400-talet hade folkmajoriteten i Europa nått en köpkraft som motsvarar 1910-talets, enligt Fernand Braudels *Var-dagslivets strukturer*, (Gidlunds 1982).

Men runt år 1500 lyckades överheten samla sig till en motoffensiv. Bland annat med hjälp av långvariga militärdiktaturer — “det absoluta kungadömet” — kunde utvecklingen vändas och levnadsstandarden för majoriteten på ett århundrade sänkas till svältgränsen. Makten kunde effektivt samlas i överhetens händer igen.

Den nya ordningen var internationell

Men detta innebar inte att det gamla samhället återupprättades. Tidigare hade makten byggt på lokal kontroll — samhället hade bestått av små lokala enheter, var och en tämligen självförsörjande och var och en behärskade av en stor jordägare som samtidigt var domare och politisk chef. Nu började den byggas på kontroll över fjärrhandel och världsmarknad. Internationellt sammanhängande *varukedjor* började knytas samman, där varje länk i kedjan var köp- och säljbar på en marknad.

Vad är en varukedja? Ta en produkt vilken som helst, t ex ett par byxor. För att tillverka dem behövs tyg, maskiner, drivmedel och arbetare. För att tillverka tyget behövs tråd, maskiner, drivmedel och arbetare. För att tillverka tråden behövs... och så vidare. För varje produkt som säljs till konsumenten kan man bygga upp långa sådana här kedjor av varor som behöver köpas och säljas för att produktionen ska kunna bli av.

Varukedjorna var redan från början oftast internationella och spände tidigt över hela världen. Det är detta vi kallar världsmarknad. Det är därför de skapade upptäckterna blev så viktiga i vår historia: med dem kunde varukedjorna göras ännu mer världsomspännande och världsmarknaden befästas.

Den vinst som utvanns ur varukedjornas produktion samlades oproportionerligt mycket i *vissa länkar* snarare än i andra. Den metod som användes för att lägga beslag på en större del av varukedjans överskott var att *monopolisera* de strategiskt viktigaste länkarna.

Antingen uppnådde man detta genom tekniska eller organisatoriska fördelar, t ex uppfinningar eller speciella kunskaper. Eller också använ-

de man helt enkelt politiska påtryckningar och våld. Nyckelpositionerna i världsekonomin har alltid behärskats av monopol — ända från 1500- och 1600-talets kungliga kompanier till dagens transnationella företag.

De övervinster som monopoliseringen gjorde möjliga användes på tre sätt för att ytterligare stärka monopolens ställning.

Dels kunde de användas till att betala höga löner till högt kvalificerad personal som på detta sätt knöts upp till monopolens intressen. Denna strävan efter kvalificering i centrum har lett till att även de direkta producenterna där har kunnat tillkämpa sig högre löner med tiden.

Dels kunde de användas till att finansiera nya tekniska och organisatoriska fördelar när de gamla inte längre var tillräckliga.

Dels kunde de användas till att betala en statsmakt som med våld stödde monopolens strävanden.

Dessa monopoliserade länkar där vinsterna samlades tenderade att vara samlade i *vissa delar* av världen — främst i den del av världen där systemet först började byggas upp, dvs Västeuropa. Det blev alltså till en början Västeuropa som tjänade på systemet. Man brukar kalla ett sådant vinnande områden *centrum* eller kärnzonen, medan man kallar de förlorande för *periferi*. Periferin var alltså de områden som dominerades av konkurrens därför att inga monopol fanns där.

Monopolställningarna var naturligtvis alltid sårbara och omstridda. De flesta av de stora krigen efter år 1500 handlade om försök att angripa eller bevara monopol över en eller annan viktig del av varukedjan. Ibland har sådana angrepp också varit framgångsrika, men vanligare har det varit att gamla försteinade monopol har krossats av andra kapitalägare som har brutit sig in på deras mycket lönsamma marknader.

När detta sker ökar produktionen — vi får en så kallad överproduktionskris. Nya köpare måste hittas, priserna går ner och övervinsterna försvinner.

Det är vad som händer just nu. De gamla monopolen inom stål- och bilbranscherna bröts på 70-talet, vilket har lett till två saker. Dels omlokaliseras stål- och bilindustrin till periferin, där lönerna är så låga att de kan överleva utan monopolvinster. Dels skapas nya monopol — i det aktuella fallet inom elektronik- och bioteknikbranscherna — för att ersätta de gamla i centrum.

Förmågan att skapa nya monopol har snarare ökat än minskat med tiden.

Ökande ojämlikhet

Gentemot delar av världen som ännu inte omfattades av det nya systemet användes våld för att strukturera om produktionsapparaten så att monopolens tekniska och organisatoriska fördelar kunde utnyttjas fullt ut.

Omkring år 1600 hade det inom det västliga systemet växt fram ett centrumområde: Nordvästra Europa. Det fanns också två periferiområden: Latinamerika som hade erövrats med våld, och Östeuropa som huvudsakligen hade köpts upp med ekonomiska medel. Slutligen fanns ett halvperiferert område i Syd- och Centraleuropa som förlorade ungefär lika mycket som det vann.

Periferin skilde sig från kärnan på olika sätt.

1. I periferin riktades ett hårdare tvång mot de direkta producenterna. I centrum var arbetarna formellt fria, även om regler pådyvlade av stater och arbetsgivare blev strängare än de varit och övervakningen mer rigorös. Men i Östeuropa infördes livegenskap på 1500-talet, i Sydamerika som hade besegrats militärt därtill också slaveri, dvs total rättslöshet. Följden blev att percapita-inkomsterna kunde hållas ännu lägre i periferin än i centrum.

2. Periferin drevs alltmer att specialisera sig på vissa svårmonopoliserade avsnitt av produktionskedjorna: mat och mineraler som bearbetades industriellt i centrum samt mat för periferins egna arbetare. Dessutom försåg de centrum med säsongarbetare. Eftersom lönerna var så låga i periferin kunde dessa produkter köpas billigt av centrum. Eftersom periferin på detta sätt arbetade nästan gratis åt centrum i århundrade efter århundrade blev centrum rikare och rikare. Periferin blev fattigare och fattigare eftersom alla dess ansträngningar i första hand tillgodosåg centrums behov.

3. Centrum var alltid bas för de mest monopoliserade länkarna av produktionskedjan. Det var detta som gjorde det till centrum. Ju mer en lokal ekonomi karaktäriserades av konkurrens, desto mer perifer var den. Detta är helt i enlighet med klassisk nationalekonomi — perfekt konkurrens samlar inga stora vinster vilket däremot monopol gör.

4. En sista skillnad var att staterna i centrum, bl a till följd av det mycket bättre skatteunderlaget, blev politiskt och organisatoriskt starkare och i allt högre grad kunde befästa centrums makt med våld. I regel behövdes detta bara då nya områden måste läggas till världsmarknaden

och anpassas till dess behov, eller då hierarkierna någon gång hotades av uppror.

År 1450 hade inga av dessa skillnader funnits.

Världsmarknaden utvidgades under de följande århundradena till nya världsdelar. Orsaken var i första hand ekonomins beroende av att skapa ett tillräckligt överskott, som bara kunde tas från de direkta producenterna. När lönerna steg inom världsmarknadens centrum, vilket de av politiska skäl började göra i början av 1700-talet, måste detta kompenseras av att andra direkta producenter förmåddes arbeta för lägre löner. Dessa måste då sökas utanför den dittills existerande västliga världsmarknaden.

Därför inkorporerades Indien i världsmarknadens periferi under 1700-talet och Västasien, Sydostasien och Afrika under 1800-talet. De placerades allra lägst i hierarkin. Den allt vidare periferin tillät också att centrum växte något; Nordamerika klättrade upp på 1800-talet och Japan på 1900-talet.

Naturligtvis gjorde folk motstånd mot att inlemmas i världsmarknaden. För dem innebar det mest bara nackdelar, då världsmarknaden bara kunde erbjuda påtvingat låglönearbete åt folk av främmande kultur.

Därför kantas alla nya områdens inlemmande i världsmarknaden av desperata uppror. Men världsmarknaden kunde dra nytta av en annan av sina mekanismer — att kampen för att skapa nya monopol ledde till uppfinningar, bl a av vapen — och betvinga motsträviga befolkningar. Något verkligt effektivt motstånd kunde inte börja föras förrän nästan hela världen omfattades av världsmarknaden mot slutet av 1800-talet, och exploaterade befolkningar kunde börja agera något så när samfällt.

Vem vill ha utveckling?

Den här beskrivna "utvecklingen" — den reellt existerande, den som är byggd på monopolistiskt behärskade länkar i internationella kedjor där varje länk är köp- och säljbar — har knappast resulterat i att folkmajoriteten har fått det bättre. Ställda mot världsmarknadens överväldigande apparat och utsatta för dess terroristiska stödregimer såg folkmajoriteten, de direkta producenterna, sin förhandlingsförmåga försämras och falla sönder. Det ledde till att den genomsnittliga levnadsstandarden sjönk hela tiden. Folk måste arbeta mer och mer för mindre och mindre ersättning.

I mitten av 1800-talet lärde sig så småningom folk att man kunde förbättra sin ställning via folkrörelser, dvs långsiktiga organisationer för politisk och ekonomisk kamp för jämlikhet, som arbetade på samma överordnade nivå som systemet. Runt 1900 hade folkrörelserna runt hela världen nått en sådan styrka att folkmajoritetens levnadsstandard inte längre sjönk. Men huruvida den stigit under 1900-talet är osäkert. Fortfarande är det långt till 1400-talets levnadsstandard, och mycket tyder på att den är i sjunkande igen.

En grupp som tveklöst har fått det mycket bättre är dock världens över- och medelklass, de ca 20 procent som administrerar processen och som till största delen finns i världsmarknadens centrum. Deras välstånd, framför allt i jämförelse med resterande 80 procent, har ökat enormt under den västliga världsmarknadens epok.

Det är därför rimligt att anta att det bara är dessa 20 procent som har en fördel av att den reellt existerande utvecklingen fortsätter.

Trots detta har de systemkritiska folkrörelserna ända sen 1800-talet nästan alla varit lidelsefulla anhängare av "utveckling", precis i den form den har beskrivits här — transnationella varukedjor, köp- och säljbara produkter. Socialdemokrater, kommunister och tredjevärlden-nationalister har alla försvarat "utvecklingens" huvuddrag gentemot de samhällen och de produktionsordningar som förstördes; deras enda invändning har varit att överskottet borde fördelas jämnare. Ibland har man också lagt till att bara en mer demokratisk kontroll över utvecklingens mekanismer kan åstadkomma denna jämnare fördelning.

Detta har också blivit huvudtemat för de reformförslag som har lanserats av internationella församlingar med jämna mellanrum sen 1945 — nu senast av Brundtlandkommissionen.

Är det en realistisk utgångspunkt? Svaret på det är att vi inte vet. 500 års erfarenhet säger oss visserligen att utveckling, med de mekanismer som kännetecknar "den reellt existerande utvecklingen", skapar välstånd åt några få och elände åt majoriteten — men det skulle ju kanske rent teoretiskt kunna ändras i morgon om man beslutade sig för det. Ändå är det tänkvärt hur man så enhälligt har gripit efter denna högst teoretiska möjlighet trots att den strider mot all faktisk erfarenhet.

Jämlikare utveckling en illusion

Sedan 1945 har folkrörelsebaserade regeringar tagit makten i många länder i världen, och försökt att genomföra en mer jämlik utveckling. De har ofta haft vissa framgångar i ett inledningsskede, men till slut har de alla misslyckats.

Ibland har de gått militant till väga och insisterat på att själva få sätta reglerna för utveckling i sitt land. De har då mötts av världsmarknadens stridsåtgärder och förr eller senare tvingats kompromissa kraftigt eller gå under.

Ibland har de nöjt sig med att exploatera en lyckosam nisch inom världsmarknadssystemets ramar för att fördela resultatet mer rättvist bland de egna medborgarna. Det har naturligtvis förutsatt att det funnits något att exploatera, dvs att man funnits i något centrumland och kunnat dra nytta av det överskott som samlats där. Men även detta har varit svårt att uppnå under någon längre period, främst beroende på att regeringsmakten är ett trubbigt verktyg som bland annat förutsätter oupphörlig folkrörelsemobilisering för att fungera till folkmajoritetens fördel.

I ingetdera fallet har världsmarknadens ojämlikhetsskapande funktionssätt påverkats. Nästan alltid har jämlikheten fått ge vika när det har uppstått konflikter med utvecklingen på systemets villkor. Gemensamt för alla dessa folkrörelsebaserade regeringar har nämligen varit att de mer än jämlikhet har värdesatt klättring inom systemet, dvs att just *deras* stat ska komma sig upp.

Gemensamt har också varit att de internt har gynnat funktionärernas makt och välstånd mer än de direkta producenternas. Särskilt gäller detta i periferin — Sovjet, Östeuropa, de nya staterna i Afrika och Asien.

Detta borde ge oss en ledtråd till varför folkrörelserna trots all erfarenhet stödde den reellt existerande utvecklingen: de formellt jämlikhetssyftande folkrörelserna var i verkligheten högst brokiga företeelser, där olika grupperingar stod för olika mål men hela tiden kompromissade sig fram till konkreta program. Där agerade inte bara systemets stora majoritet förlorare, utan också grupper inom över- och medelklassen som manipulerade mot *andra* grupper inom den globala medel- och överklassen för bättre villkor åt sig själva, inom systemets ramar.

Det ideologiska kitt som höll de bräckligt framkompromissade allianserna samman var just tron på "utvecklingen". Om tillväxt genom utveckling kunde skapa utrymme för de fattiga att få det bättre, då skul-

le man inte behöva inkräkta så mycket på de välbärgades privilegier, och därmed undvika att ställa motsättningarna inom rörelsen på sin spets.

En väg ut ur utvecklingens återvändsgränd?

Hittills har den reellt existerande utvecklingen lett till att 80 procent har förlorat för att 20 procent ska vinna. Den har varit ett nollsummespel. Vissa länder har kunnat "utvecklas", på grund av att nya periferier har inkorporerats i systemet och betalat för kalaset.

Nu finns inga nya periferier att lägga till. Jorden är full och det återstår bara för de olika monopolgrupperna att slåss om bytet inbördes. Men detta kan paradoxalt nog bli utvägen för världens folkmajoritet ur utvecklingens återvändsgränd — liksom när bönderna på 1300-talet utnyttjade överhetens interna kamp om överskottet för att göra uppror och stärka sin ställning.

Hittills har inkorporering av nya periferier varit systemets svar på de direkta producenternas strävan att få det bättre. Konkurrens från låglöneländer har alltid varit det starkaste motdraget mot all facklig kamp för jämlikhet. Men om samma kamp för jämlikhet pågår under alltmer lika förhållanden överallt i hela världen måste det vapnet alltmer mista sin skärpa.

Facklig kamp för jämlikhet kommer alltså troligen att bli lättare och framgångsrikare framöver. Och om det blir svårare att få tag i folk som arbetar för nästan ingenting kommer monopolerna att få allt svårare att avstå pengar till utvecklingens 20 procent administratörer. Om inte ens de längre tjänar på systemet längre kommer detta att bli svårt att upprätthålla.

Vad som kan komma istället för "den reellt existerande utvecklingen" vet ingen. Det beror på huruvida folkrörelser eller nuvarande makthavare kan ta initiativet vid det systemskifte som måste komma för eller senare. Det finns inget formellt hinder mot att makthavarna liksom sina föregångare på 1400-talet övervinner en kris genom att introducera ett nytt system som är ännu mer förtryckande än det gamla.

Kanske är dagens diskussioner om hållbar utveckling förberedelser för sådana försök? Eller kanske de är uttryck för folkrörelsernas förmåga att bringa systemets försvarare ur balans? Förmodligen är det båda samtidigt. Vilket som tar överhanden beror inte minst på hur vi själva handlar i våra folkrörelser.

Fotnot:

Artikeln är främst en sammanfattning av Immanuel Wallersteins artikel Development — lodestar or illusion? i Economic and Political Weekly 1987, översatt under titeln *Utveckling — ledstjärna eller illusion?* och utgiven i Miljöförbundets häftesserie Folk i rörelse 1990.

Veckotidningen

Internationalen

*En radikal röst
i din brevlåda
varje vecka*

Jag vill prenumerera på Internationalen. Skicka mig inbetalningskort varje

Helår 250 kr

Halvår 150 kr

Skicka mig ett gratis provex

Namn:.....

Adress:.....

.....

*Frankeras of
Porto betalt*

**Veckotidningen
INTERNATIONALEN**

Svarspost

Kundnummer: 120169400

126 20 Hägersten

Luthers sista strid

av Ingemar Sjöo

Ett av de mera absurda politiska samtal jag har haft (och det är många) utspelade sig ombord på en halvfärdig supertanker i docka 2, Arendalsvarvet, omkring 1975. Absurditeten låg inte minst i den röstvolym jag och min samtalspartner tvingades använda för att överrösta dånet av slaggor, trycklufts-hamrar, mutterdragningsmaskiner och andra infernaliska arbetsredskap som förekommer i denna miljö (inom parantes sagt torde lastrummet på en supertanker utgöra världens mest effektiva resonanslåda).

Två svetsare i skavda hjälmar och skitiga blåställ som stod och skrek med ansiktena två tum ifrån varandra var väl i och för sig ingen ovanlig syn (det fanns gott om konfliktämnen på en så dårhusmässig arbetsplats), men eventuella åskådare skulle säkert blivit förvånade om dom fått klart för sig att grälet som utspelade sig framför deras blickar handlade om etik, moral och politisk taktik.

I det arbetslag som lydde under den långe och gänglige förmannen Parflo (ja, han hette så) återfanns en SKP:are, en "anarko-marxist" (jag), ett par "errare", en folkpartist och två helt apolitiska figurer, som förmodligen röstade på sossarna. Det var jag och SKP:aren som rykt ihop denna gång, och bråket gällde ungdomens rätt till ett fritt och ohämmat sexliv.

Jag kunde för min del inte begripa varför SKP:aren med en grävlings envishet bet sig fast vid tesen att jakten på sexuell utlevelse var en inkörsport till sprit- och drogmissbruk. Enligt mitt synsätt var sexualiteten en "naturgiven" drog, till skillnad från starköl, hasch och "heavy stuff". Tvärtom, menade jag, skulle kanske ett ohämmat kopulerande bland ungdomen snarast *avleda* intresset från artificiella preparat. Det trodde nu inte min kontrahent. Det framgick under samtalets gång

alltmera tydligt att han betraktade själva *lustuppfyllelseprincipen* som närmast ett hot mot mänsklig civilisation i allmänhet, och politisk organisering i synnerhet. Tonåringar som jagade runt på sin fritid efter "action" och "sköj" kunde inte förväntas vara särskilt motiverade att sitta på hårda trästolar i trista lokaler och delta i mördande tråkiga diskussioner om SKP:s enhetsfronttaktik. Alltså måste det tydligen till ett visst undertryckande av tonårsbrunsten, om marxismen-leninismen-Mao-ze-Dongtänkandet någonsin skulle kunna etableras som statsbärande ideologi i Sverige.

När diskussionen efter en halvtimme börjat trappas upp på ett högre filosofiskt plan, och Mao, Freud, Marcuse, Reich och Maria Bergom-Larsson en efter annan dragits upp och avrättats, antingen av mig eller honom, kom förman Parflo tassande, påpekade arbetspliktens innebörd och återförde utan påfallande hjärtlighet min arbetskamrat till helveteshålet i "dubbla botten" och mej till ett krypin i kofferdammen. Sen var det bara "Arbeit macht frei" fram till 15.30, då vi äntligen kunde åka hem. Jag fick aldrig tillfälle att lansera mina teorier om "lustuppfyllelseprincipens" revolutionära potential, och min kamrat hade förmodligen ett dussin oförbrukade Mao-citat på lager, när han med en uppgiven suck återupptog arbetet med sin halvfärdiga kölfog.

Jag har knappast i mitt liv träffat på en människa där teori och praktik, ideologi och faktisk livsstil stod så långt ifrån varandra. SKP-grabben var, på sätt och vis, den "konsekventa inkonsekvensens" man. Samtidigt som han predikade självdisciplin, självkontroll och höga moraliska ideal, föll han ständigt offer för sina egna "sämre sidor" - eller för "lustuppfyllelseprincipen", med andra ord.

Det gick inte en dag utan att han högt och ljudligt förebrådde sig själv inför alla arbetskamraterna för att han aldrig kunde lägga av med, eller åtminstone dra ner på cigarettkonsumtionen. När han anlände bakfull och eländig på morgonen kunde man förvänta sig en halv dags offentlig självspäkning inför en ointresserad omgivning. Han älskade att springa i affärer, och framställde sig själv som en individ som inte kunde gå in i ett varuhus utan att komma därifrån med någon värdelös pryl under armen. Han åkte till Kina på lånade pengar och kom hem därifrån fem veckor senare med magsjuka och ekonomin i ruiner. Och ändå kunde ingen som han gissla "konsumtionssamhällets" vansinnigheter och lyriskt framhålla kinesernas resurssparande livsstil. Vältaligt redogjor-

de han för hur västvärldens produktions- och konsumtionsmönster var på väg att tömma ut jordens råvaruresurser och förgifta hela planeten med sina utsläpp.

I nästa ögonblick kunde han övergå till att lika vältaligt beskriva helvetet med att ligga på regnvåt asfalt och med odugliga verktyg försöka åtgärda de värsta felen på bilen, timmarna innan kärran skulle in på besiktning. Det var samma visa varenda år. Hans bilar var alltid skrotfärdiga, avgasstinkande monster.

Vi var inte så få bilägare som valde att ta oss kollektivt till jobbet, eftersom industribussarna stannade alldeles utanför porten och bilparkeringen låg 300 meter därifrån. Om man, som i mitt och SKP:arens fall, bodde alldeles intill en hållplats, så snarast *förlorade* man tid (och pengar) på att använda den egna bilen. Min kamrat var emellertid villig att varje morgon betala detta pris, för att uppleva lyxen att färdas i "splendid isolation", rökande och lyssnande på bilradion. Och utspyende avgaser över ett redan förgiftat Hisingen.

Sannerligen, han var en egendomlig revolutionär och världsförbättrare. Och jag svär vid min själs salighet att jag inte karikerat honom det minsta.

Å andra sidan vimlade 70-talsvänstern av egendomliga människor. En del av dem har sedermera blivit höjdare på finansdepartementet, andra har blivit frikyrkopastorer. Några sitter säkert på mentalsjukhus.

Så kan det gå. Och vadå, förresten. Vad har det för relevans idag? Nya tider, nya människor. Att jag ändå inte, alla åren till trots, kunnat tona bort minnet av den maoistiske svetsaren, beror förmodligen på att han var en så utomordentlig bekräftelse på en av de få idéer som jag själv kläckt i mitt liv. Vilket naturligtvis inte utesluter att andra gjort samma reflektion, mig oberoende (det är tvärtom ganska troligt).

Jag har nämligen en hemvävd teori att 60- och 70-talets vänsterungdomar hade samma karaktärsstruktur, samma "mentala programvara", som man normalt annars återfinner bland människor i frikyrko- och nykterhetsrörelsen (enda undantaget var en försvinnande liten grupp anarkister och likställda). Den svenska 70-talsvänstern var det sista förtvivlade rotskottet på ett döende träd, som en gång varit starkt och mäktigt, nämligen *den lutheranska moralismen*. Mike Harlow, av amerikanskt påbrå och med erfarenheter av den internationella "68-vänstern", påpekade helt riktigt i Arbetaren nr 23/91 att den svenska

varianten av "ungdomsupproret" var i grunden annorlunda till sin karaktär jämfört med kontinenten och USA. Den hade en annan "stil", attraherade en annan typ av ungdomar. I Sverige var det puritanism, biggotteri, disciplin och försakelse för hela slanten. Det var politikens laestadianer som var ute och marscherade. Men eftersom man samtidigt var ungdomar, med ungdomens hela livslust, "syndades" det naturligtvis förskräckligt bak stängda dörrar, då ytterst få klarade av att ständigt hålla sin libido under kontroll. Därav alla dessa nypippade och gruvligt bakfulla Gnistan- och Proletärenförsäljare på lördagsmornarna utanför i stort sett varje svenskt Systembolag. Tidningskrängandet utanför "glasbanken" var en svensk ungdomsgenerations stora botgörargärning.

Om än det finns reminiscenser kvar av denna lutheranism, t ex inom miljö- och fredsrörelsen, så är den idag av så försvinnande liten omfattning att man snarast måste tala om ett individualpsykologiskt än ett sociologiskt fenomen. Dagens radikala ungdom attraheras inte av maoismen. Kanske inte främst därför att dom står främmande för det renodlat politiska innehållet, utan därför att dom överhuvudtaget inte känner igen sig i maoismens tonfall och stil. Den har ingen resonansbotten längre, precis på samma sätt som kyrkans begreppsapparat börjar bli alltmera obegriplig för vanligt folk. "Den kristna kyrkans krav på underkastelse under Herren uppfattas av människorna idag närmast som en personlig förolämpning", som en prästman resignerat uttryckte det i en tidningsintervju.

I den mån ungdomar under 25 år överhuvudtaget intresserar sig för vänsterpolitik 1991, så återfinns dom i 90% av fallen någonstans i kretsarna kring SAC och den löst sammanfogade anarkiströrelsen. Detta torde vara ett oomtvistligt faktum. Ändå tror jag inte heller i detta fallet att det är det politiska innehållet som drar - iallafall inte i den allra första kontaktfasen. Det är humorn, toleransen och "lättssinnet". Man kan se ut hur fan man vill, och ingen bryr sig. Det är en lång, lång väg från Frank Baudes ryktbara "generalförbud" mot lovikka-vantar och näbbstövlar.

Maoismen var måhända den lutherska stammens sista rotskott, men det kunde inte förhindra det slutliga förfallet. I dess ställe har vi fått konsumtionssamhällets otuktade buskvegetation. Ständigt nya trender, rockvideor, "sköj" och "action" - 40-talisterna klagar beständigt över

denna utveckling. Knappast överraskande är kritiken mot "ytligheten", "flamset" och "kommersialismen" det kanske *enda* sammanhållande kittet för denna generation, var dom än behagar uppehålla sig nuförtiden - inom SAP, i en alltmer folktom vänsterbokhandel eller i knät på prästen (Maria Bergom-Larsson). Det närmast patologiska moraliserandet tycks för denna generation hela tiden varit drivkraften *par preference*, oaktat vilka ideologiska förklädnader det än må ha tagit sig under årens lopp. Det är inget annat än de förtorkade patriarkernas och matriarkernas olustkänslor inför lusten, leklynnen, humorn och sinnligheten.

Om kapitalismen lyckats "förföra" ungdomen med sin "flams", "ytlighet" och "kommersialism", så reser sig frågan om inte 70-talsvänstern hade någon del av skulden för att denna förförelseakt kunnat genomföras, om inte det fullständiga raset för vänstervärderingars utbredande i samhället hade kunnat undvikas eller åtminstone dämpas, ifall "68-orna" inte hade varit så förtvivlat självtilräckliga, bigotta och inskränkta!¹

Traditionellt sett har man alltid betraktat den som kan skjuta upp sin behovstillfredsställelse, sublimerar sina drifter och abstrahera sina strävanden till en mystisk "högre" sfär som en mera utvecklad, "jag-stark" människa än den som pockar på omedelbar lustuppfyllelse. Även Freud var inne på att ett visst undertryckande och sublimering av de animala drifterna (i första hand sexualdriften) var en nödvändig förutsättning för civilisationens fortbestånd. För inte så länge sedan hörde det nästan till god ton bland intellektuella att fälla sarkasmer över politiker som "lade sig ut för massan" med sitt "valfläk". Man ville gärna göra anspråk på att representera "andens" luftperspektiv över de små enkla själarna därnere, begränsade av sin krassa materialism. Idag svarar "massan" förmodligen på dessa sarkasmer med: Materialism? Ja, än sen?

Uppenbarligen finns det en inbyggd målkonflikt i det västerländska tankegodset. För samtidigt som det anses "fint" att höja sig ovan det enkla driftslivet och vardagsmaterialismen, så har ju samtidigt så gott som alla politiska ideologier (socialism, anarkism, liberalism, t o m konservatism) som uppstått i Europa de senaste 200 åren, allesammans utlovat *största möjliga lycka för största möjliga antal människor*. Har politikerna vädjat till medborgarna att acceptera försakelser så har man gjort det med hänvisning till extra-ordinära omständigheter. Bara kyr-

kan, fascismen och en del intellektuella har vågat framställa Offret och Försakelsen som ett *egenvärde*, som något gott i sig.

Personligen anser jag att föreställningen om försakelsens, askesens och sublimeringens egenvärde ingenting annat är än en rest av de feodala tankemönster som behärskade västerlandet under mer än ett årtusende. Det handlar i grunden inte så mycket om psykologi som om *ett visst produktionssätts överideologi*. Eftersom det feodala produktionssättet inte var i stånd att tillfredsställa de helt legitima mänskliga behoven hos mer än några procent av medborgarna, måste det till en ideologi som kunde *rättfärdiga* sakernas eländiga tillstånd, som kunde göra något *eftersträvansvärt* hos Askesen, Offret och Försakelsen. Vi hittar exakt samma mönster i de länder som fortfarande har kvar relativt starka rester av det feodala produktionssättet. Islam är i allt väsentligt ingenting annat än en blåkopia på gammal feodal europeisk kristendom.

Europeiska och amerikanska socialantropologer av diffus "vänster-tendens" har genomsnokat hela Tredje Världen på jakt efter stammar och samhällen som kan visas upp som positiva kontraster till västvärldens ruttenhet. Knappast förvånande har forskningsresultaten blivit skäligen magra i hel- och halvfeodala hörn av planeten. Änkebränning, kvinnlig omskärelse, kastsystem och spöstraff är inga vidare lockande alternativ till monopolkapitalismen. Större lycka har man gjort i miljöer som kan beskrivas som *förfeodala*, som t ex Trobrianderna utanför Nya Guinea, samt vissa miljöer i Västindien och i Polynesien. Jag vet inte om det någonsin uppmärksammats av dessa socialantropologer, men likheterna är faktiskt ganska slående mellan den västerländska ungdomskulturens yttringar och dessa förfeodala kulturers förtjusning över allsköns lek och stoj, dans och kopulerande. Men vem skulle våga riskera sin akademiska karriär med att karaktärisera ett naturfolk som "ytligt", "flamsigt" och "infantilt"?

I Europa fick den i grunden feodala försakelsekulten konstgjord andning under några decennier på 20- och 30-talen genom (den i Sverige numera nästan utrotade) småbourgeoisin. Dess främste litteräre exponent i vårt land var författaren Hjalmar Bergman. Praktiskt taget hela hans författarskap kring ett begrepp som han själv valt, "reduktionismen", dvs nödvändigheten att försaka, acceptera, ödmjuka sig, svälja och ta emot, för att ur detta tillstånd utvinna någon slags ny själslig balans (istället för den som gick förlorad när speceriaffären fick slå

igen). Enligt ett antal doktorander i litteraturhistoria måste Hjalmar Bergman betraktas som en döende småbourgeois husfilosof. När man inte längre är i stånd att förhindra samhällets uppsplätning i dels en alltmer dominerande monopolbourgeoisie, dels i en alltmer välorganiserad arbetarklass, då måste dom stackars småborgarna som mals sönder och samman mellan dessa sköldar åtminstone försöka rädda den egna sinnesjämvikten med tillhjälp av någon lämplig offerideologi. Knappast förvånande var Bergman, åtminstone under en period, dessutom beundrare av Mussolini och den italienska fascismen.

Varje gång jag hör ordet "kulturimperialism" rinner en mening upp i minnet på mej, en mening från en gammal broschyr från Situationistiska Internationalen som nu ligger och samlar damm någonstans i källarförrådet. Meningen lyder: "*Marknaden bryter upp även de mest förstenede feodala strukturer*".

Jag vore den förste att beklaga om kulturimperialismen skulle förstöra den paradisiska tillvaron på Trobrianderna och andra förfeodala samhällen.² Om däremot en export till feodala samhällen av västerländsk tjo och tjim-ideologi kan bidra till ett nedbrytande av människofientliga, bigotta, puritanska och superpatriarkaliska strukturer - så låt det då föralldel ske. Det skulle aldrig falla mig in att sitta och gråta ikapp med Jan Myrdal över prästväldets sammanbrott i Iran, när det nu behagar inträffa.

Den västerländska medelklassmodellen, såsom den manifesterat sig t ex i snacket om "The American Way of Life", är naturligtvis djupt lögnaktig. Den är lögnaktig i USA där 20% lever under fattigdomsstrecket, den är lika lögnaktig i EG där drygt 20 miljoner går arbetslösa. Den är lögnaktig som alla utsagor som inte svarar mot de verkliga förhållandena, men den är *på ett annat* plan djupt sann, därför att den uttrycker ett tillstånd av oerhörd attraktionskraft. Den säger: *Det är så här vi vill ha det*. Vad västerlänningarna drömmer om, både de som "lyckats" och de som inte gjort det, är i 9 fall av 10 just denna enplansvilla, denna bil på garageuppfarten, dessa tre rejäla nyp i veckan, detta välfyllda kylskåp, denna grillfest i trädgården med grannarna, dessa två öl på puben i glada vänners lag - *att ha det bra*, kort sagt. Få fantiserar längre om att bli eremit, diakonissa, munk eller nunna eller något annat "kall". Man vill inte dö för Saken, för Nationen, för Gud eller Allah, för "la gloire de la France" eller något annat trams. Man vill

inte försaka någonting. Man vill ha *allt genast!*

Drömmen om det "västerländska välståndssamhället" bekräftar fullständigt Sorels spekulationer om "mytens" sprängkraft. Det var i Sorels anda man sopade bort "även de mest förstenade byråkratiska strukturer" på några månader i Östeuropa. De feodala strukturerna, de som ännu finns kvar, kommer att bjuda lite segare motstånd, men det är ingen tvekan om färdriktningen. En chef på radio-TV i Teheran fick sparken därför att han i direktsändning släppt fram en kvinnlig lyssnare som frankt förklarade att hon var mer intresserad av hjältinnan i en japansk tvålopera som gick på iransk TV, än av profetens dotter Fatima, som levde på 600-talet. En liknande skandal lär ha inträffat på Indonesien. Dom kommer att bli fler..

Den västerländska modellen ställer ut växlar som den inte kan lösa in. Välståndsväxlar, lyckoväxlar, njutningsväxlar. Därav dess revolutionära kraft. Reklam, rockvideor, familjekomedier i ombonad miljö exporteras till snart sagt varje hörn av klotet och utlovar ett sätt leva som kapitalismen aldrig avsett att vara till för alla, men *uppfattas som ett konkret löfte*. Därför är denna kommersialism ett egentligen mycket större hot mot feodala "motståndsfickor" runt om i Tredje Världen än kristna missionärer och marxistiska propagandister. Kommersialismen saknar marxismens teoretiska stringens, men har i gengäld kraften av en ångvält. De algeriska fundamentalister som försöker förstöra sina sekulariserade landsmäns parabolantenner, dom har gjort en fullständigt korrekt analys varifrån det största hotet kommer.

Därtill, och viktigast, så är den kommersialiserade avsublimeringsideologin (lev, lek, njut! - bara du *betalar* i *varans* form) ytterst ett hot även mot sina egna kärnländer. Vi har här att göra med ett intressant fenomen som brukar betecknas som "ideologins eftersläpning". Vi talar redan idag om ett "tvåtredjedelssamhälle" ute i Europa och USA. Vad händer när systemet börjar kollapsa och den fattiga tredjedelen sväller ut och blir en majoritet? När förhållandena kastas om så att "tvåtredjedelssamhället" till skillnad från idag betyder att två av tre är marginaliserade, utfattiga? De företag som fortfarande inte gått omkull kommer naturligtvis att hamra på med sin marknadsföring som om ingenting har hänt. Samma förföriska TV-reklam för "det goda livet" kommer att kablats ut, kväll efter kväll.

Men samtidigt kommer vissa, mera insiktsfulla företrädare för syste-

met att inse att situationen är ohållbar. I ett läge då hundratusentals marginaliserade individer *stjäl* det som dom inte har råd att köpa, då är man i akut behov av en *förnöjsamhetsideologi*, å la gammal svensk småbrukare, om än anpassad till modern urban ghetto-miljö. Den urgamla feodala puritanismen har dragit sin sista suck. Alltså måste det till en *nygammal* puritanism, någon slags livsfilosofi där *accepterandet* utgör det bärande elementet. Tusentals ideologiproducenter kommer att sättas i arbete med att skapa *yligt sett* nya (typ New Age), i verkligheten årtusendegamla tanke- och beteendemönster baserade på samma eländiga Offer och Försakelse.

Men det är här som "ideologins eftersläpning" kommer in och spelar systemet ett elakt spratt. För på samma sätt som det tog sekler att bygga upp den gamla feodala puritanismen, att riktigt ordentligt hamra in den i allmogens skallar, på samma sätt tvingas det moderna ideologimaskineriet att arbeta i årtionden och århundraden innan det stolt och lyckligt kan säga att det lyckats "programmera om" de breda massorna. Men dom kommer aldrig att hinna fram. Tempot i dagens sociala processer är sådant att dom kommer att ha sopats bort innan "omprogrammeringen" är fullbordad.

Noter

1. "Punktera punken!" satte man som rubrik för en artikel i Sveriges då största musiktidning, "proggarnas" husorgan *Musikens Makt*. Detta var i det slutande 70-talet, och sen dröjde det inte så förfärligt länge förrän - inte punken, men väl *Musikens Makt* - var punkterad och omsorgsfullt begravd. Idag kan man få höra 40-åringar tala uppskattande om punkens "revolutionära våg" i Rågsved 1978 och annorstädes. De egna spottloskorna och fnysningarna har man glömt bort. En första förutsättning om man överhuvudtaget intresserar sig för "återväxten" inom den radikala rörelsen, det torde väl vara att man inte låter diverse sociala fenomen dekantera i tio år innan man behagar ta itu med att utvärdera deras eventuella revolutionära potential. Dagens lösen är - som bekant - "just in time".
2. Men intressant nog verkar dom vara förvånansvärt motståndskraftiga. Fast innevånarna på Trobrianderna haft kontakt med "yttrevärlden" i 70 år och hemsökts av den ena socialantropologiska expeditionen efter den andra, så har praktiskt taget ingenting förändrats. Kan det bero på att dom behov som västvärldens kommersialism försöker spela på, i det här fallet redan är tillfredsställda?

Recension:

Giacomo Oreglia - DANTE

Stockholm: Carlssons 1992

översättning: Ingemar Boström

Mattias Forsshage

Vad kan anarkister ha för intresse av en 700-sidig bok om Dante? Frågan låter sig väl ställas, men i det här fallet kommer den i ett något klarare ljus om man får reda på att bokens författare är anarkist (italienare och bosatt i Sverige), och hans huvudtema är att slå fast Dantes frihetliga och anarkiska karaktär.

I

Varje rörelse håller sig väl med ett panteon av föregångare, öppet eller dolt, mer eller mindre välutvecklat. Naturligtvis fyller en sådan mytologi olika funktioner. I institutionella och konservativa sammanhang är traditionen/ föregångarna/ myterna till största delen något man hämmas av, jämför sig med, legitimerar sig genom, rättar sig efter. Även om sådant förekommer även i mer frihetliga sammanhang är det självklart att man här helst handskas med föregångarna på ett mindre auktoritärt sätt: man umgås med dem helt enkelt, låter sig inspireras, använder dem som fokalpunkter för levandegörande av andra tider, andra platser, andra kulturer - som ställföreträdare för en själv, som utgångspunkter och gratiserfarenheter för ens eget vidare självständiga handlande och tänkande.

Oreglia vill alltså förära *Den gudomliga komedins* diktare en plats i den frihetliga traditionens panteon. När det gäller en person som är död sedan länge och som vi känner nästan enbart via hans skrifter är det knappast särskilt intressant att fråga sig om Oreglias bild av Dante är den

sanna bilden, om den sammanfaller med Dantes egna intentioner. Det är inte på det viset historien existerar om man vill göra något av den själv.

Naturligtvis måste man anlägga ett grundligt historiskt betraktelsesätt och göra sig en uppfattning om vilka faktorer som verkar mest väsentliga och avgörande för den historiska situationen: hur såg sociala, ekonomiska, religiösa, politiska och kulturella strukturer och motsättningar ut, vilken världsbild och vilken mentalitet var gängse i vilka samhällslager; vilka ställningstaganden representerade där tillgängliga frihetliga perspektiv?

Men ett sådant historiskt betraktelsesätt blir rent akademiskt om det inte sätts på plats av ett som är riktat mot framtiden: Varför är det intressant för oss att studera detta idag, och vad har det att lära oss i vår egen strävan efter att hitta adekvata medel för att förändra världen och efter att bli friare och klokare människor? Inför dessa frågor bör man inte väja för rent anakronistiska tolkningar: många saker kan ha frigörande kvaliteter för oss som de inte alls haft i sitt ursprungliga sammanhang.

Så snarare än om den bild av Dante som här läggs fram är sann är det intressant att fråga sig om den är trovärdig, upplysande och fruktbar. Nå?

II

Boken inleds med några kapitel som utförligt tecknar den historiska bakgrunden till Dantes verk. Därefter gås Dantes skrifter genom, en efter en. De smärre verken avhandlas först, och *Komedin* sedan betydligt grundligare. Oreglias stil är lärdomspäckad med en självsäkerhet och ett brinnande engagemang som ger texten oakademisk tyngd och fart, inte minst via de plötsliga associationerna och historiska parallell-dragningarna. Ingemar Boströms översättning verkar mycket välgjord.

Den senare halvan av boken upptas av dels en idéhistorisk framställning som utförligt lägger fram Dantes sammanhang med den radikala filosofen Gioacchino da Fiore och med den radikala delen av franciskanerorden, och dels ett långt kapitel som utgör en historieskrivning över Danterereceptionen genom tiderna.

Gioacchino da Fiore levde på 1100-talet i Italien, och han är mest känd för sin historieteori. Han föreställde sig historien som en tredelad

process som motsvarar den kristna treenigheten. Första tidsåldern var Faderns, dvs gamla testamentets, lagens och maktens. Den andra -det rådande tillståndet- var Sonens, nya testamentets och den kristna kyrkans, beroendets och handlingens tidsålder. Men den tredje skulle vara den helige andes, frihetens och kärlekens tidsålder, när allt förslavande och alla dogmer försvinner och inga institutioner kan ställa sig mellan människan och Gud. I våra öron har sådant tal förstås en viss anarkistisk (och hegeliansk) klang.

Gioacchinos arv förvaltades framförallt av franciskanerna. Franciskus av Assisi är känd för sin fientlighet mot makten och egendomen, för sin egalitära och pacifistiska hållning och sin kärlek till kärleken och till naturen: han kände fåglarnas språk. Det brödraskap han grundade anpassades strax efter hans död till den påvliga makten, omvandlades till en orden och det radikala i dess förkunnelse tystades ner. Men det ursprungliga franciskanska budskapet -liksom intresset för Gioacchino-levde vidare i den fraktion inom orden som kallas spiritualerna.

Dante anknyter i sitt verk till denna tradition, och Oreglia hävdar att han fått större delen av sin utbildning bland spiritualer i ett franciskanerkloster.

Historieskrivningen över Dantereceptionen är mycket grundlig och man hittar intressanta perspektiv på Dante från de mest skilda och överraskande håll i idéhistorien. Jag skall här bara exemplifiera några nedslag: 1600-talsutopisten Campanellas hängivna beundran för Dante, de båda italienskengelska romantikerna Gabriele Rossetti (far och son) - den ene spännande ockultist och Dantetolkare, den andre fantastisk målare och Danteillustratör, och förstås William Blake och Gustave Doré med sina visionära Danteillustrationer, lord Byron som förespråkade en revolutionär Dantetolkning, den ultrakonservative Aroux som fördömde Dante som "kättare, revolutionär och socialist", den italienskamerikanske anarkistmartyren Vanzetti som också var Dantevän, och allehanda andra ockultister, präster, romantiker och revolutionärer (och utan att alls belägga det vill Oreglia knyta även surrealismen till Dante). Ur detta vidlyftiga panorama träder - vid sidan av spelet mellan historiska och allegoriska/ hermetiska tolkningar av *Komedin*- en evig dragkamp fram, mellan radikala och klerikala element som båda gör anspråk på Dante. Ur det perspektivet är Oreglias bok framförallt en tung, mycket tung, partsinlaga för den radikala Dantetolkningen.

III

Oreglias historiska tolkning är väl genomförd. Att det främst är bland religiösa fritänkare vi kan finna medeltidens radikala föregångare är nog ofrånkomligt för var och en som studerar perioden närmare, och att Gioacchino, Franciskus och Dante är mycket spännande gestalter låter sig heller knappast förnekas. Men Oreglia är själv katolik och tror alltså på en enad kristen kyrka (även om han är mycket fientlig till dess reaktionära inriktning, ortodoxi och maktutövning idag), vilket gör att trots framställningens bredd och tvära kast berättar föga om de ännu mer radikala kättare som valde att -eller tvingades- bryta med kyrkan. När man läser Oreglias bok kan man få intrycket att den franciskanska inomkyrkliga radikaliteten var det enda verkligt radikala alternativet till ortodoxi och påvevälde vid den här tiden.

Men detta endräktsperspektiv är antagligen detsamma som Dante själv omfattade. Beläggen för Dantes radikala övertygelse är helt klart trovärdiga, men väldigt utspridda i hans verk och uppblandade med trist och rätt ortodox skolastiskt dividerande. I *Den gudomliga komedin* fördömer han en rad världsligt inriktade påvar, men vissa andra furstar hyllas, och hans radikala kyrkliga idoler står i Paradiset sida vid sida med den skolastiska filosofins tankepolisier. Dantes politiska och filosofiska radikalitet framträder knappast som kompromisslös. (En annan aspekt av Dantes radikalitet som Oreglia går in på men som kan förtjäna ett ännu grundligare studium är det tvetydiga radikala fröet som finns i den höviska trubadurdiktningens hängivna romantik.)

Oreglias egen religiositet får ännu större konsekvenser för de aktuella perspektiven. Han inlåter sig ständigt i aktuell polemik utifrån aspekter av Dante. Men utfallen mot förtryck och diskriminering, stalinism och fascism, påvars och staters maktfullkomlighet är oftast ganska självklara - ibland i så hög grad att de kan kännas uddlösa och onödiga, t ex när det gäller biskopen Gärtners syn på kvinnliga präster. Andra utfall, som mot biskopen Stendahls förnekande av själavandringen, blir helt ointressanta för en läsare som inte är kristen (medan däremot t ex angreppet på Jungers "anark"-ism är fyndigt). Överhuvudtaget känns de aktuella perspektiven osammanhängande och delvis ointressanta eftersom de i så stor utsträckning är inomreligiösa. Och ur kristen synvinkel är

Oreglias synpunkter säkert omstörtande och extremt frihetliga, medan de för oss andra kan vara rätt elementära.

Det historiska perspektivet på nuet haltar. Man kan göra sammanhängande och klargörande tolkningar av vilka ståndpunkter som antagligen representerade de mest frihetliga alternativen för medeltidsmänniskan, men det borde ju vara långt lättare att göra sig en uppfattning om vilka ståndpunkter som representerar de mest frihetliga alternativen i vår kultur i nutiden. Varianter av kristendom var helt klart sådana alternativ under Europas medeltid, de kunde vara det på ett spännande tvetydigt sätt under det borgerliga samhällets genombrott, men de utgör det knappast i det moderna Europa. Kristen anarkism är en anakronistisk och ofruktbar hybrid, minst lika förvirrad och motsägelsefull som t ex individualanarkismen.

IV

Dante är en fascinerande gestalt. *Den gudomliga komedin* är ett otroligt rikt diktverk, och i synnerhet Helvetet rymmer en sprudlande fantasisfullhet, färgstarkhet och svart humor, och många inspirerande perspektiv (Paradiset är tyvärr, som litteraturhistorikerna också hävdar, betydligt plattare och tråkigare, och den är mer fylld med skolastisk barlast). Dante kan -det visar Oreglia med all önskvärd tydlighet- tjäna som inspirerande nyckelperson för förståelse av den tiden. Han var uppenbarligen joakimit och spiritual, och kan (om än inte riktigt lika övertygande) betecknas som "anark". Han har säkert en hel del att lära oss anarkister av idag, men för att nå mycket av detta behöver man antagligen överskrida Oreglias inomreligiösa perspektiv. I erövrandet av historien för våra syften ligger både att upptäcka bortglömda eller nedstystade eller bara okända radikala gestalter och att slå vakt om och fördjupa de radikala aspekterna av välkända historiska gestalter. Oreglias bok är ett värdefullt led i den senare strävan, och kan helt säkert vara en fruktbar utgångspunkt i vidare medeltidsstudier. Även om man är obekant med många katolska facktermer, och antagligen även om man är ovan vid lärdomsspäckade akademiskt präglade framställningar överhuvudtaget, gör Oreglias självssäkerhet, humor och enorma intellektuella rörlighet boken om Dante till en mycket fascinerande läsning.

**PRENUMERERA 140 KR/TIO NUMBERS
STÅLARNÄ IN PÅ PG: 4782480-0**

BOKHANDELN INFO

*böcker - solidariska varor - tidningar
tidskrifter - t-shirts*

Hornsgatan 151, 117 34 Stockholm
T-bana Hornstull. Tel: 08- 658 58 39

Öppet vardagar: 13.00 - 19.00
Lördagar: 11.00 - 16.00

ALLTID I OPPOSITION!

ARBETAREN, syndikalisternas veckotidning, firar 1992 sina 70 år i opposition med detta erbjudande till alla läsare av **ANARKISTISK TIDSKRIFT** som gillar att gå mot strömmen minst en gång i veckan:

- Prenumeration 70 dagar (10 nr) för 70 kr.

Eller

- Prenumeration helår (52 nr) för 390 kr. Då får du dessutom utan extra kostnad ett exemplar av Åke Olssons nya bok "Arbetsliv – liv – underliv" – ett urval av hans krönikor i **ARBETAREN** de senaste åren.

Jag heter.....

Adress.....

Postadress

Klipp ur eller kopiera, skicka brev eller fax till

Arbetaren, Box 6507, 113 83 Stockholm. Tel 08-16 08 90. Fax 08-673 03 45.

ANARKISTISK TIDSKRIFT

Beställ gamla nummer:

Nr 2: Birger Schlaug: **Grön parlamentarism och anarkism.** Jacques Wallner: **Den myndiga människan är revolutionens mål.** Magnus Hörnqvist: **Frihet.** Pia Laskar: **Om radikalfeministisk andlighet & revolution.** Mattias Gardell: **Ras, religion och revolution.**

Nr 3: Noam Chomsky: **Undanflykternas konst: Diplomati i mellanöstern.** Janne Flyghed: **Vad är politisk terrorism?** Jonas Fogelqvist: **Fascism på svenska.** Jan Wiklund: **Den parlamentariska strategin är misslyckad.** Magnus Hörnqvist: **Terrorismens kultur.**

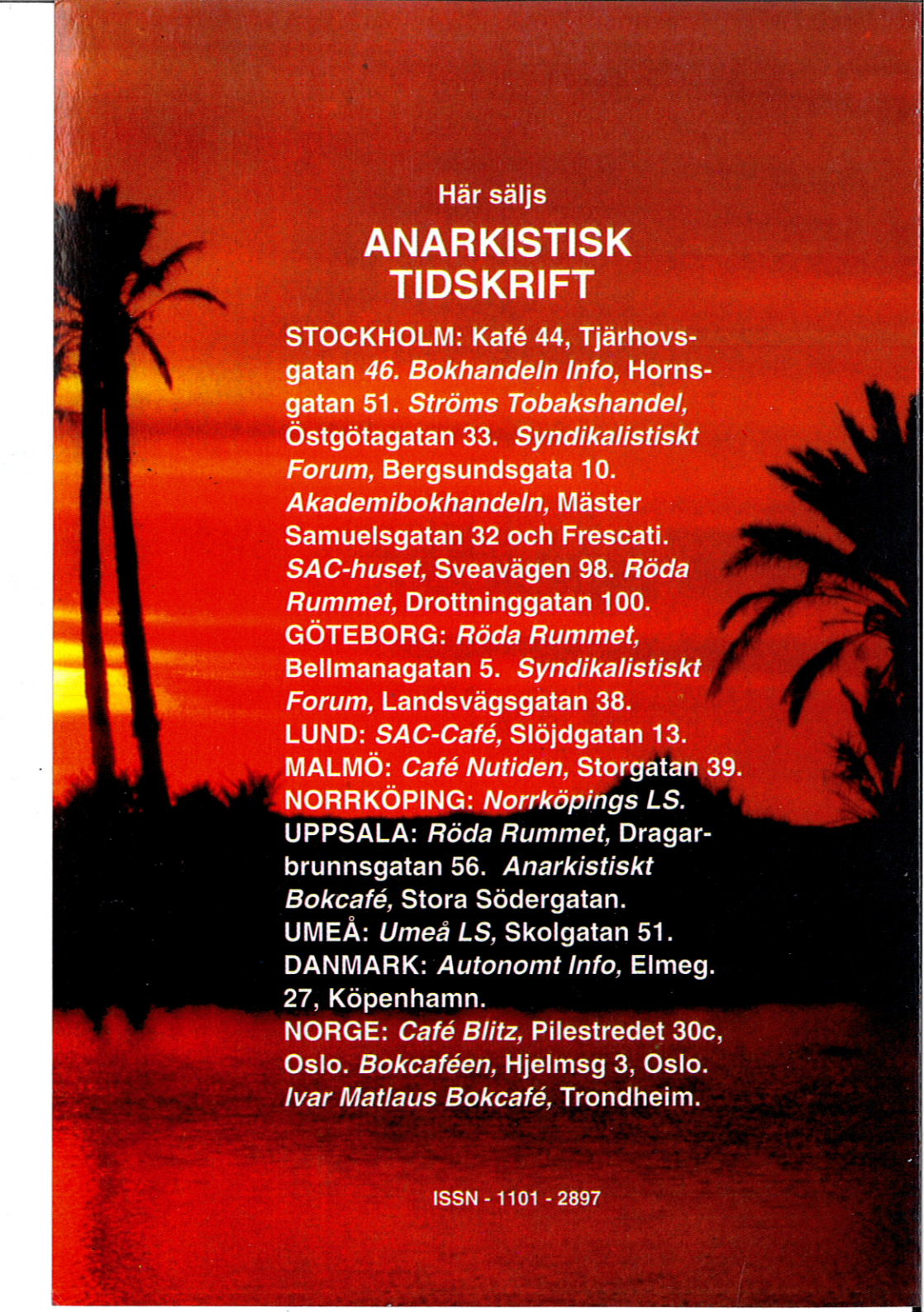
Nr 4: Bosse Lindqvist: **Rasbiologi och tvångsteriliseringar i Sverige.** Stellan Vinthagen: **De naiva väljer våldet som revolutionär metod.** Daniel Minton: **Tankar om våldet.** Mattias Forshage: **Flickskollärarens hänsynslöshet och de biologiska imperativen.** Per Wirtén: **Intifadan - bakgrund och framtid.** Kristina Koppel: **Det nya Europa: Om flyktingpolitiken, säkerhetstänkandet och EG.**

Nr 5: Torbjörn Säfve: **Ett hundbett i borgerskapets blygdben.** Paul Marshall: **Noam Chomskys anarkism.** Noam Chomsky: **Anarkismen.** Ragnar Ohlsson: **Anarkister i politiken.** Murray Bookchin: **Vad är konfederalism?** Nicolas Walter: **Om anarkismen.**

Nummer 2, 3 och 5 kostar 30:-, nr 4 kostar 40:-. Beställning sker genom att pengarna sätts in på pg 722 11 - 6. Märk talongen **Anarkistisk Tidskrift.**

Prenumerera!

4 nummer 140:- Stödprenumerat 160:- Institutioner 200:-

Här säljs

ANARKISTISK TIDSKRIFT

STOCKHOLM: Kafé 44, Tjärhovsgatan 46. *Bokhandeln Info*, Hornsgatan 51. *Ströms Tobakshandel*, Östgötagatan 33. *Syndikalistiskt Forum*, Bergsundsgata 10.

Akademibokhandeln, Mäster Samuelsgatan 32 och Frescati.

SAC-huset, Sveavägen 98. *Röda Rummet*, Drottninggatan 100.

GÖTEBORG: *Röda Rummet*, Bellmanagatan 5. *Syndikalistiskt Forum*, Landsväggsgatan 38.

LUND: *SAC-Café*, Slöjdgatan 13.

MALMÖ: *Café Nutiden*, Storgatan 39.

NORRKÖPING: *Norrköpings LS*.

UPPSALA: *Röda Rummet*, Dragarbrunnsgatan 56. *Anarkistiskt Bokcafé*, Stora Södergatan.

UMEÅ: *Umeå LS*, Skolgatan 51.

DANMARK: *Autonomt Info*, Elmeg. 27, Köpenhamn.

NORGE: *Café Blitz*, Pilestredet 30c, Oslo. *Bokcaféen*, Hjelmsg 3, Oslo. *Ivar Matlaus Bokcafé*, Trondheim.